

Priročnik za interpretacijo dediščine

PRIROČNIK ZA INTERPRETACIJO DEDIŠČINE

Mirna Draženović, Aleš Smrekar (ur.)

© 2020 ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika

Urednika: **Mirna Draženović, Aleš Smrekar**

Avtorji: **Dragana Lucija Ratković Aydemir, Ivana Jagić Boljat,**

Mirna Draženović, Iva Klarić Vujović, Mateja Kuka,

Katarina Polajnar Horvat, Aleš Smrekar

Spremna beseda: **Mateja Breg Valjavec**

Prevoda: **Klemen Prah (v slovenščino),
Mirna Draženović (v hrvaščino)**

Izdajatelj: **ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika**

Za izdajatelja: **Matija Zorn**

Založnik: **Založba ZRC**

Za založnika: **Oto Luthar**

Glavni urednik: **Aleš Pogačnik**

Oblikovanje in prelom: **studiobotas**

Tiskarna: **Birografika Bori**

Naklada: **250 izvodov**

Prva izdaja, prvi natis. / Prva e-izdaja.

Ljubljana 2020

Za odprto dostopno spletno različico veljajo določila mednarodne licence Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0.

<https://doi.org/10.3986/9789610502470>

Prispevek temelji na projektu Ohranjanje in valorizacija dediščine ter razvoj trajnostnega turizma v čezmejni kraški pokrajini - KRASN'KRŠ, ki ga financira Program Interreg Slovenija - Hrvaška, Evropski sklad za regionalni razvoj in raziskovalnem programu Geografija Slovenije (P6-0101), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

719(035)

PRIROČNIK za interpretacijo dediščine / [avtorji Dragana Lucija Ratković ... [et al.] ; urednika Mirna Draženović, Aleš Smrekar ; spremna beseda Mateja Breg Valjavec ; prevoda Klemen Prah (v slovenščino), Mirna Draženović (v hrvaščino)]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, 2020

Vsebuje tudi prevod, tiskan v obratni smeri: Priručnik za interpretacijo baštine ISBN 978-961-05-0246-3

1. Ratković, Dragana Lucija 2. Draženović, Mirna 3. Priručnik za interpretacijo baštine

COBISS.SI-ID 303192320

ISBN 978-961-05-0247-0 (pdf)

COBISS.SI-ID= 303661824

Priručnik za interpretacijo dediščine

KRASn'
KRS

Kazalo vsebine

Dediščina	8
Naravna dediščina	10
Zavarovana območja narave	10
Kulturna dediščina	15
Materialna kulturna dediščina	16
Nesnovna kulturna dediščina	20
Interpretacija dediščine	24
Definicije in cilji interpretacije dediščine	24
Koristi interpretacije dediščine	26
Načrtovanje interpretacije	27
Proces načrtovanja interpretacije	28
Ekomuzej kot primer mreženja naravne in kulturne dediščine	32
Koncept ekomuzeja	34
Načela ekomuzeja	34
Ekomuzeji in turizem	36
Interpretativna infrastruktura	40
Interpretativna infrastruktura v zaprtih prostorih	40
Interpretativna središča in središča za obiskovalce	40
Muzeji	45
Infrastruktura in interpretacija na prostem	46
Sistem interpretacije in signalizacije	46
Urbana oprema	50
Tematska otroška igrišča	50
Umetnost in umetniški posegi	50

Interpretativna sredstva	54
Sredstva stalne razstave	54
Audiovizualni mediji ter orodja interpretacije in predstavitve	59
Osebna interpretacija	60
Interpretativno vodenje	60
Temeljni cilji interpretativnega vodenja	63
Primer razvoja interpretativnega sprehoda	64
Programska dejavnost	76
Festivali	76
Uprizoritveni dogodki	77
Ustvarjalne delavnice	78
Občasne in potujoče razstave	80
Umetniški rezidenčni program	81
Znanstvenoraziskovalna dejavnost	81
Športni programi in dogodki	82
Razvoj interpretativne vsebine	86
Besedilna vsebina – interpretativno besedilo	86
Temeljna načela pisanja interpretativnega besedila	86
Zgradba interpretativnega besedila	87
Nasveti za interpretativno pisanje	88
Vizualna vsebina	89
Interpretativna vizualna vsebina	89
Projektna naloga	90
Ilustracije	91
Fotografije	92
Zemljevidi	92
Literatura	96

Simon Rebula

Interpretirajmo dediščino!

Kako? Kaj sploh pomeni interpretacija? Pred nami je končno priročnik, ki daje celostne napotke, kako se tega dela lotimo. Beseda *interpretacija* ima zelo širok pomen in z njo se srečujemo v različnih pomenskih kontekstih. Znanstveniki interpretirajo rezultate raziskav in odkritij, književniki interpretirajo literarna besedila in pesmi, glasbeniki glasbo, slikarji slike in tako naprej.

Interpretacija dediščine zajema naravno in kulturno (materialno in nesnovno) dediščino, a *interpretator dediščine* razmišlja o orodjih in medijih predstavitve pojavov in objektov dediščine. Glavna naloga interpretatorja dediščine je, da na podlagi znanih dejstev o dediščini, katero interpretira, pripiše pojavu (npr. raztapljanje apnenca) ali objektu (suhozid) dediščine globlji pomen, oziroma da njegovo zgodbo interpretira oziroma predstavi na način, ki bo razumljiv in zanimiv širši javnosti.

Kako to dosežemo, je predstavljeno v *Interpretacijskem priročniku dediščine*, ki najprej opredeli teoretični vidik interpretatorske stroke glede naravne in kulturne dediščine ter interpretacije, potem pa sledijo praktični vidiki izvedbe od predstavitve ekomuzejev, interpretacijske infrastrukture, predstavi razpoložljive medije interpretacije, dogodkov in razvoj interpretacijskih vsebin.

Priročnik je rezultat znanja in čezmejnega sodelovanja strokovnjakov s področja dediščine in interpretacije dediščine v Sloveniji in na Hrvaškem ter je eden od mnogih dosežkov projekta KRASn'KRŠ: *Ohranjanje in valorizacija dediščine ter razvoj trajnostnega turizma v čezmejni kraški pokrajini* / Zaštita i valorizacija baštine te razvoj održivog turizma u prekograničnom krškem krajoliku, katerega izvedbo je sofinanciral program čezmejnega sodelovanja Interreg Slovenija / Hrvaška v letih 2017/2020.

dr. Mateja Breg Valjavec,
vodja projekta KRASn'KRŠ

Dediščina

To poglavje vsebuje kratek pregled temeljnih pojmov in zakonodaje v zvezi z naravno in s kulturno dediščino ter njihove definicije. Z vidika trajnostnega razvoja turizma destinacije bi bilo dediščino treba razumeti kot **VIRE**, ki ustvarjajo predpogoje za razvoj posebnih oblik turizma, ki so predstavljene v naslednjem poglavju.

NARAVNA DEDIŠČINA se nanaša na vse naravne pojave, rastlinstvo in živalstvo. Vključuje pokrajino, zemljišča in druge naravne vire, ki jih želimo ohraniti oziroma predstavlja celoto naravnih vrednot.

V **KULTURNO DEDIŠČINO** uvrščamo vse snovne in nesnovne vrednote, ki smo jih podedovali in jih želimo ohraniti za naslednje generacije, ker predstavljajo temelj identitete vsakega kraja in človeške skupnosti. Obsega podedovane materialne oziroma snovne artefakte in nematerialne oziroma nesnovne dobrine določene skupine ali družbe.

Naravna ded

Kulturna ded

Naravne vrednote	Geološke naravne vrednote	
	Geomorfološke površinske in podzemeljske naravne vrednote	
Naravne vrednote	Hidrološke naravne vrednote	
	Zoološke naravne vrednote	
	Botanične vrednote	
	Ekosistemske naravne vrednote	
	Drevesne naravne vrednote	
	Oblikovane naravne vrednote	
	Krajinske vrednote	
Zavarovana območja	Ožja zavarovana območja	Strogi naravni rezervat Naravni rezervat Naravni spomenik
	Širša zavarovana območja	Narodni park Regijski park Krajinski park
Natura 2000		
Ekološko pomembna območja		
Vrste in habitatni tipi		

Materialna kulturna dediščina	Nepremična kulturna dediščina	Profana stavbna dediščina
		Memorialna dediščina
Materialna kulturna dediščina	Nepremična kulturna dediščina	Naselbinska dediščina
		Sakralna stavbna dediščina
		Arheološka dediščina
		Kulturna krajina
		Zgodovinska krajina
		Sakralno-profana stavbna dediščina
Nesnovna kulturna dediščina	Premična kulturna dediščina	Orodje
		Orožje
Nesnovna kulturna dediščina	Premična kulturna dediščina	Stavbna oprema
		itd (skupaj 22 enot)
		Znanja in veščine
		Šege in navade
		Uprizoritve in predstavitve
Nesnovna kulturna dediščina	Premična kulturna dediščina	Ustno izročilo in ljudsko slovstvo
		Znanja o naravi in okolju

Naravna dediščina

Naravno dediščino sestavljajo **NARAVNE CELOTE**, ki obsegajo fizične in biološke sestavine ali njihove skupine z izraženim posebnim pomenom v svetovnem merilu z estetskega ali znanstvenega vidika. Sem prištevamo geološke in fizično-geografske tvorbe ter točno določene površine, ki predstavljajo **ŽIVLJENJSKI PROSTOR OGROŽENIH VRST ŽIVALI IN RASTLIN** izjemnega globalnega pomena na področju znanosti ter zaščite in varovanja narave; sem prištevamo tudi **ZNAMENITA NARAVNA OBMOČJA** oziroma točno določene površine v naravi.

Naravni spomenik mora zadoščati vsaj enemu od naslednjih meril, da je lahko sprejet na seznam svetovne dediščine:

- izhaja iz pomembnega obdobja oziroma stopnje v ZGODOVINI ZEMLJE ter nosi informacije o življenju, geologiji, zemeljskih oblikah, fizični geografiji,
- gre za tekoči EKOLOŠKI ALI BIOLOŠKI PROCES evolucije kopenske ali vodne združbe,
- gre za IZREDEN NARAVEN POJAV, izjemno naravno lepoto,
- gre za ZNAČILNI NARAVNI HABITAT, namenjen ohranjanju biotske raznovrstnosti na mestu samem (Zavarovana območja ... 2019).

Zavarovana območja narave

Določene lokacije ter rastlinske in živalske vrste je mogoče ZAVAROVATI Z ZAKONOM. Zavarovanje se izvaja v VEČ KATEGORIJAH, prilagojenih posameznim državam in njihovim zakonodajam. V skladu z Zakonom o ohranjanju narave (2019) v Sloveniji je določenih šest kategorij zavarovanih območij. Vsaka od njih ima poseben pomen in namen.

V Republiki Sloveniji so te kategorije tesno povezane s kategorijami zavarovanih območij IUCN (*International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources*), ki izhajajo iz ciljev upravljanja (Zavarovana območja ... 2019).

Ožja zavarovana območja so:

STROGI NARAVNI REZERVAT je območje naravno ohranjenih geotopov, življenjskih prostorov ogroženih, redkih ali značilnih rastlinskih ali živalskih vrst ali območje, pomembno za ohranjanje biotske raznovrstnosti, kjer potekajo naravni procesi brez človekovega vpliva.

NARAVNI REZERVAT je območje geotopov, življenjskih prostorov ogroženih, redkih ali značilnih rastlinskih ali živalskih vrst ali območje, pomembno za ohranjanje biotske raznovrstnosti, ki se vzdržuje z uravnoteženim delovanjem človeka v naravi.

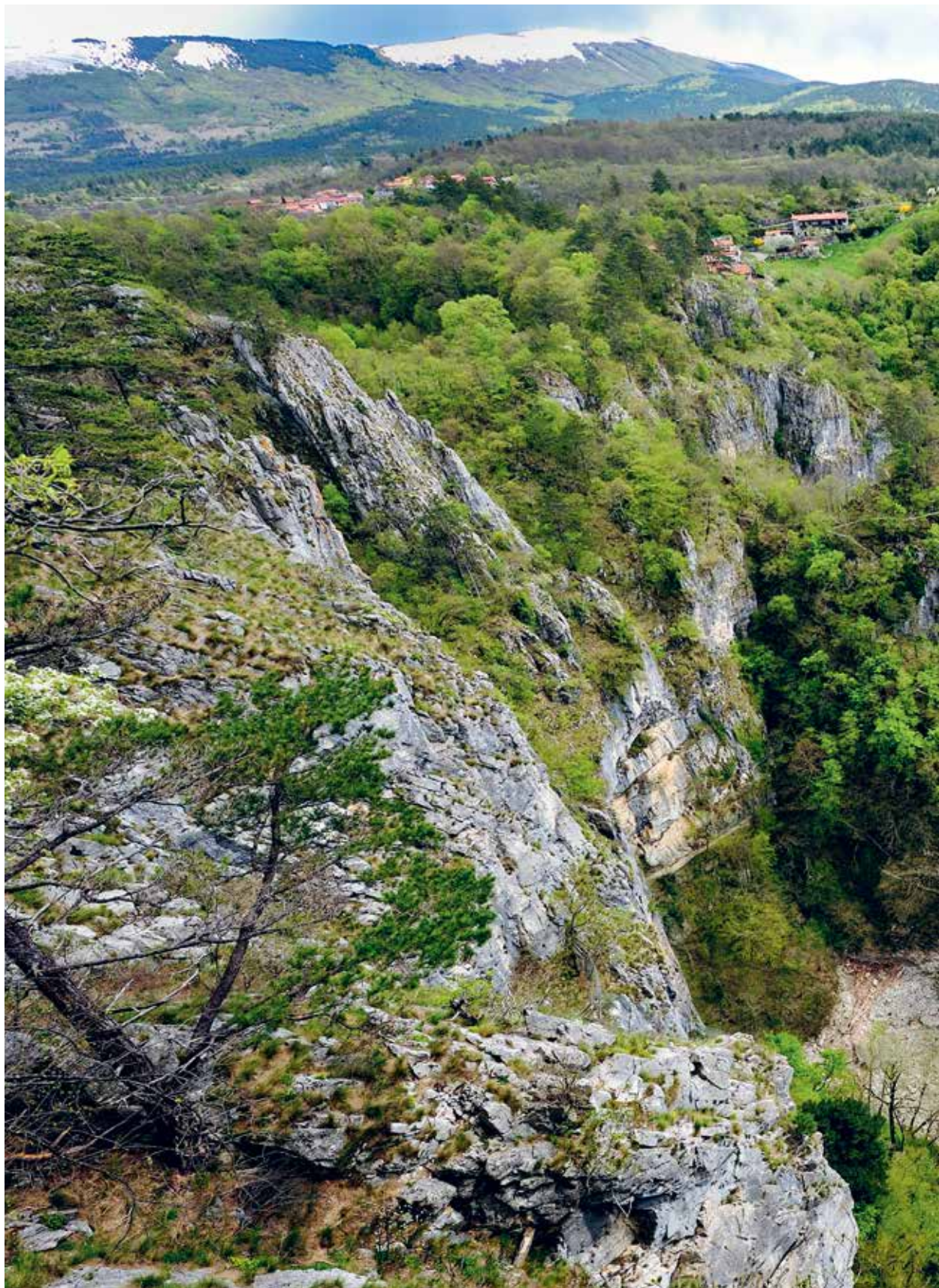
NARAVNI SPOMENIK je območje, ki imajo eno ali več naravnih vrednot z izjemno obliko, velikostjo, vsebino ali lego ali so redek primer naravne vrednote.

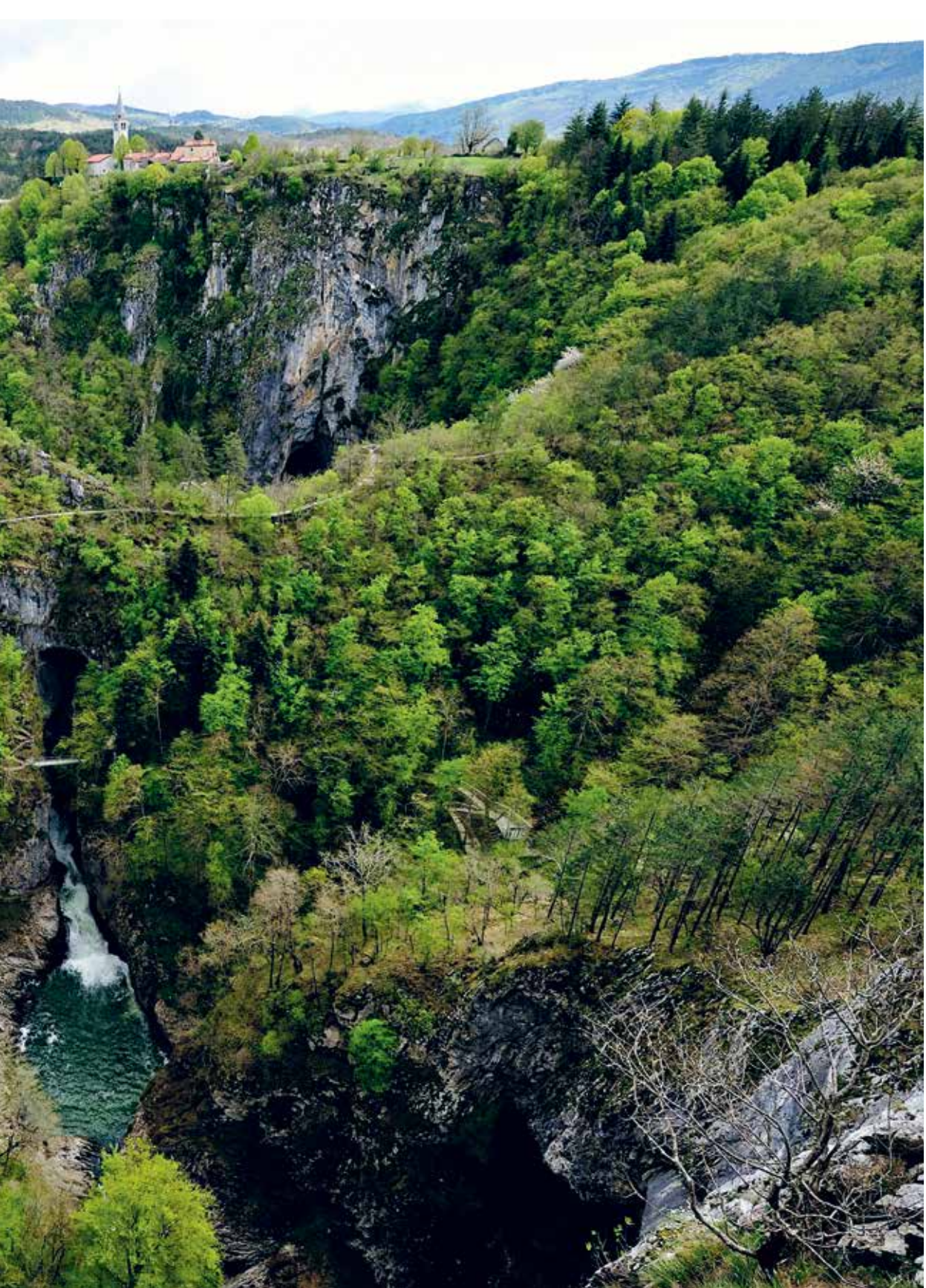
Širša zavarovana območja so:

NARODNI PARK je veliko območje s številnimi naravnimi vrednotami ter z veliko biotsko raznovrstnostjo. V pretežnem delu je prisotna prvobitna narava z ohranjenimi ekosistemi in naravnimi procesi. V manjšem delu narodnega parka so lahko tudi območja večjega človekovega vpliva, ki je povezan z naravo.

REGIJSKI PARK je obsežno območje regijsko značilnih ekosistemov in krajine z večjimi deli prvobitne narave in območji naravnih vrednot, ki se prepletajo z deli narave. Človekov vpliv je uravnotežen z naravo.

KRAJINSKI PARK je območje s poudarjenim kakovostnim in dolgotrajnim prepletom človeka z naravo, ki ima veliko ekološko, biotsko ali krajinsko vrednost.

Kulturna dediščina

V najširšem smislu je dediščina »nekaj, kar nekdo želi ohraniti ter zbrati in **POSREDOVATI NASLEDNJIM GENERACIJAM**« (Howard 2003).

Po Zakonu o varstvu kulturne dediščine (2019) je kulturna dediščina skupek materialnih in nesnovnih ostalin preteklosti, ki jih "skupnost opredeli kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij". V Sloveniji koordinira aktivnosti v zvezi z varovanjem in spremljanjem kulturne dediščine Ministrstvo za kulturo, ki vodi uradno evidenco enot kulturne dediščine.

Kulturna dediščina je sestavljena iz **PREMIČNIH IN NEPREMIČNIH** predmetov umetniškega, zgodovinskega, paleontološkega, arheološkega, antropološkega in znanstvenega pomena, arheološka nahajališča in arheološka območja, krajine in njihovi deli, ki pričajo o človekovi prisotnosti v prostoru in imajo **UMETNIŠKO, ZGODOVINSKO IN ANTROPOLOŠKO VREDNOST**.

Sem spadajo tudi nesnovne oblike in pojavi človekovega duhovnega ustvarjanja v preteklosti ter dokumenti in bibliografska dediščina, kot tudi stavbe oziroma prostori, v katerih se stalno hranijo ali razstavljajo kulturne dobrine in dokumenti, ki govorijo o njih.

Tako bi lahko rekli, da materialna kulturna dediščina predstavlja *tršo*, oprijemljivo kulturo neke skupnosti, medtem ko nesnovna dediščina predstavlja njeno mehkejšo, neoprijemljivo obliko: ljudi, njihove tradicije in znanja (McKercher, du Cros 2002).

Materialna kulturna dediščina

Ta kategorija dediščine vključuje vse dobrine, ki na določen način predstavljajo MATERIALNA UTELEŠENJA določenih kulturnih vrednot, kot so zgodovinski kraji, zgradbe, arheološka najdišča, kulturne krajine in predmeti ali predmeti premične kulturne dediščine (Heritage ... 2019). Zaradi njihove raznolikosti in raznorodnosti materialno kulturno dediščino delimo na NEPREMIČNO oziroma tisto, ki jih ni mogoče premikati iz njihovega izvornega okolja in PREMIČNO dediščino, ki ni fizično vezana na izvorno okolje, v katerem je nastala.

NEPREMIČNA KULTURNA DEDIŠČINA je lahko mesto, vas, naselje ali njegov del, zgradba ali njeni deli ter zgradba z okolico, elementi zgodovinske opreme naselja, območje, kraj, spomenik in obeležje v zvezi z zgodovinskimi dogodki in osebami, arheološko nahajališče in arheološko območje, vključno s podvodnimi nahajališči in območji, območja in kraji z etnološkimi in toponimskimi vsebinami, krajine ali njihovi deli z značilnimi zgodovinskimi strukturami, ki pričajo o človekovi navzočnosti v prostoru, vrtovi, perivoji in parki, tehnični objekti s stroji in drugi podobni objekti.

STAVBE IN ARHEOLOŠKA NAHAJALIŠČA so najpogosteje dokumentirane vrste nepremične materialne dediščine, tu pa so še zgodovinska mesta oziroma zaščitene zgodovinske celote, kulturne poti, ki so omogočale zgodovinske trgovske podvige (kot so Svilena pot, Jantarna pot, Solna pot itd.), ter kulturne pokrajine, ki na določenem območju združujejo različne vidike kulturne in naravne dediščine in so prepojene z določeno avtentično obliko nesnovne kulturne dediščine (McKercher, du Cros 2002).

PREMIČNA KULTURNA DEDIŠČINA so posamezni predmeti ali skupine predmetov, ki so nastali kot rezultat ustvarjalnosti človeka in njegovih različnih dejavnosti, družbenega razvoja in dogajanj, značilnih za posamezna obdobja. Premična kulturna dediščina, ki jo hranijo muzeji, arhivi in knjižnice je z zakonom razglašena za spomenik. Kot narodno bogastvo

poleg muzejskih predmetov štejejo še s posebnimi akti razglašeni kulturni spomeniki državnega in lokalnega pomena, arheološki predmeti, elementi kot sestavni del spomenika, ki je bil razstavljen, predmeti, ki so del opreme ali zbirke cerkva ali cerkvene ustanove in tisti predmeti, ki imajo za državo kulturno vrednost zaradi zgodovinskega, umetnostnega, znanstvenega ali splošnega človeškega pomena (Premična kulturna dediščina 2019).

Primer materialne kulturne dediščine, prizori fresk iz Cerkve sv. Helene v Gračišču, avtorica fotografij: Iva Klarič Vujovič.

Knjižnice in arhivsko gradivo

Med premično kulturno dediščino spada tudi knjižnično in arhivsko gradivo. Naloga knjižnic je zadovoljevati IZOBRAŽEVALNE, KULTURNE IN INFORMACIJSKE POTREBE na področju svojega delovanja in spodbujati branje in druge kulturne dejavnosti s ciljem izboljšanja celotnega kulturnega življenja skupnosti.

Arhivsko gradivo tvorijo ZAPISI ALI DOKUMENTI, ki so nastali pri izvajanju dejavnosti pravnih ali fizičnih oseb ter so TRAJNEGA POMENA za kulturo, zgodovino in druge vede, ne glede na kraj in čas njihovega nastanka in neodvisno od oblike in materialnega nosilca, na katerem so shranjeni. Zapisi ali dokumenti zajemajo predvsem SPISE, LISTINE, pomožne pisarniške in poslovne knjige, kartoteke, zemljevide, načrte, risbe, plakate, tiskovine, piktograme, gibljive slike (filmi in videozapisi), zvočne zapise, mikrofilme, zapise v strojno čitljivih formatih, datoteke ter programe in pripomočke za njihovo uporabo. Arhivsko gradivo se ZBIRA IN HRANI V UREJENEM STANJU, tehnično opremljeno in oblikovano v arhivske enote.

Ustrezni prostori za hranjenje in zaščito arhivskega gradiva morajo izpolnjevati naslednje pogoje:

- biti morajo SUHI, prezračevani in zaščiteni pred vdori nadzemnih in podzemnih voda,
- ne smejo se nahajati v bližini odprtih plamenov, prostorov, v katerih se hranijo hitro vnetljive snovi, virov prašenja in onesnaževanja zraka ter morajo biti ustrezno ODDALJENI OD proizvodnih in energetskih OBRATOV, instalacij in vodov (plinskih, vodovodnih, kanalizacijskih),
- v njih se lahko zadržuje in se skozi njih premika zgolj osebje, ki je zadolženo za hranjenje in zaščito arhivskega gradiva,
- DOSTOP V NJIH JE NEPOOBLAŠČENIM OSEBAM PREPOVEDAN, tako med delovnim kot izven delovnega časa,
- arhivsko gradivo na papirju se hrani v depojskih prostorih, v katerih RELATIVNA VLAGA zraka ne odstopa bistveno od 45–55 % PRI TEMPERATURI 16–20 °C.

Arhivsko enoto je potrebno obvezno shraniti v ZAŠČITNO ŠKATLO, REGISTRATOR, MAPO ali drugo ustrezno embalažo. V mapi arhivske enote se nahajajo vsi zapisi ali dokumenti, ki ji pripadajo, ZLOŽENI PO VRSTI glede na posamezno enoto. Mape ne smejo vsebovati zapisov, dokumentov ali drugih predmetov, ki ne pripadajo arhivski enoti. Na mapi arhivske enote mora biti napisano naslednje: zaporedna številka v seznamu arhivskega gradiva, oznaka in naziv enote, naziv zbirke dokumentov in avtorja. Na notranji strani mape

so skladno s predpisi o pisarniškem poslovanju navedeni
PODATKI O ZAPISIH IN DOKUMENTIH v enoti ter podatki
o dokumentih, ki v enoti manjkajo (Zakon o arhivskem ...
2019).

Nesnovna kulturna dediščina

V skladu z UNESCO-vo *Konvencijo o ohranjanju nesnovne kulturne dediščine* (Convention for the ... 2019), le-ta obsega načine DELOVANJA, PREDSTAVLJANJA, IZRAŽANJA, ZNANJA, VEŠČIN TER PRIPOMOČKE, ORODJA, PREDMETE, UMETNINE IN KULTURNE PROSTORE povezane z njimi, ki jih skupnosti, skupine in v nekaterih primerih posamezniki prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine. S prenašanjem iz GENERACIJE V GENERACIJO skupnosti in skupine dediščino vsakič ZNOVA USTVARJAJO v razmerju z okolico, z interakcijo z NARAVO IN LOKALNO ZGODOVINO, zato jim zagotavlja občutek identitete in kontinuitete, pri čemer spodbuja SPOŠTOVANJE KULTURNE RAZNOLIKOSTI IN ČLOVEŠKE USTVARJALNOSTI.

Nesnovna kulturna dediščina se odraža na naslednjih področjih: USTNE TRADICIJE IN IZRAZI, vključno z jezikom kot glavnim sredstvom prenašanja nesnovne kulturne dediščine; UPRIZORITVENE UMETNOSTI, DRUŽBENE PRAKSE, OBREDI IN SLAVNOSTI, ZNANJA IN DEJAVNOSTI POVEZANE Z NARAVO IN VESOLJEM, TRADICIONALNE OBRTI...

UNESCO-va definicija nesnovne dediščine zajema tradicionalno in popularno kulturo kot CELOTO STVARITEV KULTURNE SKUPNOSTI, temelječe na tradiciji. Te stvaritve so ustvarile skupine in posamezniki in so prepoznane kot tisto, kar odraža pričakovanje skupnosti: njena kulturna in družbena identiteta. Poleg ostalega vključujejo jezik, književnost, glasbo, ples, igre, mitologijo, obrede, običaje, obrti, arhitekturo in tradicionalne oblike komunikacije ter informacij.

NESNOVNA KULTURNA DEDIŠČINA so po *Zakonu o varstvu kulturne dediščine* (2019) NESNOVNE DOBRINE, kot so prakse, predstavitve, izrazi, znanja, veščine, in z njimi povezani premičnine in kulturni prostori (kjer se ta dediščina

predstavlja ali izraža), ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prenašajo iz roda v rod in jih nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino. Na Ministrstvu za kulturo financirajo državno javno službo varstva nesnovne dediščine (Nesnovna dediščina n.d.).

Nesnovna dediščina je izrazito POVEZANA S KRAJEM in kontekstom, v katerem se pojavlja. Prestavljanje nesnovne kulturne dediščine izven njenega konteksta lahko resno zmanjša njeno avtentičnost. ŽIVI NOSILCI nesnovne kulturne dediščine so posamezniki ali skupine, ki imajo odločilno vlogo pri promoviranju kontinuitete nesnovne kulturne dediščine, zato so prepoznani kot narodni ali mednarodni VARUHI KULTURE. Tu so tudi umetniki ter izvajalci, ki uporabljajo in negujejo tradicionalne metode ali načine kulturnega izražanja. Ena od oblik zaščite takšnih oblik nesnovne dediščine je ustanovitev INŠTITUTOV, KULTURNIH SREDIŠČ, KONCERTNIH DVORAN, PARKOV ali MUZEJEV na temo določenega vidika nesnovne kulturne dediščine.

Interpretacija dediščine

V tem poglavju so predstavljene **DEFINICIJE IN CILJI** interpretacije dediščine, postopek načrtovanja interpretacije dediščine in njene koristi za lokalno skupnost.

Definicije in cilji interpretacije dediščine

Prvo definicijo interpretacije je prispeval **FREEMAN TILDEN**, ki velja za njenega začetnika. Po njegovi definiciji je interpretacija izobraževalna dejavnost, katere cilj je odkriti pomene in odnose z uporabo izvirnih predmetov, neposrednim stikom in ponazoritvenimi sredstvi, pri čemer se ne posredujejo zgolj suhoparna dejstva (Tilden 1957).

Interpretacija je **UMETNOST PRIPOVEDOVANJA ZGODBE**, katere cilj je predvsem **POJASNJEVATI** in ne informirati. Z interpretacijo se želi **ODKRIVATI** in ne samo pokazati, **PREBUDITI** in ne zgolj potešiti **RADOVEDNOST**. To je način poučevanja obiskovalcev na način, da nimajo občutka, da se jih želi poučevati; posameznika se želi na sugestiven način spodbuditi k spremembi ustaljenega stališča oziroma se ga želi spodbuditi, da o določeni temi ustvari svoje **LASTNO MNENJE** (Jorge Morales 1983).

Interpretacija je **PREVOD STROKOVNIH** in pogosto zapletenih **IZRAZOV** različnih znanstvenih disciplin in ved v **ENOSTAVNEJŠE** IN **RAZUMLJIVEJŠE** IZRAZE, tako da se ne izgubi smisla in natančnosti, z **NAMENOM SEZNANJANJA**, **RAZUMEVANJA**, **SPODBUJANJA OBČUTLJIVOSTI**, **NAVDUŠENJA** IN **PREDANOSTI** pri obiskovalcih (Risk 1995).

Cilj interpretiranja narave je **SPODBUDITI OBISKOVALCE** k **SPOZNAVANJU NARAVNIH VREDNOT**, ki so jim priča

med bivanjem na zavarovanem območju. S poznavanjem se VZPOSTAVLJA NAVEZANOST obiskovalcev na posebne kraje v naravi, s čimer se spodbuja boljše UPRAVLJANJE Z NARAVO IN NJENO OHRANJANJE.

Za razliko od muzejske funkcije razstavljanja predmetov (postopek jasne in metodične predstavitve določene snovi), kar je ena od temeljnih muzejskih nalog, se interpretacija poleg razstavljanja ali predstavljanja določene snovi s pomočjo različnih sredstev osredotoča NA ODKRIVANJE IN POJASNJEVANJE NJENEGA SMISLA. V latinščini pojem interpretirati (*interpretare*) pomeni ODKRITI SMISEL NEKE STVARI (de Miguel 1866).

Interpretacija je BISTVENI ELEMENT USTVARJANJA IZKUŠNJE/ DOŽIVETJA nekega kraja s kulturnim in zgodovinskim značajem. Da bi pritegnili obiskovalce, morajo doživetja, ki so jim na voljo, pri njih ustvariti MOČNA ČUSTVA IN ODZIV; potrebno jih je čim bolj vključiti, s POMOČJO VSEH ČUTIL. Razlog temu je, da se obiskovalec spomni: 10 % tistega, kar je slišal, 30 % tistega, kar je prebral, 50 % tistega, kar je videl in 90 % tistega, kar je počel. Interpretacija je ključ za ustvarjanje močnih občutkov in nepozabnih doživetij obiskovalcev kulturno-zgodovinskih lokacij (Chi s sodelavci 1989).

Cilji interpretacije so večplastni:

- izboljšanje POZNAVANJA kulturnih vrednot določenega območja,
- PROMOCIJA kulturno-zgodovinskih izkušenj v lokalnih skupnostih,
- spodbujanje obiskovalcev k uporabi vseh ČUTIL,
- razvoj možnosti za KREPITEV zasebnega turističnega sektorja,
- pritegnitev FONDOV za ohranjanje in varovanje izbranih območij idr. (Risk 1995).

Koristi interpretacije dediščine

Interpretacija lahko prinese številne koristi za lokalno skupnost in obiskovalce določenega območja, dolgoročno pa prispeva k izboljšanju **NARAVNE, EKONOMSKE, KULTURNE IN DRUŽBENE VZDRŽNOSTI DOLOČENE LOKACIJE**.

Najpomembnejše koristi interpretacije naravne in kulturne dediščine so:

- obogatitev **DOŽIVETIJ** in **IZKUŠENJ** obiskovalcev,
- **POVEČEVANJE OZAVEŠČENOSTI** obiskovalcev o pomenu njihove osebne vloge na zavarovanem območju ter njihovo spodbujanje k **SPOZNAVANJU** kompleksnosti trajnostnega sobivanja,
- prispevek k zmanjševanju nepotrebnega uničevanja ali škodovanja zavarovanemu območju s spodbujanjem **SKRBI IN ZANIMANJA** obiskovalcev za dotično območje, s čimer interpretacija prispeva k zmanjševanju stroškov ohranjanja in rednih obnov,
- to je eden od najučinkovitejših načinov vzpostavitve **INSTITUCIONALNE BLAGOVNE ZNAMKE** javnih ustanov za upravljanje z zavarovanimi območji in pridobivanja podpore javnosti,
- vzbujanje **OBČUTKA PONOSA** na deželo ali regijo, lokalno in narodno kulturo in dediščino, tako pri lokalnih prebivalcih kot pri obiskovalcih,
- spodbujanje **SODELOVANJA** v turističnem razvoju določenega zavarovanega območja,
- **SPODBUJANJE** javnosti za izvajanje **DEJAVNOSTI** na področju varstva naravne in kulturne dediščine,
- odpiranje možnosti pridobivanja **FINANČNIH SREDSTEV** za vlaganje v **UPRAVLJAVSKE DEJAVNOSTI** na zavarovanih območjih,
- ustvarjanje **NOVIH DELOVNIH MEST** v lokalni skupnosti, kot so na primer turistični vodniki interpretatorji, zaposleni v novoodprtih centrih za obiskovalce, zaposleni za vzdrževanje tematskih in učnih poti, izdelovalci izdelkov obrti, spominkov itd.

Načrtovanje interpretacije

Pred vsako interpretacijo je treba najprej opraviti **PROCES NAČRTOVANJA**. Rezultat tega procesa je študija, ki jo imenujemo **NAČRT INTERPRETACIJE**. Za pridobivanje celovitega vpogleda v ta proces, navajamo definicije načrtovanja interpretacije in na kratko opišemo potek tega procesa ter njegove razvojne korake.

Interpretativno načrtovanje se lahko definira kot proces odločanja, ki združuje **POTREBE UPRAVLJANJA IN ŽELJE OBISKOVALCEV**, s katerim se določi **NAJUČINKOVITEJŠI NAČIN PRENOSA SPOROČILA CILJNEMU OBČINSTVU**.

Proces interpretacijskega načrtovanja se zaključi s študijo imenovano načrt interpretacije, ki analizira celoten postopek interpretacije. Napisana je na jedrnat način, tako da jo lahko uporabljajo vsi, ki sodelujejo pri njeni izvedbi. Glede na to, da se znanja in potrebe sčasoma spreminjajo, mora biti interpretativni načrt **PROŽEN, KRATEK IN NE PREVEČ PODROBEN**. Nič v njem ne sme biti natančno določeno, **SAJ SE RAZVIJA IN DOPOLNJUJE Z IZPOLNITVIJO VSAKE OD NJEGOVIH FAZ V IZVEDBENEM POSTOPKU!**

Na temelju znanja, izkušenj, timskega dela in podrobnih raziskav, se interpretativni načrt osmišlja z naslednjimi cilji:

- prepoznavanje in predstavljanje najpomembnejših **TEM IN ZGODB** o krajih, zgradbah in predmetih,
- opisovanje **NAJPRIMERNEJŠIH NAČINOV PREDSTAVLJANJA** tem in zgodb, ki bodo pri obiskovalcih izzvale spodbudno doživetje,
- zagotavljanje **OHRANJANJA POMENA DEDIŠČINE** krajev, zgradb in predmetov,
- oblikovanje **SMERNIC ZA UPRAVLJANJE Z BIVANJEM OBISKOVALCEV**,
- izdelava **PREDHODNE OCENE STROŠKOV IN ČASOVNICE IZVEDBE**,

- oblikovanje praktične, izvedljive in realne rešitve interpretacije, na prožen način in z ODPRTOSTJO ZA NADALJNI RAZVOJ,
- predstavitev SEZNAMA PRIORITET uresničljivih projektov in postavitev merljivih ciljev,
- zagotavljanje USPEŠNE EVALVACIJE zadanih ciljev.

Proces načrtovanja interpretacije

NAČRTOVANJE interpretacije se izvaja v **TREH KORAKIH**: priprava, načrtovanje, izvedba. V nadaljevanju je predstavljen potek vsakega posameznega koraka interpretativnega načrtovanja.

Priprava

- zbiranje in analiziranje vseh obstoječih **DOKUMENTOV NAČRTOVANJA**: načrt interpretacije je treba razvijati na temelju splošnih načel, ki so tam vsebovana,
- imenovanje **UPRAVNEGA ODBORA** za spremljanje in nadzor nad procesom interpretativnega načrtovanja,
- pisanje **GLAVNIH NAVODIL IN NALOG** interpretativnega načrtovanja,
- določitev **SODELAVCEV** – svetovalcev (po potrebi),
- priprava prijavnice za **FINANČNO PODORO** izvedbe interpretativnega načrtovanja (po potrebi).

Načrtovanje

- postavljanje **MERLJIVIH CILJEV**, ki jih želimo doseči z interpretativnim načrtom,
- **RAZISKOVANJE IN ANALIZA** pripravljalnih informacij,
- **ANALIZA TERENA**, obiskovalcev in možnih izzivov,
- izvedba **POSVETOV IN DELAVNIC** z deležniki,
- izdelava **PROFILOV OBISKOVALCEV** in uporabnikov,
- **IDENTIFICIRANJE ZGODB** (s spremnimi gradivi, kot so ilustracije, fotografije in podobne vsebine),
- sprejemanje **INTERPRETATIVNE STRATEGIJE**, ki zajema predlog uporabe **INTERPRETATIVNIH SREDSTEV IN ORODIJ**,

- izdelava PRIORITYETNEGA SEZNAMA PROJEKTOV,
- sprejemanje ČASOVNICE IZVEDBE,
- potrditev PREDHODNE OCENE STROŠKOV.

Izvedba

- projektiranje in oblikovanje,
- razvoj vsebin in pisanje interpretativnih besedil,
- izvedba (dela),
- evalvacija.

Ekomuzej kot primer mreženja naravne in kulturne dediščine

Ekomuzej je primer učinkovitega **ORODJA**, s katerim neka lokalna skupnost v svoje roke prevzame **UPRAVLJANJE Z LASTNO NARAVNO IN KULTURNO DEDIŠČINO**. Ena od skupnih značilnosti vseh ekomuzejev je **ODRAŽANJE PONOSA LOKALNEGA PREBIVALSTVA** na njihov kraj ter eksperimentalnost, ker mora vsaka skupnost v procesu upravljanja s svojo dediščino poiskati lastno pot.

Ekomuzeji si prizadevajo zajeti **DUHA KRAJA** in ravno to je tisto, zaradi česar so posebni. Polnost duha nekega kraja se uresničuje v skupnostih, ki so intimno povezane z ohranjanjem spomina, vitalnosti in kontinuitete kraja v katerem živijo. Z izgubo te povezanosti, poleg ostalih družbeno-ekonomskih dejavnikov, prihaja do zapuščanja in degradacije določenega kraja. S ponovno obuditvijo živahnosti, odgovorno aktivacijo in namensko uporabo zapuščenih skupnostnih prostorov in urbanih okolij, ki gre v smeri zadovoljevanja potreb lokalnega prebivalstva, si skupnost lahko povrne nekdanjo vitalnost in značaj kraja.

Tradicionalni muzeji, kot so še dandanes razumljeni, se vedno razvijajo okoli zbirke predmetov, skupine strokovnjakov, zgradbe in njenega občinstva. Kot odgovor na nove družbeno-kulturne izzive tradicionalne muzejske funkcije ohranjanja, zgradbe, predmetov in občinstva počasi zamenjujejo območje, dediščina, spomin in skupnost. Spoznanja, ki se pojavljajo na področju muzeologije in ki izhajajo iz premisleka o novi vlogi muzejev v družbi ter njihovega odnosa s skupnostjo, so prispevala k **RAZVOJU NOVE OBLIKE MUZEJSKEGA DELOVANJA**, t. i. nove muzeologije, ki uveljavlja nove koncepte muzeja, kot so ekomuzej, muzej skupnosti, muzej sosesčine...

Dosežki »nove muzeologije«, ki se je zaradi velikih izzivov, s katerimi se sooča sodobni svet, razvila v zadnjih 30-ih letih, v veliki meri spreminjajo vlogo muzejev. Za razvoj glavnega interpretativnega središča je pomembno to, da gre za OSREDNJI prostor ohranjanja kolektivnega spomina lokalne skupnosti, v kateri deluje in njenih večplastnih identitet, ter da je to ključna točka, kjer skupnost interpretira in predstavlja svojo dediščino sebi in vsem svojim obiskovalcem.

Muzej skupnosti je pobuda, ki nastane v skupnosti, se odziva na lokalne potrebe in zahteve, ustvarja in razvija pa se z neposrednim vključevanjem lokalnega prebivalstva. Tako sta ga leta 2006 defnirala mehiška muzeologa Cuauhtémoc Camarena in Teresa Morales, ki poudarjata skupnost kot lastnico takšnega muzeja in njeno delovanje kot jedro takšne organizacije, ki širi svoje delovanje tudi izven zidov samega muzeja. Kot kompleksen kulturni proces mreži in vrednoti vse elemente naravne in kulturne dediščine, pri čemer se primerljivo razvija prek svoje lokalne, narodne, celinske in svetovne dimenzije.

V nadaljevanju navajamo načela razvoja ekomuzejev in muzejev skupnosti, na temelju katerih je vsakič znova treba presojati in usmerjati proces njihovega delovanja.

Tradicionalni muzeji

Zbirka
Zgradba
Obiskovalci

Ekomuzeji

Dediščina
Območje
Skupnost

Shematski prikaz temeljnih komponent tradicionalnega muzeja in ekomuzeja, na katerem so vidne njune temeljne razlike.

Koncept ekomuzeja

Koncept ekomuzeja – *ecomusée* sta razvila priznana francoska muzeologa **GEORGE HENRI RIVIÈRE** (1897–1985) in **HUGUES DE VARINE** (1935) leta 1971. Beseda ekomuzej je skovanka iz dveh grških besed: *oikos* – hiša ali okolje (kulturno-zgodovinska prilagoditev na naravne pogoje in družbeno okolje), *museion* – zbirka predmetov (z znanstvenimi ali kulturnimi interesi). Pojem *éco* je tudi okrajšava za *écologie*, ki se nanaša predvsem na novo idejo celostne interpretacije dediščine, po kateri muzej lahko izpolni svoje poslanstvo, ki mu ga nalaga nova postindustrijska doba, samo če deluje znotraj in ne ločeno od svojega naravnega in družbenega okolja.

PETER DAVIS, danes eden od vodilnih evropskih muzeologov, v svoji kulturni knjigi *Ecomuseums: a Sense of Place* ugotavlja, da imajo vsi ekomuzeji eno skupno značilnost, **PONOS NA KRAJ, KI GA PREDSTAVLJAJO**. Ekomuzeji želijo **ZAJETI DUH KRAJA** – to je tisto, zaradi česar so po njegovem mnenju nekaj posebnega. Davis predlaga pet osnovnih kriterijev, ki določajo ekomuzej (Davis 1999):

- pokrivajo območje, ki se nahaja izven zidov muzeja,
- fragmentirana lokacija in interpretacija na mestu,
- sodelovanje in partnerstvo namesto lastništva nad razstavami ali zbirkami,
- vključenost lokalne skupnosti in njenih prebivalcev v dejavnosti muzeja,
- celostni in interdisciplinarni tip interpretacije.

Načela ekomuzeja

NAČELA LIUZH so bila sestavljena leta 2000, z velikim projektom vzpostavitve ekomuzeja na Kitajskem, v sodelovanju z uveljavljenimi norveškimi muzeolgi, imenujejo pa se po pokrajini, v katerem je prišlo do delovnega sestanka.

Ta načela so bila sprejeta na velikem mednarodnem znanstvenem srečanju na Kitajskem, pod nazivom »2005 Guizhou International Forum on Ecomuseums«, na katerem so sodelovali vodilni svetovni ekomuzeologi.

Ko govorimo o kulturi v predstavljenih načelih, mislimo na **NARAVNO IN KULTURNO DEDIŠČINO**, katere interpretacija se v ekomuzejih povezuje z naslednjim (Davis 2011):

- **LJUDJE SO PRAVI LASTNIKI SVOJE KULTURE.**
- Oni imajo pravico do tolmačenja in vrednotenja svoje kulture.
- Pomen kulture in njenih vrednot se lahko določi zgolj s človeškim dojemanjem in interpretacijo, ki temelji na znanju. Kulturno kompetenco (pristojnost) je potrebno stalno izboljševati.
- Sodelovanje javnosti je temeljnega pomena za ekomuzeje. **KULTURA JE VSEPRISOTNA DEMOKRATIČNA LASTNINA**, zato je z njo potrebno upravljati na demokratičen način.
- V primeru nasprotij med turizmom in ohranjanjem dediščine, ima zadnja prednost. Izvirne dediščine se ne sme razprodati, spodbujati pa je treba izdelavo kakovostnih spominkov, ki temeljijo na tradicionalnih obrteh.
- Dolgoročno, **CELOSTNO NAČRTOVANJE** je najpomembnejše. Potrebno se je izogibati kratkoročnim ekonomskim dobičkom, ki dolgoročno uničujejo neko kulturo.
- Zaščita kulturne dediščine mora biti vsebovana v skupnem pristopu k okolju. S tega vidika so izjemno pomembne tradicionalne tehnike in snovi.
- Obiskovalci imajo moralno obvezo, da se obnašajo spoštljivo. Za njih morajo veljati določena pravila obnašanja.
- **NI UNIVERZALNIH PRAVIL ZA EKOMUZEJE.** Vsi so si med seboj različni glede na določeno kulturo in stanje družbe, ki jo predstavljajo.
- Družbeni razvoj je predpogoj za vzpostavitev ekomuzeja v živih družbah. Blaginjo prebivalcev je potrebno izboljšati tako, da to ne ogroža tradicionalnih vrednot.

Posledice globalizacije danes na številnih območjih vključujejo tudi siromašenje prebivalstva, izgubo kulturne identitete, naraščanje izseljevanja ter razpadanje skupnostnih vezi in solidarnosti v lokalnih skupnostih. V tem kontekstu

je ekomuzej potreba in njegov pomen ni samo okrasen: gre za nujnost, ki skupnostim omogoča, da si povrnejo svojo dediščino, tako na fizični kot simbolni ravni.

Ekomuzej predstavlja orodje za razmislek o prihodnosti, za soočanje hitre preobrazbe z močjo, ki izhaja iz jedra identitete vkoreninjene v preteklosti. Postaja konkretna podoba vrednot, ki se povezujejo s človeško skupnostjo in platforma za predstavitev in potrjevanje teh vrednot. To je priložnost za obujanje življenjskih izkušenj, ki jih ne bi smeli pozabiti, ampak ohraniti ter o njih poučevati nove generacije, ki jih bodo nasledile.

Ekomuzeji in turizem

V prejšnjih poglavjih smo že omenjali, da na vse bolj zasičenem turističnem tržišču obiskovalci želijo zgodbe, enkratnost in avtentična doživetja. Ravno ekomuzej predstavlja **OKVIR ZA OHRANJANJE ZGODB**, ki bi se sicer postopno izgubile. Ekomuzej je v prvi vrsti **ORODJE SVOJE LOKALNE SKUPNOSTI**, obenem pa tudi **INTERPRETATIVNA PLATFORMA**, ki predstavlja ohranjeno dediščino vsem svojim obiskovalcem. Ekomuzej ni nikoli nastal zaradi turizma, vendar je turizem lahko pomemben dejavnik finančne vzdržnosti njegovega delovanja in obstoja.

Želja ekomuzeja po krepitvi identitete z obnavljanjem in krepitvijo zgodovinske dediščine, ki je vsebovana v življenju in spominu vsake lokalne skupnosti, je v sozvočju z ekonomskimi razvojnimi cilji turizma, torej je lahko celo ključni dejavnik in spodbujevalec trajnostnega turističnega in celostnega razvoja (Montfort, de Hugues 1996). Promocija dediščinskih vrednot določenega območja in njegovega prebivalstva lahko prinese tudi **EKONOMSKE UČINKE** ravno zaradi razvoja turizma. Večja družbena in ekonomska vrednost destinacije na trgu je posledica krepitve skupne dediščinske identitete njenega območja.

Turizem predstavlja pomemben vir, vendar je ključnega pomena, da imajo turistična območja prepoznavnejšo kulturno opredelitev, AVTENTIČNO KULTURNO IDENTITETO, ki prispeva k povečanju kakovosti vsakdanjega življenja svojih prebivalcev, pri tem pa PRITEGUJE TUDI OBISKOVALCE. Seveda je pomembno, da lokalno prebivalstvo tega procesa ne dojema kot odvečnega, ampak kot nekaj, kar jim je blizu in koristi njihovim interesom. Če tega dejavnika ni, se izjalovi celotna premisa o vzpostavitvi destinacije, ki bo s svojo dediščino in kulturno identiteto pritegnila t. i. raziskovalni turizem.

Trajnostni razvoj torej sega izven okvirja samega turizma, čeprav ima le-ta neprecenljivo vlogo. KONCEPT TRAJNOSTNEGA RAZVOJA JE V TEM PRIMERU ODVIŠEN OD TREH DEJAVNIKOV: POVPRŠEVANJA PO OBISKOVALCIH, OHRANJANJA OKOLJA IN DEDIŠČINE V ŠIRŠEM SMISLU TER OD LOKALNE SKUPNOSTI. Harmonično ravnovesje med temi elementi je temeljnega pomena za TRAJNOSTNI TURIZEM (Falleti 2000).

Interpretativna infrastruktura

Interpretativno infrastrukturo delimo na tisto, ki se nahaja **NA PROSTEM** in na ono v **ZAPRTIH PROSTORIH**. V tem razdelku pojasnjemo vse vrste Interpretativne infrastrukture in sredstev interpretacije.

Interpretativna infrastruktura v zaprtih prostorih

V nadaljevanju opisujemo **GLAVNE LASTNOSTI IN ZNAČILNOSTI** interpretativnih središč in središč za obiskovalce ter muzejev.

Interpretativna središča in središča za obiskovalce

Pojem interpretacije je tesno povezan s pomenom izraza pojasnjevati oziroma predstavljati pomen nečesa, če s pojasnjevanjem dejanj, dejstev in dogodkov na različne načine pomagamo pri razumevanju. V tem kontekstu je pomembna **INTERPRETATIVNA INFRASTRUKTURA**, pri kateri interpretacija predstavlja temeljno orodje za pojasnjevanje dediščinskih elementov, z vključevanjem čutil in ustvarjanjem vrhunskih doživetij.

Če neki osebi, ki se ne ukvarja s področjem ustvarjanja ali upravljanja kulturnih ustanov, govorimo o **MUZEJU**, ji bo koncept jasen in razumljiv. Imela bo vsaj osnovno predstavo o tem, da gre za kraj, kjer so spravljene izvorni

predmeti z umetniško, kulturno in družbeno vrednostjo, s ciljem opazovanja in zaščite. Vendar pa so KONCEPTI, KOT SO SREDIŠČE ZA OBISKOVALCE, INTERPRETATIVNO SREDIŠČE, EKOMUZEJI, URAD ZA INTERPRETACIJO, PODROČJA INTERPRETACIJE, ANIMACIJSKO SREDIŠČE ALI SREDIŠČE ZA RECEPCIJO, širši javnosti predstavljeni kot nekaj nejasnega, nekaj kar sproža pomisleke glede tistega, kar je mogoče videti v dotičnih prostorih (Martin Piñol 2011).

Dva od omenjenih pojmov, ki povzročata največjo zmedo glede njunega pomena, sta INTERPRETATIVNO SREDIŠČE in SREDIŠČE ZA OBISKOVALCE.

Jorge Morales (1983) navaja, da B. Morin ne priporoča uporabe besede *interpretacija* pred obiskovalci, ker bi lahko povzročila precejšnje nesporazume. Bolj logično bi bilo uporabljati pojem središče za obiskovalce, ker se obiskovalcem zdi bolj povezan z njimi samimi, je neposreden in jim je blizu (Martin Piñol 2011).

Če se uporabljajo neznani pojmi, kot je interpretacija, lahko pride do »določene ravnodušnosti, celo do zavračanja«. Vendarle pa uporaba različnih pojmov ni nekaj, kar bi lahko pritegnilo ali odbilo obiskovalce, ker gre za dve različni kulturni vsebini. Ključno je OBČINSTVU POJASNITI POMEN IN SMISEL OBEH SREDIŠČ, DA NE BI PRIŠLO DO NEŽELENEGA ODZIVA.

Potrebno je vedeti, da tisto, kar določa neko središče, niso njegove arhitekturne značilnosti ali zgradba, ampak ZNAČAJ/ STRUKTURA INFORMACIJ, ki se tam nahajajo in ga določajo kot INTERPRETATIVNO ali INFORMATIVNO SREDIŠČE (oziroma središče za obiskovalce) (Martin Piñol 2011).

Interpretativna središča

Vsako mesto, vas ali regija ima pomembno KULTURNO DEDIŠČINO, pa najsibo ta urbanistična, arhitekturna ali etnološka. Vsi ti kraji imajo določene TURISTIČNE VIRE, ki zajemajo tako lastnosti naravne (krajina, flora, favna) kot tudi kulturne dediščine, od etnografske, zgodovinske,

prek umetniške in spomeniške, do tistih, ki jih imamo za neoprijemljive ali generične (veter, narava, vojna itd.). Vsi ti viri, če k njim pristopimo na ustrezen način, se lahko spremenijo v turistične proizvode izjemnega potenciala. DA PA BI SE TI VIRI LAHKO DOJEMALI KOT PROIZVOD, JIH JE OBISKOVALCEM POTREBNO PREDSTAVITI NA USTREZEN NAČIN. To je ena od nalog INTERPRETACIJSKEGA SREDIŠČA (Martin Piñol 2011).

Druga funkcija pa je izključno KULTURNO-IZOBRAŽEVALNEGA ZNAČAJA. Gre za razširjanje uporabe kulturnih in naravnih virov med samim prebivalstvom, še posebej med učenci. Funkcija določenega interpretacijskega središča vključuje razlaganje obstoječe stvarnosti in preteklosti nekega kraja, s čimer ta postane koristno izobraževalno sredstvo na vseh ravneh izobraževanja.

Med temeljne naloge interpretacijskega središča spada predstavljanje naravnih in/ali kulturnih dediščinskih elementov na način, ki NE ZAHTEVA NEPOSREDNEGA STIKA z VIRI. Poleg zagotavljanja zadostnega števila temeljnih odgovorov, ki so potrebni za razumevanje dediščinskega predmeta, se SPODBUJA TUDI ŽELJA PO SPOZNAVANJU CELOTNEGA OBMOČJA in vsega tistega, kar se v njem nahaja, pri čemer lahko pride do vtisa, da v enem dnevu ni mogoče videti vsega tistega, kar obiskani kraj ponuja, to pa posledično vodi do razvoja turizma.

K temu pa je potrebno dodati tudi TURISTIČNO FUNKCIJO, ki vključuje spodbujanje uporabe tipičnih proizvodov kraja, v katerem se nahaja interpretacijsko središče.

Zaradi vsega navedenega s pojmom interpretacijskega središča označujemo VSEBINO, KI SE NAHAJA V ZGRABBI ALI NA PROSTEM IN KI NAJVEČKRAT NIMA IZVIRNIH PREDMETOV TER KATERE CILJ JE ODKRITI OČITNI ALI SKRITI POMEN TISTEGA, KAR ŽELIMO INTERPRETIRATI.

Središče za obiskovalce

Po navedbah avtorice Lise Brochu, ima središče za obiskovalce nekoliko drugačno funkcijo od interpretativnega središča, čeprav se ta dva pojma pogosto uporabljata izmenično oziroma se en objekt lahko uporablja za obe funkciji. Središče za obiskovalce je največkrat namenjeno nudenju storitev za obiskovalce, kar vključuje: sprejemni prostor, sanitarije, trgovino s spominki, prvo pomoč itd.

Občasno je na voljo tudi kot upravni sedež določene ustanove, bodisi dediščinske, kot je naravni park ali narodni park, ali turistične, kot so turistične skupnosti in uradi za destinacijski menedžment. V njih je interpretacija pogosto omejena na manjše razstave v preddverju ali na sistem interpretativnih in signalizacijskih tabel na prostem (Brochu 2003).

Po drugi strani pa so središča za obiskovalce kdaj tudi izobraževalne ustanove ali večnamenski prostori za različna interpretativna in izobraževalna sredstva ter programe (Visitor Center, Policy ... 2019). Običajno so dopolnjena s spremljevalnimi vsebinami, na primer s parkirišči, vrtnarskimi zanimivostmi, opremo za sedenje na prostem, sprehajališči, razglednimi točkami itd. ter s storitvami/ servisi namenjenimi ljudem, ki se gibljejo po poti, npr. stranišča, pitna voda, zamljevid, vodniki in avtomati.

Središča za obiskovalce, skupaj s pripadajočo opremo, storitvami/servisi in programi, imajo lahko naslednje funkcije:

- 1) učinkovito sporočanje in obveščanje javnosti o glavni temi, kateri je središče namenjeno (dediščinski, znanstveni itd.);
- 2) izboljševanje kakovosti turizma in rekreacije za vse obiskovalce, vključno z invalidi;
- 3) informiranje o ostalih možnostih in vsebinah določenega območja;
- 4) nudenje informacij o naravnih in kulturnih virih;
- 5) pomoč pri zagotavljanju varnosti obiskovalcev in njihovem doživetju; ter
- 6) izobraževanje in spodbujanje varovanja dediščine.

Po mnenju Michaela G. Beecha ima središče za obiskovalce najširšo definicijo, ki lahko vključuje vidike dediščinskih središč in muzejev. Vključuje lahko tudi določene artefakte, vendar je njegova glavna funkcija obveščanje javnosti o današnjem stanju nekega pojava, zgodovini, prihodnjih načrtih in omogočanje izrednih priložnosti za spodbujanje projektov obnove določene vrste dediščine. Pri interpretaciji in predstavitvi se uporabljajo 3D-modeli, interpretativna besedila, ilustracije, fotografije in zemljevidi, ki se uporabljajo za predstavitev zgodbe. Razstave lahko tu obsegajo manjšo površino, kar pušča več prostora za prodajo in zbiranje sredstev (Beech 2019).

Središča za obiskovalce, tako velika kot majhna, lahko nudijo pregled določenega območja ali regije ter razvijajo njegovo IDENTITETO. Njihova vloga je uvajanje obiskovalcev v zgodovino in zgodbo kraja ter zagotavljanje ponudbe dodatnih vsebin za razvoj turizma in izobraževanje. Lahko so v obliki muzejev, zabaviščnih središč ali pa gre zgolj za površine namenjene počitku obiskovalcev. Infografika v nadaljevanju prikazuje prednosti in pomanjkljivosti središč za obiskovalce (Carter 2001):

Prednosti

- možnost predstavitve predmetov in situ
- nudijo prostor za različna predstavitvena sredstva, ki izpolnjujejo različne priložnosti in potrebe
- omogočajo počitek skozi celo leto, ne glede na vremenske pogoje
- nadzorujejo pristop in način obnašanja obiskovalcev na lokaciji
- ustvarjajo dobiček
- ustvarjajo delovna mesta
- postanejo platforma za sodelovanje lokalne skupnosti

Omejitve

- za izvedbo so potrebna velika sredstva in dolgoročno načrtovanje
- potrebna je delovna sila (odpiranje in zapiranje vsak dan)
- niso dostopni izven delovnega časa

Prednosti in omejitve interpretativnih središč in središč za obiskovalce.

Muzeji

Po sedaj veljavni definiciji Mednarodnega muzejskega sveta ICOM (*International Council of Museums*) je muzej nedobičkonosna ustanova, ki trajno nudi storitve za družbo in njen razvoj ter je odprta za javnost, ZBIRA, HRANI, RAZISKUJE, OBVEŠČA IN RAZSTAVLJA MATERIALNO IN NESNOVNO DEDIŠČINO človeštva in okolja, z namenom izobraževanja, preučevanja in uživanja (International Council of ... 2019).

ICOM išče novo definicijo muzeja, ker so se glede na dosedanjo V PRETEKLIH DESETLETJIH MUZEJI BISTVENO SPREMENILI. Prilagodili in ponovno določili so svoja načela, politike in prakse, zaradi česar sedanja definicija ICOM-a ne odraža več izzivov in raznovrstnosti vizij in odgovornosti današnjih muzejev (Museum Definition 2019).

Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo UNESCO navaja, da so muzeji veliko več kot zgolj prostori, kjer se predmeti hranijo in razstavljajo. Zaradi veliko večje pomembnosti kulturnega turizma v zadnjih desetletjih, je število muzejev bistveno naraslo, od 22.000 muzejev v letu 1975 do 55.000 muzejev danes (Museums 2019).

Mreža evropskih muzejskih organizacij NEMO (*Network of European Museum Organisations*) poudarja, da imajo muzeji pomemben vpliv na posameznike in na družbo v celoti. Pomen muzeja se lahko strne v družbeno, izobraževalno in ekonomsko vlogo, ki jo imajo muzejske zbirke.

DRUŽBENA VLOGA se nanaša na dejstvo, da so muzeji ustvarjeni za ljudi in lahko okrepijo družbene vezi, so mesto dialoga in srečevanja različnih kultur.

IZOBRAŽEVALNA VLOGA se nanaša na muzeje kot izobraževalne ustanove, ki nudijo formalno in neformalno izobraževanje za vse starostne skupine, kar pomaga pri razumevanju sveta okoli nas.

EKONOMSKA VLOGA se nanaša na zmožnost muzejev, da zagotavljajo pomembno možnost za ekonomsko rast, saj lahko prispevajo k revitalizaciji lokalnih gospodarstev, jih bogatijo z raznolikostjo ponudbe ter vplivajo na razvoj trajnostnega turizma, ustvarjalnosti in inovativnosti.

VLOGE ZBIRK v muzejih odražajo kulturno raznolikost in identitete ljudi in narodov, saj predstavljajo srce muzejev (The value of ... 2019).

Infrastruktura in interpretacija na prostem

Najpogostejša infrastruktura za obiskovalce na prostem so poti. Gibanje pospeševanja nastajanja poti, ki se je v zadnjem času pojavilo po vsem svetu, je nastalo iz ideje o izboljšanju kakovosti življenja – povezovanje posameznih segmentov poti z oblikovanjem večjega rekreacijskega in transportnega omrežja. Na ta način imajo ljudje več možnosti za hojo, vadbo, učenje o svoji skupnosti in njeni dediščini ter za opazovanje, učenje in aktivno sodelovanje pri varstvu življenja v naravi. Po metodološki in tehnični predstavitvi **SISTEMA SIGNALIZACIJE** oziroma urejenosti poti, bomo na kratko predstavili načine, na katere lahko razne **UMETNIŠKE OBLIKE** ter **POSEGI V PROSTOR** izboljšajo doživetja obiskovalcev na teh poteh.

Sistem interpretacije in signalizacije

Table imajo pomembno vlogo pri nastanku poti. Poti so urejene V KONKRETNEM OKOLJU, table pa OBVEŠČAJO OBISKOVALCE O POMEMBNIH POJAVIH IN VSEBINAH ZNOTRAJ DOLOČENEGA OBMOČJA. Table so namenjene obveščanju, vodenju, usmerjanju,

urejanju in opozorjanju obiskovalcev. So pomembno orodje za upravljanje gibanja obiskovalcev na območju. Najpogosteje so razdeljene NA TRI GLAVNE KATEGORIJE, odvisno od njihove funkcije: I) ORIENTACIJSKE/INFORMATIVNE TABLE, II) OPOZORILNE TABLE IN III) INTERPRETATIVNE TABLE. Vse table skupaj sestavljajo sistem signalizacije in interpretacije na prostem.

Orientacijske in informativne table

Orientacijske table so NAVIGACIJSKA ORODJA, KI POMAGAJO OBISKOVALCEM PRI GIBANJU IN DOLOČANJU NJIHOVE TRENUTNE LOKACIJE. Prikazujejo položaj objektov, pogosto so upodobljeni zemljevidi celotnega območja, da obiskovalci lahko na lokacijo pogledajo S PTIČJE PERSPEKTIVE. Informativne table prikazujejo delovni čas, aktivnosti in zanimivosti, ki so na voljo; nahajajo se lahko v središču za obiskovalce, ob cesti ali na sami lokaciji. Včasih nudijo tudi možnost orientacije. Table obeh vrst se nahajajo na vhodu v lokacijo ali turistično zanimivost. Pogosto jih lahko najdemo tudi na drugih delih lokacije, predvsem na začetku vsakega razdelka ali tematskega območja.

Prikaz orientacijskih in informativnih tabel, Narodni park Bavarski gozd, Nemčija, avtorica fotografije: Iva Klarić Vujović.

Opozorilne in varnostne table

Opozorilne in varnostne table obiskovalce obveščajo O MOREBITNIH NEVARNOSTIH MED NJIHOVIM OBISKOM IN KAŽEJO, KAKO LAHKO IZBOLJŠAJO LASTNO VARNOST. Tovrstne table jasno predstavijo grožnjo ter opozarjajo tudi na človekovo obnašanje, ki je lahko povezano z njo ali k njej prispeva. Table se običajno nahajajo na lokacijah, kjer obstaja tveganje pojava takšne nevarnosti.

Interpretativne table

Interpretativne table nudijo INFORMACIJE O KRAJU, OBJEKTU ALI DOGODKU, S ČIMER POVEČAJO POZNAVANJE, UŽITEK IN KAKOVOST IZKUŠNJE TER DOŽIVETJA OBISKOVALCEV. Te table posredujejo interpretacijo dejstev, števil in pojmov v obliki, ki je privlačna in razumljiva obiskovalcem. Namen table je, da obiskovalca zainteresira, pouči in navdahne. Table prevzemajo vlogo vodnika interpretatorja.

Interpretativne table so del infrastrukture za obiskovalce na prostem (parki z divjimi živalmi, državni in lokalni parki, ob poteh ali sprehajališčih), LAHKO PA SO TUDI INTERPRETATIVNA ORODJA, ki se uporabljajo za ustvarjanje bolj zapletenih interpretacij in doživetij obiskovalcev v infrastrukturi za obiskovalce v zaprtih prostorih (interpretativna središča, središča za obiskovalce, muzeji, galerije in podobno).

Interpretativne table so najpogostejša oblika opremljenosti infrastrukture za interpretacijo na prostem. Ustrezno narejena in umeščena interpretativna tabla je lahko zelo učinkovita, medtem ko slabo narejena in napačno umeščena tabla ni produktivna. Interpretativne table morajo obsegati domiselno kombinacijo besedil in prilog ter na ta način predstaviti zgodbo o nekem objektu ali kraju. Pri tem se razlikujejo od informativnih tabel, ki predstavljajo zgolj navodila.

Prednosti

- praviloma 24-urni dostop,
- kot objekt interpretacije se uporabljajo obstoječi objekti in lastno okolje,
- so relativno poceni,
- z ustreznim oblikovanjem se lahko vklopijo v obstoječe okolje,
- možnost interpretacije določene lokacije in zgodb povezanih z njo na mestu samem,
- možnost prikaza kraja v preteklosti,
- možnost prikaza podrobnosti, ki so obiskovalcem skrite,
- vzpostavitev identitete parka na oddaljenih lokacijah, bez potrebe po vodstvu vodnika interpretatorja,
- opozarjanje obiskovalcev na morebitne nevarnosti v naravi ali zaradi ljudi in poučitev o varnih rešitvah,
- lahko se relativno hitro in poceni zamenjajo.

Omejitve

- omejena količina besedila in grafike na posamezni tabli,
- niso najbolj primerne za predstavljanje zahtevnejših vsebin,
- kakovostno sicer predstavljajo otipljive vsebine, manj uspešno pa neotipljive in univerzalne ideje,
- lahko spremenijo vidno podobo območja,
- lahko se izkažejo za nepraktične na lokacijah, ki so izpostavljene skrajnim podnebnim ali naravnim razmeram,
- izpostavljene so vandalizmu.

Prednosti in omejitve sistema interpretacije in signalizacije na prostem.

Prikaz interpretativnih tabel, Narodni park Bavarski gozd, Nemčija, avtorica fotografije: Iva Klarić Vujović.

Urbana oprema

Vrsta objektov, ki so potrebni ob poti in njihova umestitev vzdolž poti sta odvisni od nekaj dejavnikov: od postavk in predlaganega namena poti, pogostosti uporabe poti, ravni servisiranja oziroma vzdrževanja, ki jih ti objekti potrebujejo ter od tega, koliko dela je potrebnega z njimi in od njihove prilagoditve obstoječi infrastrukturi. Objekti javnega interesa, ki so so nameščeni ob glavni poti, so največkrat klopi, nadstrešnice, konstrukcije za kolesa, prostori za piknik in koši za odlaganje odpadkov.

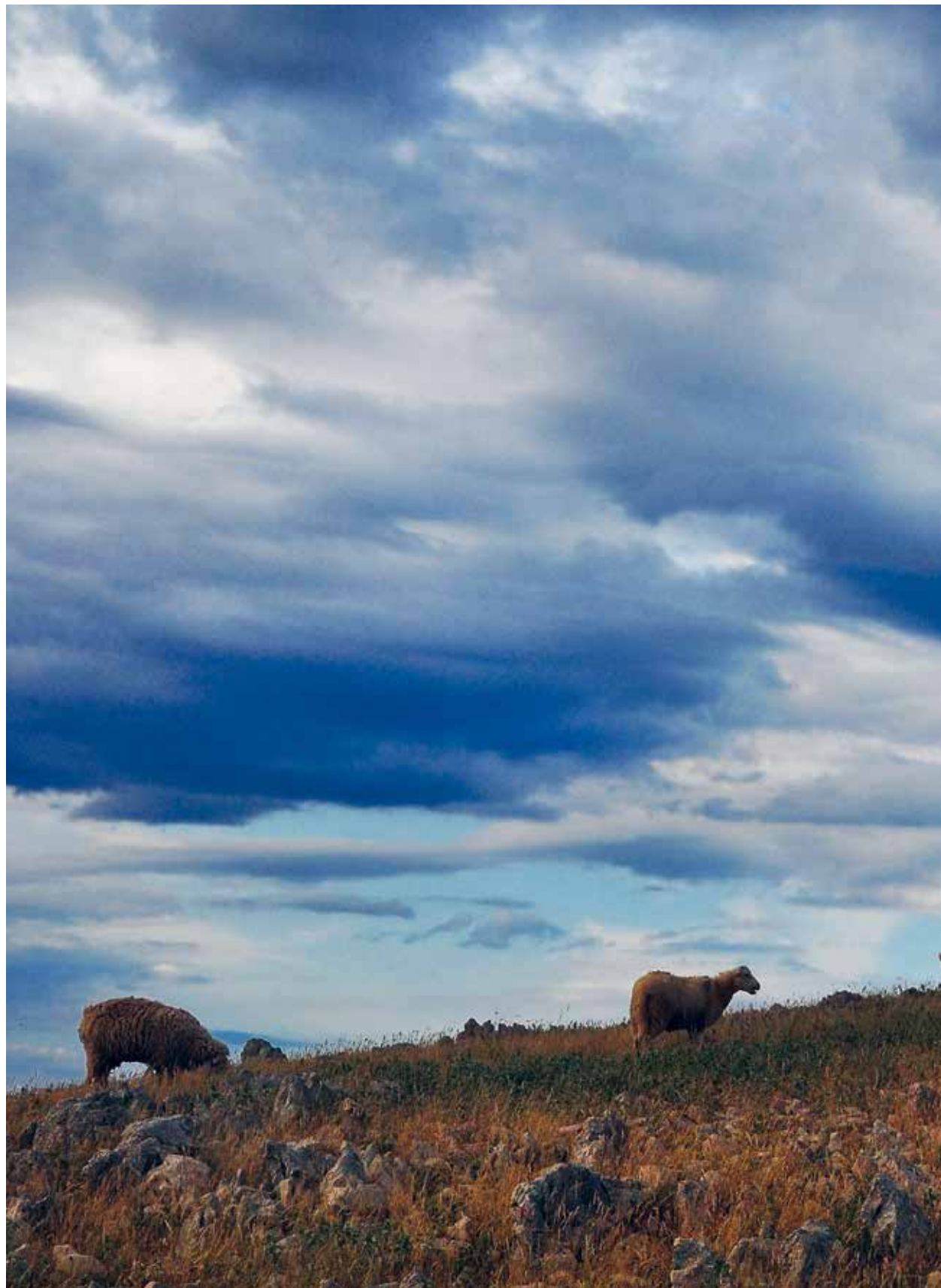
Tematska otroška igrišča

Tematska otroška igrišča so ZABAVNOIZOBRAŽEVALNE POVRŠINE opremljene z elementi za igro in rekreacijo. Takšna igrišča prek elementov za igro uvajajo določene teme, ki so povezane z dediščino in identiteto kraja. Tako imajo na primer lahko plezala in gugalnice videz živali, lahko so popisana s citati ali kratkimi informativnimi besedili, opremljena z ilustracijami, ki interpretirajo določeno vsebino. Takšna igrišča so interaktivna, zabavna in otrokom omogočajo, da se na drugačen način seznanijo s prikazano vsebino.

Umetnost in umetniški posegi

Izobraževalni in interpretativni vidiki razvoja poti omogočajo in spodbujajo USTVARJALNE IN INOVATIVNE REŠITVE OBLIKOVALCEV, UMETNIKOV IN OBRTHNIKOV. Umetniški vidik kulturnih in tematskih poti privlači obiskovalce, pripravi jih do tega, da se zaustavijo, občutijo pokrajino, v kateri se nahajajo, in o njej razmišljajo ali pa jih vabijo, da si odpočijejo na unikatno izdelanih klopih oziroma počivališčih, ki njihov pogled usmerjajo na edinstven prizor.

Darko Mohar

Interpretativna sredstva

Sredstva stalne razstave

Različne ustanove uporabljajo **KOMUNIKACIJSKO SREDSTVO STALNE (MUZEJSKE) RAZSTAVE** za potrebe izobraževanja, komuniciranja in interpretiranja najrazličnejših tem in pojavov. Stalne muzejske razstave in eksponati so **GLAVNA SREDSTVA INTERPRETACIJE V INTERPRETATIVNIH SREDIŠČIH IN SREDIŠČIH ZA OBISKOVALCE**. Zato je potrebno poznati definicije, skupine in korake v procesu njihovega nastanka.

Definicije

Definicije razstave se med seboj razlikujejo. Po mnenju Tomislava Šole gre pri tem za končno obliko vsake ustvarjalne interpretacije, medtem ko je za nizozemskega muzeologa Petra van Menscha razstava »dežela sanj« oziroma rezultat procesa selekcije in organizacije informacij, kjer obiskovalec sprejema sodbe in interpretacije, katerih pomen določa razstava kot sredstvo. Po Ivu Marojeviću je razstava kompleksen informacijski sistem, s katerim se s pomočjo predmetov in dokumentov uporabnikom, občinstvu, posreduje sporočilo, ki se bo formiralo pri vsakem posamezniku glede na njegove interese, znanje in domišljijo.

V UNESCO-vem priročniku iz leta 1989 je **RAZSTAVA** definirana kot komunikacija, ki cilja na širše občinstvo, s ciljem **PRENOSA INFORMACIJ, IDEJ IN OBČUTKOV**, pri čemer se navezuje na materialne dokaze o obstoju človeka in njegovega okolja s pomočjo vizualnih pripomočkov.

Za razliko od UNESCO-ove definicije, ki je usmerjena na občinstvo, se Ellis Burcaw osredotoča na estetiko

razstave oziroma definira razstavo kot skupek predmetov umetniškega, zgodovinskega, znanstvenega ali tehnološkega značaja, kjer se obiskovalci premikajo od ene do druge enote v določenem zaporedju, ki je smiselno določen z izobraževalnega in estetskega vidika. Yani Herremanu meni drugače: osredotoča se na razstavni prostor, zato je razstavo definiral kot KOMUNIKACIJSKI MEDIJ, UTEMELJEN NA OBJEKTIH IN NJIHOVIH KOMPLEMENTARNIH ELEMENTIH ter predstavljen v za to določenem prostoru, kjer se uporabljajo posebne interpretativne tehnike in učenja, katerih namen je prenos in obveščanje o vsebinah, vlogah in znanju (Perić 2011).

Na splošno lahko rečemo, da so razstave organizirane predstavitve oziroma razstavitve enega ali več artefaktov, najpogosteje v infrastrukturi za interpretacijo v zaprtih prostorih. Kot ARTEFAKT razumemo bodisi ENO STVAR ali PREDMET, KI JE RAZSTAVLJEN NA RAZSTAVI, ali posebej oblikovan TRIDIMENZIONALNI INTERPRETATIVNI OBJEKT, ki lahko vsebuje besedilo, ilustracije, mehansko ali IT interakcijo.

Primer stalne razstave v Interpretacijskem centru kraške vegetacije, Sežana, avtorica fotografije: Mirna Draženović.

Kdo pripravlja muzejske razstave?

Kdo je avtor razstave? Pogosti so primeri, da je posameznik nosilec ideje, vendar je skoraj nemogoče, da bi lahko ena oseba organizirala celotno razstavo. Zato se s to dejavnostjo najpogosteje ukvarjajo POSAMEZNIKI ALI SKUPINE Z VSAJ DVEH STROKOVNIH PODROČIJ. Prva je interpretacijska skupina interpretatorjev – kustosov - muzeologov, katerih naloge so:

- 1) ustvariti koncept, interpretacijski načrt, osnovni scenarij in načrt artefaktov;
- 2) organizirati sporočila, ki jih želijo z razstavo predstaviti na sprejemljiv, logičen in izobraževalen način, s predlogom interpretativnih sredstev (interaktivna, video, multimedijška, svetlobna, grafična, 3D in podobno);
- 3) nadzorovati razvoj in izvedbo razstave od začetka do konca, še posebej pri razvoju vsebine. Sledi skupina arhitektov, oblikovalcev in vizualnih umetnikov (po potrebi z različnimi vrstami oblikovanja), katerih vloga je, da na čim bolj domisel in najustreznejši način oblikujejo prostor, vzdušje in komunikacijske kanale razstave, po katerih se prenašajo sporočila.

Proces nastanka muzejske razstave

Preliminarni muzeološki program – idejna rešitev

Prva raven postavitve stalnih razstav je izdelava IDEJNE ALI KONCEPTUALNE REŠITVE OZIROMA PREDHODNEGA MUZEOLOŠKEGA PROGRAMA. To se izvede s študijo, ki se mora opraviti pred vsakim posegom, tudi z arhitekturno rešitvijo. Po metodologiji (Muze d. o. o.) je struktura idejne rešitve naslednja, z manjšimi spremembami glede na kontekst razstavnega projekta:

- 1) uvod;
- 2) okviri in standardi dela;
- 3) analiza *Benchmarking*;
- 4) temeljne izjave;
- 5) funkcionalna dispozicija prostora;
- 6) kratki interpretativni načrt;
- 7) konceptualno-shematska razčlenitev;
- 8) načrt dejavnosti in
- 9) predhodna ocena stroškov.

Proces dela po tej metodologiji vključuje tesno sodelovanje skupine interpretatorjev – kustosov - muzeologov s stranko in ključnimi deležniki, kar je še posebej pomembno na področjih interpretativnega načrtovanja in tematske analize scenarija stalne muzejske razstave. V tej fazi stranka najprej sodeluje s predlogi tem, katerih pomen presoja ta skupina in določene izpostavlja ter jih oblikuje v jasno in ZANIMIVO ZGODBO – SINOPSIS RAZSTAVE ter zgodbo povezuje

z različnimi interpretativnimi sredstvi in prostorskimi komponentami interpretativne infrastrukture (večnamenski prostori, tematski parki, tematske poti, izobraževalni prostori in podobno). Šele na podlagi interpretativnega načrta se vzpostavi idejna oblikovna podoba in pripravi načrt scenografije stalne muzejske razstave.

Definiran muzeološki koncept – Izvedbena rešitev

V drugi delovni fazi se razstavni projekt razvija prek niza izvedbenih rešitev, združenih pod izrazom definirani muzeološki koncept: študija CELOVITEGA PROGRAMA INTERPRETACIJE IN PREDSTAVITVE RAZSTAVE ter IZVEDBENA DOKUMENTACIJA UMETNOSTNE POSTAVITVE. Izvedbene rešitve imajo enoten podrobni stroškovnik.

CELOVIT PROGRAM INTERPRETACIJE IN PREDSTAVITVE je krovni dokument interpretatorja – kustosa - muzeologa v drugi fazi delovnega procesa pri vzpostavitvi stalne razstave. Po navedeni metodologiji ta dokument združuje sestavne elemente idejne rešitve in prinaša podrobno interpretativno, vsebinsko-tematsko in oblikovno razčlenitev vseh razstavnih elementov, vključno z rezultati strokovnih in specifičnih znanstvenih ekspertiz za posamezna področja, ki jih razstava predstavlja. V tej fazi se razčlenijo vsebina (sinopsis) in vse tematske celote, s katerimi se posredujejo sporočila razstave, opravi se razčlenitev tipov razstavnih elementov, ki prenašajo določene ravni sporočil in izbor predmetov, kot tudi vizualnih in besedilnih vsebin stalne muzejske razstave.

Tako definirani in razčlenjeni elementi razstave se uskladijo z izvedbenimi rešitvami oblikovne postavitve in stroškovnika. Usklajenost dokumentacije se zagotovi s sistemom šifer, pod katerimi je vsak eksponat razčlenjen v vseh izvedbenih različicah.

Sestavni del Celovitega programa interpretacije in predstavitve so lahko tudi interpretativna besedila, ki so napisana na podlagi strokovnih in znanstvenih predlog, katere lahko pridobijo bodisi stranke ali zunanji sodelavci. Delovanje skupine interpretatorjev – kustosov - muzeologov zagotavlja enotno in dosledno izvedbo Celovitega programa interpretacije in predstavitve.

Na temelju Celovitega programa interpretacije in predstavitve se v OBLIKOVNI POSTAVITVI STALNE RAZSTAVE opravi razčlenitev in naredi načrte in tehnične specifikacije rešitev arhitektov in vsaj štirih vrst oblikovanja, ki so temeljnega pomena pri razvoju ambienta in scenografije razstave: grafično oblikovanje, proizvod, IT in multimedija ter muzejsko oblikovanje razsvetljave.

Na podlagi navedenega se Oblikovna postavitev stalne razstave zasnuje v štirih ločenih izvedbenih dokumentih:

- 1) Oblikovna postavitev stalne razstave - grafično muzejsko oblikovanje;
- 2) Oblikovna postavitev stalne razstave - oblikovanje muzejskega proizvoda;
- 3) Oblikovna postavitev stalne razstave - muzejski IT in multimedijско oblikovanje;
- 4) Oblikovna postavitev stalne razstave - muzejsko oblikovanje razsvetljave in po potrebi
- 5) Oblikovna postavitev stalne razstave - oblikovanje ozvočenja.

Oblika in struktura teh dokumentov sta usklajeni glede na specifikke vsake od navedenih vrst oblikovanja. Najboljša rešitev je zagotoviti istočasen razvoj glavne in izvedbene arhitekturne dokumentacije z izvedbenimi rešitvami razstave.

Izvedba

Priporočljivo je, da SKUPINA, KI JE OBLIKOVALA IDEJNO REŠITEV, SODELUJE V VSEH FAZAH NAČRTOVANJA IN IZVEDBE, kar zagotavlja avtorsko kontinuiteto ter omogoča kakovost in uspešno izvedbo končne rešitve avtorskega dela oziroma tako kompleksnega multimedijskega in interdisciplinarnega komunikacijskega sredstva kot je stalna razstava (Brochu 2003).

Prikaz avdiovizualne interpretacije, Narodni park Gesäuse, Avstrija, avtorica fotografije: Mateja Kuka.

Avdiovizualni mediji ter orodja interpretacije in predstavitve

Avdiovizualni interpretativni mediji se v infrastrukturi interpretacije na enak način uporabljajo tako v zaprtih prostorih kot na prostem. Vsebujejo **ZVOČNE IN VIZUALNE KOMPONENTE**, ki se uporabljajo **PRI INTERPRETACIJI IN PREDSTAVITVI**, kot so videoposnetki in zvočni posnetki, animirani, igrani ali dokumentarni filmi, računalniške igrice in podobno.

Prednosti

- praktično za predstavitev kronoloških vsebin ali vsebin v nadaljevanjih,
- možnost iluzije dejanske vsebine in čustvenega učinka,
- omogočanje dramatizacije,
- prenosljivo na območja izven določenih lokacij,
- možnost prikazovanja krajev, ljudi, živali, rastlin in letnih časov, ki jih v danem trenutku sicer ne bi bilo mogoče videti,
- možnost ustvarjanja vzdušja in razpoloženja,
- možnost doseganja večjega števila obiskovalcev v istem času,
- možnost prilagajanja obiskovalcem z omejitvami,
- možnost prikazovanja vsebin vzrokov in posledic, prej ali zatem.

Omejitve

- potrebna je kompleksna oprema, redno vzdrževanje in stalen nadzor,
- lahko delujejo nekoliko sterilno in brezizrazno,
- ne puščajo veliko možnosti obiskovalcem pri preučevanju določenega objekta ali za preučevanje v ritmu obiskovalcev,
- ponavljanje zvočnih posnetkov lahko povzroča živčnost pri zaposlenih objekta/območja,
- ne more se uporabljati povsod,
- pride lahko do prekinitve vizualnih ali zvočnih vsebin,
- cena izvedbe in vzdrževanja je lahko previsoka,
- ljudje imajo na splošno visoka pričakovanja do avdiovizualnih medijev, zato nizkoproračunska izvedba lahko povzroči razočaranje pri obiskovalcih.

Prednosti in omejitve avdiovizualnih medijev interpretacije.

Osebna interpretacija

Osebna interpretacija se v interpretativni infrastrukturi na enak način uporablja tako v zaprtih prostorih kot na prostem. To je tako imenovana interpretacija v živo oziroma vodenje po razstavi ali poti v narativni obliki, s pomočjo **UMETNOSTI PRIPOVEDOVANJA** (angl. *storytelling*) ali **IGRANJA VLOG** (angl. *role-play*).

Interpretacija dediščine sicer uporablja vrsto sredstev, vendar je **NAJBOLJŠA, KO SE IZVAJA Z NEPOSREDNIM STIKOM IZ OČI V OČI**, zato ima interpretativno vodenje izpostavljeno vlogo (Ludwig 2015).

Prednosti

- neposredna osebna komunikacija je za obiskovalce pogosto prijetnejša kot komunikacija prek ponujenih medijev,
- možnost prilagajanja potrebam in zahtevam obiskovalcev ter enostavnost spreminjanja pogojev predstavitve,
- možnost spodbujanja interesov obiskovalcev s spremljanjem njihovih odzivov,
- interaktivnost,
- možnost spremljanja in uvajanja sprememb po potrebi,
- spodbujanje različnih veščin interpretatorja,
- dinamično, učinkovito in z relativno preprosto vzpostavitvijo,
- predvsem kratkoročno je lahko ekonomično,
- možnost posredovanja kompleksnih sporočil ter nudenja pomoči obiskovalcem pri povezovanju otipljivega in neotipljivega kot tudi splošnih konceptov življenja in narave.

Omejitve

- zahteva izrazito dobro usposobljene interpretatorje in pripovedovalce,
- možnost nedoslednosti pri posredovanju vsebin,
- potreba po podrobnem nadzoru in dodatnem izobraževanju,
- lahko se izkaže za zapleteno in drago pri uporabi skozi celo leto,
- visoki stalni stroški.

Prednosti in omejitve osebne interpretacije.

Interpretativno vodenje

Temeljno pravilo **INTERPRETATIVNEGA VODENJA** se lahko najbolje ponazori z »**RAZGOVOROM**« namesto »govora«. Z obema načinoma je mogoče dokaj natančno predstaviti določeno temo, vendar je med razgovorom udeleženec precej bolj sproščen,

bolj spontan in manj formalen. VODNIK INTERPRETATOR ne uporablja zapiskov. Razlikujemo nekaj vrst razgovorov, ki jih prilagajamo SKUPINAM UDELEŽENCEV ALI OBISKOVALCEV (turisti, šolske skupine, starejše osebe, lokalno prebivalstvo, osebe z invalidnostjo ...), NAMENU (predstavitev razstave, območja, demonstracija veččin ...) in OKOLJU, v katerem se nahajamo (središče za obiskovalce, nahajališče, gozd ...).

Za uspešnost INTERPRETATIVNEGA VODENJA mora vsak vodnik interpretator najti svoj osebni SLOG, ki mu ustreza. Dejstvo je, da dobri vodniki interpretatorji preučujejo tehnike drugih, jih opazujejo in poslušajo, vendar jih ne kopirajo. Nekateri vodniki interpretatorji so bolj energični in zdi se, da občinstvu posredujejo veliko energije. Nekateri so videti mirnejši, medtem ko drugi združujejo ta dva sloga, tako da se prilagajajo določenim situacijam.

NALOGA VODNIKA INTERPRETATORJA ni zgolj poučevanje in posredovanje informacij, ampak predvsem posredovanje, interpretiranje in opazovanje z neobičajnih vidikov, izmenjava lastnih izkušenj in spodbujanje sodelavcev k raziskovanju in razmišljanju.

Ključ do kakovostnega interpretativnega vodenja leži v očitni LAHKOSTI IN JEDRNATOSTI NASTOPA. Skrivnost je v sposobnosti, da dolge zgodbe strnemo v zanimiva in privlačna sporočila. SPOROČILO predstavlja globlji pomen, ki se nanaša tako na naravo pojava kot na podlago in izkušnje obiskovalcev. To so zgodbe v enem stavku, ki se odražajo v izkušnjah udeležencev. Pri klasičnem vodenju so poudarjene teme in dejstva, medtem ko so pri interpretativnem vodenju najpomembnejša sporočila in pomeni. Dejstva so pomembna, ker zaokrožajo sporočilo, zaradi česar si jih lažje zapomnimo.

Če vodnik interpretator na nekem kraju predstavlja zgolj en pojav ali objekt in uporablja samo eno SPOROČILO, govorimo o INTERPRETATIVNEM GOVORU. Če pa je na neki lokaciji povezanih več pojavov ali objektov, govorimo o INTERPRETATIVNEM SPREHODU, pri katerem vodnik interpretator oblikuje GLAVNO SPOROČILO in ga poveže z določenimi SPECIFIČNIMI SPOROČILI, ki opisujejo določene pojave ali objekte.

Prikaz strokovnega vodstva po stalni razstavi, Narodni park Bavarski gozd, Nemčija, avtorica fotografije: Mirna Draženović.

Pri aktivnem vključevanju udeležencev je pomembno zastavljanje VPRAŠANJ. Zastavljajo jih lahko vodnik interpretator ali udeleženci. Pomembno je, da se vprašanja zastavljajo na začetku sprehoda, kar udeležence sprosti in jih spravi v dobro voljo, to pa obenem tudi olajša komunikacijo. Z zastavljanjem vprašanj vodnik interpretator spozna interese udeležencev in na tej podlagi usmerja interpretacijski sprehod. Pri takšnem dialogu so zaželeni tako imenovani ODPRTA VPRAŠANJA, ki ne zahtevajo pritrdilnih ali negativnih odgovorov, ampak morajo biti dovolj splošna, da spodbudijo udeležence k razmišljanju in iskanju odgovorov na temelju njihovih izkušenj. To niso vprašanja z namenom izobraževanja, tako imenovana vprašanja zaprtega tipa, ki zahtevajo en sam in natančen odgovor z namenom preverjanja znanja udeležencev.

Ena od začetnih nalog vodnika interpretatorja je SPOZNAVANJE SKUPINE UDELEŽENCEV. Zaželeno je, da pred seznanjanjem z njimi zbere osnovne podatke o skupini, da se lahko čim bolje pripravi na vodenje. Pred srečanjem s skupino mora pridobiti informacije o tem, za kakšne udeležence gre, zakaj so prišli, kaj jih zanima in ostale podrobnosti.

Velikost skupine do 15 udeležencev vpliva tudi na izbiro položaja izvedbe interpretacijskega govora. Temeljno pravilo je, da vodnik interpretator ne sme stati med udeleženci in predmetom, katerega interpretira. Glede na okoliščine so udeleženci in vodnik interpretator (ki je nekoliko oddaljen od skupine) različno razpostavljeni (gruča, krog, nekaj manjših skupin, črta...). Manjše skupine omogočajo aktivnejše vključevanje udeležencev, zato je bolje, če se večjo skupino razdeli v več manjših, znotraj katerih se nato rešujejo naloge.

Vodnik interpretator mora biti najmanj 15 minut pred uradnim začetkom vodenja na VIDNEM MESTU z jasnimi oznakami (uniforma, značka, dogovorjena oznaka...). S seboj mora prinesiti mobilni telefon in opremo za prvo pomoč (če obstajajo takšna tveganja). Pred vodenjem mora poznati število udeležencev, pregledati njihovo opremo, poznati vse pomembne informacije in se dogovoriti o mestu, kjer se bo skupina srečala v primeru, da se nekdo izgubi. Za ohranjanje območja in prostorov za obiskovalce v ustreznem stanju, je udeležence potrebno seznaniti s pravili obnašanja.

Uspešni vodniki interpretatorji preverjajo, kako uspešni so pri svojem delu, zato redno izvajajo SAMOOCENJEVANJE, koristno pa je, da jih občasno ocenjujejo tudi nadrejeni, strokovnjaki na področju interpretacije dediščine ter udeleženci.

Temeljni cilji interpretativnega vodenja

Pri vsaki interpretaciji so udeleženi trije temeljni dejavniki: VODNIK INTERPRETATOR, ki interpretira, POJAVI, ki se interpretirajo, in SKUPINA LJUDI oziroma udeležencev, ki pri tem sodeluje. Glavni cilj vsake interpretativne izkušnje je obuditi prostor, ki se nahaja med temi tremi udeleženci, kar je mogoče doseči z jasno umestitvijo teme, ki naj v sebi združuje dejstva in pomene (Ludwig 2015).

Ob upoštevanju vodnika interpretatorja, objekta ali pojava, udeležencev in teme, so temeljni cilji interpretacije naslednji:

- Spodbujanje upravljanja z dediščino (privzemanje vloge ambasadorja, osebno doživetje dediščine, navdihovanje namesto dajanja navodil, uporaba različnih vlog vodnika interpretatorja oziroma pojasnjevanje, poslušanje, razpravljanje, spodbujanje udeležencev...).
- Pretvorba objekta ali pojava v izkušnjo (doseči, da predmeti in dogodki oživijo prek čutnih zaznav, plesa, petja, slikanja itd., uporaba presenečenj, ki niso takoj vidna, pri interpretaciji, prilagajanje metodologije skupini, uporaba primerjav, primerov in drugih načinov, s katerimi lahko objekt ali pojav približamo skupini, prikaz objekta ali pojava v širših okvirih ...).

- Sodelovanje v izmenjavah z udeleženci (spoznavanje ozadja skupine oziroma ljudi v skupini, uporaba dvogovora, začenjanje razgovora, zastavljanje vprašanj skupini...).
- Usklajevanje dejstev s smiselnimi temami (določitev teme za interpretacijo s strnjevanjem dolgih zgodb v zanimive teme, podeljevanje pomenov posameznim objektom ali pojavom, iskanje univerzalne vrednote znotraj določene teme, spodbujanje tistih, ki manj sodelujejo, razumevanje teme kot organizacijskega orodja, okoli katerega se odvija interpretacija ...).

Primer razvoja interpretativnega sprehoda

Tu je opisan primer interpretativnega sprehoda na lokaciji mesta PUNTA NA HRVAŠKEM OTOKU KRK, katerega metodologija je povzeta po priročniku za Interpretativnega vodnika, Interpret Europe, avtorja Ludwiga Thorstena (2015).

Obiskovalcem dodatno pričara tradicionalno obrt oljkarstva, zakoreninjenega v kraški pokrajini ter dolgi zgodovini življenja ljudi na otoku. Skozi kratko zgodovino oljkarstva in življenja v kraški pokrajini enourni sprehod obiskovalce vodi od Stare oljarne, kjer so nekoč drobili oziroma mleli oljke, prek oljčnega nasada in suhega zidu vse do oljarne Punat, v kateri se danes proizvaja oljčno olje.

Opis praktično-organizacijskega vidika interpretativnega sprehoda

Interpretativni sprehod se prične v INTERPRETATIVNEM SREDIŠČU STARA OLJARNA, ki se nahaja v središču Punta (številka 1 na zemljevidu). Naslednja postaja je na makadamski poti, ki pelje do OLJČNIKOV na samem robu Punta (številka 2 na zemljevidu). Tretjo postajo predstavlja ena od SUHOZIDNIH OGRAD (številka 3 na zemljevidu), ki spremlja obiskovalce vse do konca tega sprehoda. Sprehod se konča na Cesti oljčnega olja, kjer so postavljene table, ki predstavljajo proizvodnjo oljčnega olja in vodijo do zadnje postaje na tem sprehodu – OLJARNE PUNAT (številka 4 na zemljevidu).

Načrt hoje.

Predstavitve osrednjega pozicijskega stavka in njegovega pomena

Proizvodnja oljčnega olja je bila skozi dolga stoletja, pa tudi še danes, izredno pomembna za prebivalce Punta. Skoraj vsaka družina v Puntu ima svoj oljčnik z vsaj desetimi oljkami, veliko število ljudi pa se ukvarja tudi z gojenjem oljk.

OSREDNJI POZICIJSKI STAVEK tega sprehoda, ki obiskovalce vodi skozi kratko zgodovino oljkarstva v Puntu, želi pričarati to NERAZDRUŽLJIVO VEZ MED PREBIVALCI PUNTA IN OLJKAMI oziroma zakaj so oljke tako pomemben del življenja v Puntu in kakšna bogastva proizvodnja oljčnega olja prinaša njegovim prebivalcem, poleg tistega očitnega oziroma materialnega. Proizvodnja oljčnega olja je namreč nekoč, pa tudi dandanes med obiranjem, predstavljala obdobje druženja in veselja sokrajanov pri skupnem delu. Povezanost in pomen oljk za prebivalce Punta se odražata v pozicijskih stavkih interpretativnega sprehoda, prikazanih na infografiki v nadaljevanju.

Tradicionalna proizvodnja oljčnega olja v oljarni je povezovala krajanje z druženjem in petjem.

Vsak kamen v suhem zidu je enako pomemben in dragocen, tako kot tudi vsak član družbene skupnosti Punta.

Vzgoja oljk predstavlja že stoletja življenje in bogastvo za prebivalce Punta.

Dolgoživost in odpornost oljk je prebivalcem Punta več stoletij prinašala duhovno in materialno bogastvo.

Proizvodnja, uporaba in koristi oljčnega olja so tudi danes pomemben del življenja prebivalcev Punta.

Infografika pozicijskih stavkov in njihovih pomenov.

Opis objektov ali pojavov in njihovih pomenov

1. objekt ali pojav: Stara oljarna

Stara oljarna v Puntu sega v začetek 19. stoletja in velja za enega od najbolje ohranjenih mlinov za oljke na otoku Krku, z ohranjenim premičnim in nepremičnim inventarjem. Za družbeno zgodovino Punta je razen po svojem prvotnem namenu pomemben tudi kot mesto zimskega zbiranja in druženja.

Nahaja se v najstarejšem zgodovinskem jedru naselja, v pritličju kamnite enonadstropne hiše (Suhozid potruden kao ... 2017). Sestavljajo ga »pijat« (kamniti pladenj, na katerega so metali oljke), »kolo« (kamniti mlinski kamen), »vesla« (lesene gredi, ki so jih ročno potiskali in tako vrteli »kolo«). Ko so oljke zmleli, so jih spravili v »šoprt« (okrogle platnene vreče), z luknjo na sredini, ki so jih polivali z vrelo vodo in stiskali z ročicami lesene preše. Iz stisnjene mase je nato začelo kapljati zlatorumeno oljčno olje (Žic Teklin 2018).

Prikaz pridobivanja oljčnega olja, Stara oljarna v Puntu, Hrvaška, avtor fotografije: Dubravko Orlić.

Objekt ali pojav	Zbiranje ob stari oljarni.
Tema	Povezanost krajanov pri delu.
Pozicijski stavek vsebuje splošne resnice	Tradicionalna proizvodnja oljčnega olja v oljarni je povezovala krajanje z druženjem in petjem.

Pozicijski stavek, je svetilnik, ki vas vodi. Dejstva podpirajo pozicijski stavek in jih je mogoče doživeti na mestu interpretacije.

1. Dejstvo v obliki stavka	Mletje oljk je zahtevalo fizično moč, skupinsko in usklajeno delo sokrajanov.
Pomen zbuja ...	Spoštovanje tujega dela. Pomen dobrososedskih odnosov.
Sredstva in metode	Opis delovanja oljarne. Zgodovinska fotografija mletja oljk v oljarni.
Odprta vprašanja	Vsaj koliko ljudi je bilo glede na lesene gredi potrebnih za vrtenje »kolesa«?
Postavitev/ pripomočki	Predstavitev posamezne naloge – ogled oljarne.

2. Dejstvo v obliki stavka	Med mletjem oljk so se vedno prepevale pesmi šaljive vsebine ali pa verske pesmi, če je v oljarno vstopil duhovnik.
Pomen zbuja ...	Občutek povezanosti. Muzikalčnost.
Sredstva in metode	Citat pesmi: »Stari toš od sto deli, sričan ki mu je va deli.« Punatski pregovor (Ragužin 1991).
Odprta vprašanja	Katere teme so se pojavljale v pesmih, ki so se prepevale ob delu v oljarni?
Postavitev/ pripomočki	Konferenčna postavitev, ko vodnik interpretator prepeva pesem in skupino pripravi do tega, da se mu pridruži.

3. Dejstvo v obliki stavka	Lastnikom oljarne ni bilo pomembno zgolj mletje oljk, ampak tudi to, da so poskrbeli za čim boljše druženje in zabavo.
Pomen zbuja ...	Razumevanje časovnega konteksta, v katerem ni bilo toliko izbire in možnosti za zabavo kot danes.
Sredstva in metode	Sprememba vidika – kako bi bilo videti, če bi mi sedaj mleli oljke.
Odprta vprašanja	Kakšne naloge so imeli moški in kakšne ženske med mletjem oljk?
Postavitev/ pripomočki	Predstavitev posameznih nalog – en del skupine je zbran okoli »kolesa«, drugi dela na peči za segrevanje vode, tretji pa prepeva šaljive pesmi.

2. objekt ali pojav: oljka

Oljka je vrsta sadja in plod drevesa *olea europaea*. Zaradi visokega deleža maščob je oljka dobila ime po latinski besedi *olea*, kar pomeni olje. Raste na kraških tleh, na območjih z zmernim podnebjem brez velikih temperaturnih nihanj, saj dobro prenaša sušo, ne pa tudi temperatur pod lediščem. Gojijo jo v toplih predelih Sredozemlja, ob morju in največ do 400 m nadmorske višine. Oljka cveti na začetku leta, plod pa dozori na jesen, odvisno od sort in podnebnih pogojev. Goji se predvsem zaradi ploda, ki se uživa surov, še bolj pa za najbolj uporabljan sadni sok, ki je bil kdajkoli pridobljen iz rastline – oljčno olje. Vendar obiranje oljk ni koristno zgolj zaradi olja, saj zbližuje družine in prijatelje, jih vabi v naravo in predstavlja dobro telesno dejavnost.

Lahko prepoznavno, nizko, skrivenčeno deblo je odporno na gnitje, zato oljko imenujejo »drevo večnosti«. Prvih sedem let ne prinaša plodov, največje letine pa sledijo šele čez 20 let. Po 150 letih se pridelek zmanjša, po 200 letih pa namesto starega debla začnejo rasti samonikle mladike. Sredozemska ljudstva so oljčno olje uporabljala kot plačilno sredstvo, pa tudi kot zdravilo, kozmetične pripravke, celo za glajenje diamantov. Zaradi svojih značilnih lastnosti je oljčno olje naravni konzervans za ribe in sire, ki lahko vloženi v oljčnem olju ostanejo užitni več let (Morić s sodelavci 2015).

Obiranje oljk, Punat, Hrvaška, avtor fotografije: Dubravko Orlić.

Objekt ali pojav	Oljka in njene lastnosti.
Tema	Dolgoživost in odpornost oljke.
Pozicijski stavek vsebuje splošne resnice	Dolgoživost in odpornost oljk je prebivalcem Punta več stoletij prinašala duhovno in materialno bogastvo.

Pozicijski stavek, je svetilnik, ki vas vodi. Dejstva podpirajo pozicijski stavek in jih je mogoče doživeti na mestu interpretacije.

1. Dejstvo v obliki stavka	Oljka ne potrebuje zelo rodovitnih tal, saj lahko raste tudi na kraških in suhih tleh.
Pomen zbuja ...	Občudovanje narave in moči oljke. Razumevanje konteksta.
Sredstva in metode	Stimulacija čutil – tipanje suhega zverženega debla oljke.
Odprta vprašanja	Če bi morali oljko opisati kot človeka, katere lastnosti in značilnosti bi ji pripisali?
Postavitev/ pripomočki	Predstavitev posamezne naloge – ogled oljčnega drevesa.

2. Dejstvo v obliki stavka	Oljka je odporna na gnitje, zaradi njene odpornosti jo imenujejo »drevo večnosti«, saj lahko raste več kot 150 let, nato pa namesto starega začne rasti novo drevo.
Pomen zbuja ...	Razumevanje konteksta. Občudovanje narave.
Sredstva in metode	Raziskovanje, katero oljčno drevo je med najstarejšimi.
Odprta vprašanja	Poznate kakšno zgodovinsko zgodbo ali znano osebnost, ki je povezana z oljko ali njenimi plodovi?
Postavitev/ pripomočki	Predstavitev posamezne naloge – iskanje najstarejše oljke.

3. Dejstvo v obliki stavka	Oljka je izredno bogata z maščobami in daje veliko olja, ki so ga prebivalci Punta v preteklosti uporabljali kot menjalno sredstvo.
Pomen zbuja ...	Razumevanje konteksta. Občutek vrednote.
Sredstva in metode	Jeseni lahko na plodu oljke predstavite oljčne maščobe v pulpi, ko pa ni plodov, predstavite njihovo fotografijo.
Odprta vprašanja	Kateri proizvod bi bil lahko danes po vrednosti enakovreden oljčnemu olju?
Postavitev/ pripomočki	Konferenčna postavitev, pri kateri vodnik interpretator skupini pokaže plod oljke.

3. objekt ali pojav: suhi zid

»Gromače« oziroma suhozidni kamniti zidovi brez malte ločujejo dve sosednji zemljišči in preprečujejo škodo zaradi vdorov lačnih živali. V okolici Punta razlikujejo »unjulice«, zgrajene iz ene vrste kamnov, ter »duplice«, narejene iz dveh vrst kamnov, med katerima se nahaja manjše kamenje ali zemlja, zato ne prepuščajo burje (Žic-Teklin 2018).

Za zlaganje kamnov oziroma gradnjo suhega zidu obstajajo posebne tehnike. Na primer v spodnjo vrsto se postavijo največji kamni, najbolj natančno pa je kamniti rob oblikovan na sprednji strani, saj tvori fasado zidu. Nato se pod zadnji del večjih kamnov podstavi manjše kamne, kar zagotavlja stabilnost in nagib, medtem ko mora biti zgornja kamnita ploskev vodoravna ali nekoliko nagnjena navznoter.

S suhim zidom se je človek skozi zgodovino boril oziroma se v določenih primerih še vedno bori proti eroziji, poplavam, plazovom, izsuševanju, obenem pa so v suhih zidovih in okoli njih svoj dom našle številne manjše rastline in živali, kar povečuje biotsko raznovrstnost in kompleksnost okolja (Učili smo od ... 2019).

Suhi zidovi, Punat, Hrvaška, avtor fotografije: Darko Mohar.

Objekt ali pojav	Umetnost suhozidne gradnje.
Tema	Iznajdljivost in sožitje z naravo.
Pozicijski stavek vsebuje splošne resnice	Vsak kamen v suhem zidu je enako pomemben in dragocen, tako kot tudi vsak član družbene skupnosti Punta.

Pozicijski stavek, je svetilnik, ki vas vodi. Dejstva podpirajo pozicijski stavek in jih je mogoče doživeti na mestu interpretacije.

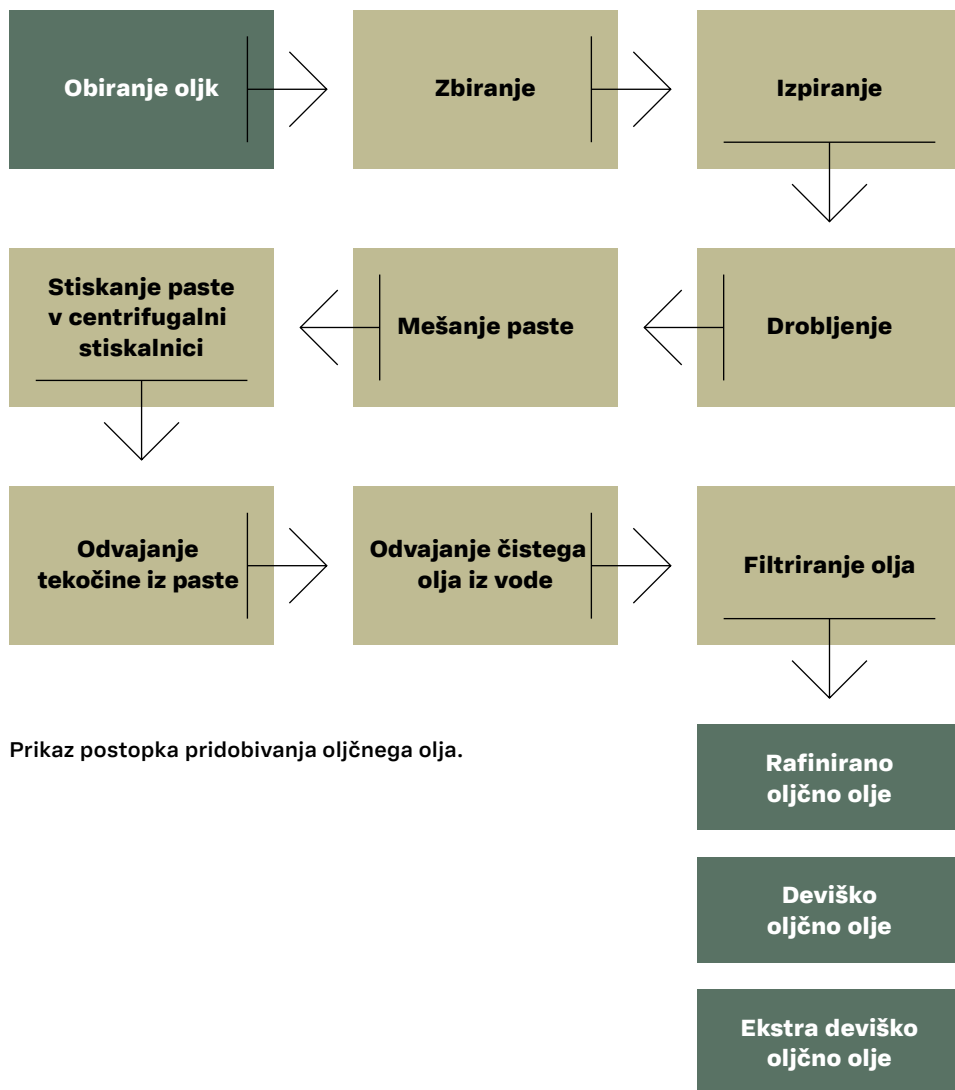
1. Dejstvo v obliki stavka	Za ograjevanje zemljišč se je uporabljal kamen, ki ga je bilo v izobilju.
Pomen zbuja ...	Spoštovanje do lokalnega prebivalstva, njihove iznajdljivosti in načinov sožitja z naravo.
Sredstva in metode	Stimulacija čutil – držanje kamna v roki.
Odprta vprašanja	Katerega materiala je največ v tej pokrajini, ki bi se lahko uporabljal kot ograda in zaščita zemljišč?
Postavitev/ pripomočki	Predstavitev posameznih nalog – držanje kamna v roki in občutenje njegove teže in strukture.

2. Dejstvo v obliki stavka	Suhi zidovi so se postavljali za ločevanje sosednjih zemljišč in preprečevanje vdorov lačnih živali.
Pomen zbuja ...	Občutek pravičnosti in spoštovanje lastnega in tujega zemljišča.
Sredstva in metode	Sprememba vidika s kazanjem fotografije suhega zidu iz zraka, ki prikazuje številčnost parceliranih zemljišč v okolici Punta.
Odprta vprašanja	Ali lahko kdo pokaže mejo določenega zemljišča?
Postavitev/ pripomočki	Konferenčna postavitve fotografije, ki prikazuje suhi zid iz zraka.

3. Dejstvo v obliki stavka	Spretnost suhozidne gradnje je bila uvrščena na UNESCO-ov seznam nesnovne dediščine človeštva.
Pomen zbuja ...	Spoštovanje do tradicionalne spretnosti, ki je oblikovala pokrajino.
Sredstva in metode	Predstavitev zlaganja kamnov – če se eden odstrani, se poruši celotna konstrukcija.
Odprta vprašanja	Kako se med seboj razlikujejo suhozidne ograde? Ožje, ena vrsta, dve vrsti; zakaj niso vse enake?
Postavitev/ pripomočki	Konferenčna postavitve zlaganja kamnov.

4. pojav: oljarna

V občini Punat živi okoli 350 družin in vsaka od njih ima vsaj 10 oljk. Po obiranju svoje oljke odnesejo v oljarno, kjer jih predelajo s centrifugiranjem in s hladnim stiskanjem, pri čemer olje ne spremeni svoje kemične sestave, bistveno pa se mu izboljša kakovost in obstojnost. Takšno hladno stiskano oljčno olje velja za najbolj zdravo ravno zaradi načina predelave.

Objekt ali pojav	Oljarna in proizvodnja oljčnega olja danes.
Tema	Različne vrste in uporabe oljčnega olja.
Pozicijski stavek vsebuje splošne resnice	Proizvodnja, uporaba in koristi oljčnega olja so tudi danes pomemben del življenja prebivalcev Punta.

Pozicijski stavek, je svetilnik, ki vas vodi. Dejstva podpirajo pozicijski stavek in jih je mogoče doživeti na mestu interpretacije.

1. Dejstvo v obliki stavka	Predelava oljk v olje se je nekoč izvajala v oljarni, danes pa s pomočjo strojev oljarne, v katero prihajajo vsi proizvajalci iz Punta.
Pomen zbuja ...	Razmišljanje o nekdanjih in današnjih načinih proizvodnje.
Sredstva in metode	Primerjava strojne proizvodnje s tisto, ki so jo obiskovalci doživeli v stari oljarni.
Odprta vprašanja	Kateri drugi postopki so danes že modernizirani? Menite, da se je s tem izgubil del čara povezanosti z delom?
Postavitev/ pripomočki	Didaktična postavitvev.

2. Dejstvo v obliki stavka	Pravo znanje oljkarjev se kaže z izbiro pravega trenutka za obiranje oljk pri točno določeni zrelosti ploda.
Pomen zbuja ...	Spoštovanje do dela in znanja oljkarjev.
Sredstva in metode	Stimulacija čutil – preizkus različnih vrst olja (ekstra deviško ali ne, avtohtone kraške sorte ali uvožene italijanske in podobno).
Odprta vprašanja	Katere vrste so vam najbolj všeč? Kako bi opisali okus oljčnega olja?
Postavitev/ pripomočki	Didaktična postavitvev in predstavitev posameznih nalog – degustacija različnih vrst olja.

3. Dejstvo v obliki stavka	Ekstra deviško oljčno olje Punta ima izjemne zdravilne lastnosti.
Pomen zbuja ...	Presenečenost. Občudovanje narave.
Sredstva in metode	Navajanje primerov uporabe oljčnega olja za zdravljenje.
Odprta vprašanja	Ali uporabljate oljčno olje še za kaj drugega, razen v kuhinji?
Postavitev/ pripomočki	Didaktična postavitvev.

Programska dejavnost

PROGRAMSKA DEJAVNOST interpretativnih središč oziroma središč za obiskovalce je temeljnega pomena za **URESNIČEVANJE NJIHOVEGA POSLANSTVA**. Programska dejavnost je lahko usmerjena v **RAZVIJANJE DOŽIVETIJ OBISKOVALCEV**, pa tudi v odgovarjanje na potrebe lokalnega prebivalstva in njihovih glavnih deležnikov.

Festivali

Festival je poseben **DOGODEK, KI SLAVI EDINSTVEN TRENUTEK V ČASU** v obliki ceremonije in obreda, z namenom zadovoljevanja določenih človeških potreb (Derrett 2003).

Izraz festival izhaja iz lat. *festum*, angl. *feast*, ital. *fiesta* in pomeni ČAS PRAZNOVANJA. Festival povezuje pokrajino z načinom življenja ter na enostavne in kompleksne načine vnaša človeško dimenzijo v statični prostor, ki ga s tem obudi, aktivira. Obenem spodbuja nadaljno animacijo in uporabo istega prostora na drugačen način tudi po koncu festivala.

Festivali imajo pomembno vlogo v krajih in regijah, v katerih se odvijajo. Postanejo zanimivosti, ustvarjalci podobe, obujevalci statičnih krajevnih zanimivosti (npr. arhitekturne dediščine) in spodbujevalci razvoja, še posebej na področju turizma. Lahko **PODALJŠAJO SEZONO ALI TRAJANJE VRHUNCA SEZONE ALI PA USTVARIJO POVSEM NOVO SEZONO**. Medijska pokritost, ki jo festivali dosega, destinacijam pomaga pri pridobivanju zaupanja in ustvarjanju pozitivne podobe o njih na trgu. Umetnosti in kulturne industrije s pomočjo festivalov bogatijo turistično ponudbo z ustvarjanjem doživetij!

Vidik razvoja skupnosti s pomočjo festivalov še posebej poudarja razvoj na področjih, kot so ponos skupnosti, občutek povezanosti, sodelovanje, vodenje, slavljenje skupnih kulturnih tradicij, možnost vplivanja na lastni razvoj, izboljšave na družbenem področju in na področju varovanja okolja. Festivali zabavajo lokalno prebivalstvo in omogočajo rekreativne dejavnosti med in tudi izven turistične sezone. So PRIVLAČNI ZA SKUPNOSTI, KER ODPIRAJO VPRAŠANJA, KI SO ZA NJIH POMEMBNA, kot so urbanizem, lokalni ponos in identiteta, dediščina, ohranjanje, urbana obnova, generacijsko zaposlovanje, investicije in gospodarski razvoj. Festivali odražajo skupnost in njeno doživljanje same sebe ter odnos do prostora in časa, v katerem se nahaja.

Ogulinski festival pravljic, Ogulin, Hrvaška,
avtor fotografije: Domagoj Blažević.

Uprizoritveni dogodki

Uprizoritvena ali scenska umetnost pomeni **UMETNIŠKO IZRAŽANJE** z govorom, telesnim gibanjem, igro, glasbo in drugimi sredstvi, ki se za občinstvo neposredno uprizarjajo na odru.

Plesna predstava na Ogulinskem festivalu pravljic, Ogulin, Hrvaška, avtor fotografije: Domagoj Blažević.

Uprizoritvene umetnosti so oblike umetnosti, pri katerih umetnik uporablja svoj obraz, telo in prisotnost. GLAVNE VRSTE SCENSKIH UMETNOSTI so glasba, opera, ples, drama in recitacije. Ostale oblike uprizoritvenih umetnosti lahko zajemajo cirkuške predstave, čarodejstvo, mjuzikle in druge umetnosti, ki vključujejo uporabljanje umetnikovega obraza in telesa (pantomima) (What are the ... 2019).

Ustvarjalne delavnice

Delavnica (angl. *workshop*) je sodobna oblika **INTERAKTIVNEGA UČENJA IN POUČEVANJA**, ki je usmerjena na posameznika, s ciljem razvoja veščin in/ali krepite občutljivosti do določenih vprašanj.

Zaradi specifične oblike dela didaktiki delavnice uvrščajo na področje izobraževalnih strategij, s katerimi se oblikujejo delovni načini in metode v učnem procesu (Bognar in Matijević 2005). Delavnica je **NAJUČINKOVITEJŠA METODA DRUŽBENEGA IN GLOBALNEGA UČENJA IN POUČEVANJA** (Fountain 1995), ki se uporablja z interakcijo v skupini s 15 do 20

Primer ustvarjalne delavnice v Ivanini hiši pravljic, Ogulin, Hrvaška, avtor fotografije: Domagoj Blažević.

udeleženci. Sodelujoči v skupini skupaj razvijajo veščine in stališča, ki jih (pogosto) pred tem niso poznali.

Odmik od tradicionalne vloge izobraževalcev, strukturirano in ciljno usmerjeno sporazumevanje, ki vključuje osebno in aktivno udeležbo vsakega udeleženca ter interaktivne metode poučevanja so temeljne značilnosti delavnic. Delavnica se oblikuje po modelu izkustvenega učenja (Kolb 1984), ki se osredotoča na proces in osebno pridobivanje veščin in ne na neposreden izid ter tako pridobljeno znanje. Spodbuja se učenje s sodelovanjem in izkustveno učenje, ki je strukturirano z določenimi dejavnostmi za umsko spodbudo in učinkovito ohranjanje motivacije udeležencev. **TEME IN VSEBINE DELAVNICE SO METODIČNO STRUKTURIRANE** in dostopne v različnih procesih poučevanja, s poudarkom na aktivnih načinih učenja s pomočjo doživljanja, razumevanja in posploševanja. Temeljni cilj delavnice je, da **UDELEŽENCI PRIDOBIMO PRAKTIČNE VEŠČINE**, ki jih bodo uporabljali v delovnem in življenjskem okolju. V tem smislu lahko delavnico razumemo kot delovno obliko, pri kateri morajo biti procesi izmenjave in pridobivanja informacij urejeni in vodeni (Fountain 1995). Vodja delavnice mora zato upoštevati vrsto strateških kompetenc, usmerjenih na koordinacijo dejavnosti pri načrtovanju, programiranju in izvedbi delavnice (Martinko 2012).

Občasne in potujoče razstave

Občasne in potujoče razstave so **PROGRAMSKE DEJAVNOSTI**, pripravljene v prostorih središča ali izven, v sodelovanju z izobraževalnimi in kulturnimi ustanovami doma in tujini.

OBČASNA RAZSTAVA pomeni organizirano predstavitev oziroma razstavitev enega ali več razstavnih predmetov, ki se pripravi v za to predvidenih galerijskih oziroma razstavnih prostorih središča, odvija pa se v omejenem časovnem obdobju. Središča lahko občasne razstave pripravijo samostojno ali v sodelovanju z umetniki in sorodnimi organizacijami. Cilj priprave občasnih razstav je predstavitev različnih tem, zbirk in umetniških izražanj, ki se tematsko ujemajo z dejavnostjo središča. Tematike občasnih razstav lahko vključujejo predstavitve zbranega ali digitaliziranega gradiva, znanstvenoraziskovalnega dela, otroških del, nastalih na delavnicah in natečajih v okviru delovanja središča, kot tudi umetniške razstave skulptur, slik, fotografij in drugih umetniških del, povezanih s tematiko dejavnosti središča, v sodelovanju z različnimi umetniki.

POTUJOČA RAZSTAVA je organizirana predstavitev oziroma razstavitev enega ali več razstavnih predmetov, povezanih s tematiko dejavnosti središča, ki se pripravi v sodelovanju z znanstvenimi, izobraževalnimi, kulturnoturističnimi in drugimi sorodnim organizacijami in ustanovami na Hrvaškem in v tujini. Na ta način središča razširjajo svoje dejavnosti izven svojih prostorskih okvirjev, se mrežijo in krepijo svojo prepoznavnost na državni in mednarodni ravni. Tematike potujočih razstav lahko zajemajo predstavitve zbranega ali digitaliziranega gradiva, znanstveno-raziskovalnega dela, otroških del, nastalih na delavnicah in natečajih v okviru delovanja središča.

Umetniški rezidenčni program

Za razliko od razstav, festivalov in drugih predstavitvenih umetnostnih oblik, se rezidenčni programi **NE OSREDOTOČAJO NA REZULTAT, AMPAK NA PROCES USTVARJANJA** in predstavljajo pomemben vir navdiha in osebnega raziskovanja umetnika.

V tem procesu **SELITEV** in **MOBILNOSTI** se presegajo in rahljajo meje, odpirajo se kanali za izmenjavo informacij in razmišljanja, ustvarjajo se dolgoročne vezi in partnerstva. To bogati življenje tako lokalnih kot gostujočih umetnikov ter lokalno kulturno pokrajino in kulturno ponudbo. Vezi, ki se pri tem vzpostavijo, daleč presegajo polje umetnosti in dela umetnikov ali kulturnih delavcev ter **TVORIJO OMRÉŽJE ODNOSOV MED UMETNIKI IN SKUPNOSTJO**, organizatorji v kulturi in občinstvom, organizacijami z različnih področij, kot so ekologija, človekove pravice in podobno, lokalnimi proizvajalci, podjetji, šolami, fakultetami in številnimi drugimi. Z drugimi besedami, pogosto vplivajo na vzpostavitev ali obnovitev vezi med različnimi deli družbe, ki so nujne za skupno delovanje s ciljem doseganja pozitivnih sprememb v družbi (Sesar 2014).

Znanstvenoraziskovalna dejavnost

Znanstvena dejavnost interpretativnih središč in središč za obiskovalce vključuje **SISTEMATIČNO RAZISKOVANJE** področij, ki so pomembna pri njihovem delovanju ter promoviranje in predstavljanje rezultatov raziskovalnega dela prek različnih programskih dejavnosti.

ZNANSTVENORAZISKOVALNO DELO vključuje zbiranje ustreznega gradiva z odstopanjem, posojanjem in pridobivanjem predmetov, zapisov, dokumentov, literature in fotografij. Zbrano gradivo se digitalizira in arhivira v digitalnih in fizičnih arhivih, dokumentacijskih središčih ter knjižnicah središča.

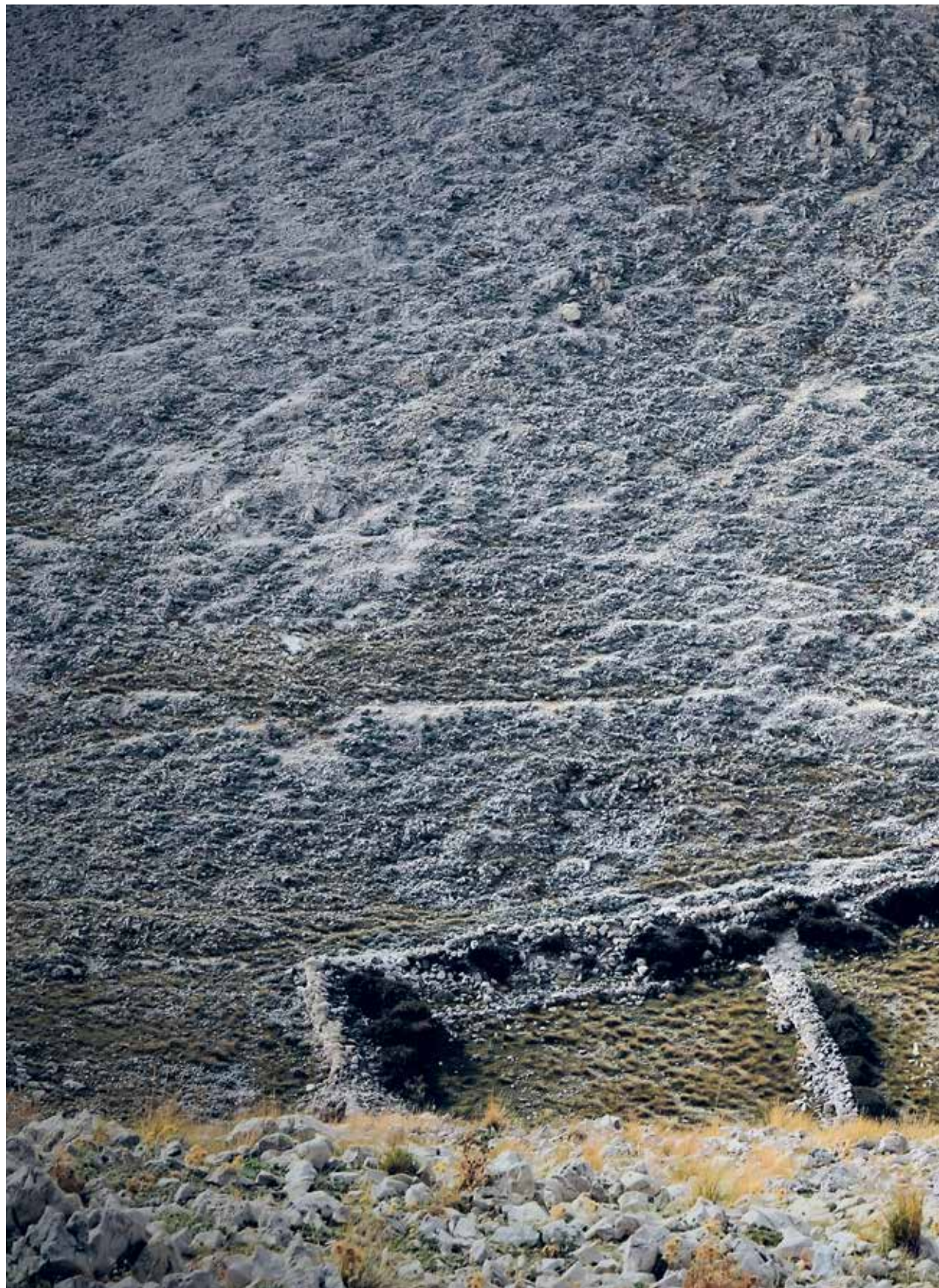
PROMOCIJA IN PREDSTAVITEV REZULTATOV RAZISKOVALNEGA DELA se izdaja z objavljanjem znanstvenih publikacij, posredovanjem informacij o znanstvenem in raziskovalnem delu na spletnih straneh središča ter s pripravljanim občasnim in potujočim razstav, predavanj, strokovnih srečanj in seminarjev, ki se tematsko ujemajo z delovanjem središča, kot tudi prek sodelovanja z izobraževalnimi in kulturnimi ustanovami na Hrvaškem in v tujini.

Športni programi in dogodki

Športni dogodki in programi so organizirani **V SODELOVANJU** s športnimi zvezami in klubi, **PRI ČEMER SE UPORABLJA ŠPORTNA INFRASTRUKTURA** na tem območju ali naravni **TERENI IN POVRŠINE**, odvisno od vrste športa in od programa.

ŠPORTNI PROGRAMI vključujejo možnost samostojne izbire športa in rekreacije ali sodelovanja v organiziranih dogodkih, ki so lahko profesionalnega ali amaterskega značaja. Primeri športnih tekmovanj so kolesarske dirke, avtomobilske dirke, maraton, triatlon, potapljanje, plavanje, surfanje, jahanje, tenis, nogomet, odbojka in podobno.

Razvoj interpretativne vsebine

Besedilna vsebina – interpretativno besedilo

Pisanje interpretativnega besedila je veščina, ki zahteva razmislek in prakso. Najboljše je tisto besedilo, ki posreduje zgodbo s pomočjo številnih ustvarjalnih tehnik, z namenom *obuditve* nekega predmeta ali kraja. Pri pisanju interpretativnega besedila je potrebno **RAZLIKOVATI MED INTERPRETACIJO IN INFORMACIJO**. Ena od temeljnih razlik je v tem, da je **INTERPRETACIJA OBRNJENA K OBISKOVALCU – POMEN POSREDUJE** na način, ki je lahko razumljiv obiskovalcu, medtem ko je **INFORMACIJA OBRNJENA K OBJEKTU**, na katerega se nanaša – **POSREDUJE DEJSTVO**.

Temeljna načela pisanja interpretativnega besedila

Interpretativno besedilo oziroma sporočilo, ki ga želimo posredovati obiskovalcem, mora upoštevati načela interpretacije (Tilden 1954):

- **PRITEGOVANJE** oziroma **SPODBUJANJE** pozornosti obiskovalcev, njihove radovednosti in zanimanja,
- **POVEZOVANJE** vsebine z vsakodnevnim življenjem obiskovalcev – interpretacija mora biti **RELEVANTNA** za obiskovalca, ki se mora poistovetiti z interpretirano vsebino,
- **ODKRIVANJE** glavnega sporočila interpretacije s pomočjo **USTVARJALNIH NAČINOV** in različnih sredstev,
- nanašanje na **CELOTO** – interpretacija mora predstavljati celoto in ne zgolj enega dela,

- STREMENJE K EDINSTVENOSTI v interpretaciji – v oblikovanju, grafičnih prikazih, vrstah pisav,
- VIZUALNI DEL deluje kot dopolnitev zgodbe, ki se interpretira, zato se mora slogovno ujemati z načinom predstavitve zgodbe.

Prikaz stalne razstave – besedilna vsebina, Haus der Berge, Narodni park Berchtesgaden, Nemčija, avtorica fotografije: Iva Klarić Vujović.

Zgradba interpretativnega besedila

Interpretativno besedilo mora biti razdeljeno hierarhično, na več ravni:

1. raven: NASLOV, KI POVZEMA TEMO
2. raven: GLAVNE IDEJE – PODNASLOVI
3. raven: KRATKO BESEDILO, KI POJASNUJE TEMO
4. raven: PODNAPISI/LEGENDE POD ILUSTRACIJAMI/POVEZAVE Z DODATNIMI INFORMACIJAMI/NAVODILA IN POVABILA K UPORABI INTERAKTIVNIH RAZSTAVNIH PREDMETOV.

Hierarhična razdelitev besedila omogoča LAŽJE BRANJE in upošteva osebe z različnimi RAVNMI ZANIMANJA. Če ljudje niso zelo radovedni ali pa nimajo časa, lahko hitro *preverijo* naslov in na tak način dobijo vtis o vsebini.

Nasveti za interpretativno pisanje

Potrebno se je zavedati, da zanimanje obiskovalcev za besedilo običajno ni prav veliko. Raziskovanja so pokazala, da hitro upade, če DOLŽINA posameznega besedila presega od 50 DO 75 BESED. Poleg tega upoštevajte, da povprečna odrasla oseba lahko KONCENTRACIJO OHRANJA 30 SEKUND, in da večina ljudi prihaja v zavarovano območje, da bi se SPROSTILA in ne, da bi se kaj naučila.

Obstaja vrsta tehnik, ki pomagajo približati besedilo obiskovalcem:

- **NAGOVARJANJE BRALCA V DRUGI OSEBI.** To pomeni, da jih je potrebno nagovarjati s »ti«. Na primer: *»Poglej, kako se mah oprijema debel, ko prejema vodo in hrano iz zraku.«*
- **UPORABLJANJE METAFOR, ANALOGIJ IN PRIMERJAV.** To ljudem pomaga povezati tisto, kar slišijo, s tistim, kar že vedo. Na primer: *»Kavke so kot mi. Ko smo lačni, zgolj odpremo hladilnik in vzamemo hrano, ki smo jo prej tam shranili. Enako je s kavkami. Ko so lačne, izkopljejo žir, ki so ga prej zakopale.«*
- **UPORABA HUMORA.** Humor je lahko zelo učinkovit pri nagovarjanju občinstva, a se je treba zavedati, da vse ni enako smešno vsem. Uporaba humorja je sicer priporočljiva, a je pri tem potrebno biti previden.
- **ZASTAVLJANJE VPRAŠANJ IN SPODBUJANJE DOMIŠLJIJE OBISKOVALCEV.** Interpretativno besedilo lahko zastavlja specifična vprašanja za spodbujanje domišljije občinstva. Na primer: *»Katera znana pijača se pridobiva iz navidez nevpadljivega grma?«* ali *»Ali si lahko zamislite življenje tukaj v času pregona, ko bi lahko bila cela vaša vas v trenutku uničena?«*
- **PISANJE V PRVI OSEBI EDNINE.** Zgodbo se lahko v določenih primerih zelo učinkovito pripoveduje v prvi osebi, kot da je avtor besedila eden od likov iz zgodbe. To pomeni, da je v takšnem primeru interpretativno besedilo napisano v prvi osebi.
- **PISANJE KRATKIH STAVKOV IN ODLOMKOV.** Dolgi stavki in neskončni odlomki niso primerni, ker jih večina obiskovalcev niti ne poizkuša prebrati. Možno je tudi, da jih obiskovalci dojemajo kot dolgočasne. Priporočljivo je torej, da so besedila kratka in preprosta!

- **IZOGIBANJE ŽARGONU IN STROKOVNIM IZRAZOM.** Žargon in strokovni izrazi lahko zmedejo in odvrnejo bralca. Priporočljiva je uporaba standardnega jezika.
- **POSREDOVANJE ZGOLJ ENE MISLI V VSAKEM STAVKU.**
- **RAZLIČNE DOLŽINE STAVKOV.** Priporočljiv je izenačen ritem stavkov.
- **BRANJE LASTNIH STAVKOV.** Priporočljivo je postavljanje ločil, kjer so ta potrebna.
- **POSVEČANJE POZORNOSTI POMENU BESED.** Osredotočanje na pomen besed, ker so lahko subjektivne in pri bralcih izzovejo zavračanje.
- **IZOGIBANJE KLIŠEJEM, KI BI LAHKO ODVRNILI LJUDI,** saj bi lahko obiskovalci mislili, da že vnaprej vedo, kako se določen stavek konča, ne da bi ga sploh prebrali, s čimer se izgubi čar odkrivanja.
- **SPODBUJANJE PISANJA IN UREJANJA BESEDILA.** Vedno je bolje, če ima na koncu postopka besedilo manjše število besed kot na začetku.

Vizualna vsebina

Interpretativna vizualna vsebina

Slikovno gradivo je pogosto veliko boljši način sporazumevanja in posredovanja od besed. Kako opisati črnega a polona? »*Gre za redko vrsto metulja iz družine lastovičarjev, ki ima bela ali rumenkasta krila s tigrastimi črnimi progami...*«
Priporočljivo je, da se ga prikaže vizualno, na primer tako, da se ga nariše.

Uporaba vizualne vsebine na tablah pomaga pri interpretaciji:

- prikazuje tisto, česar obiskovalec ne more VIDETI pred seboj,
- ILUSTRACIJE lahko nekaj ponazorijo bolje od fotografij,
- vse vizualne vsebine morajo imeti jasno POVEZANOST Z BESEDILOM,

- vse vizualne vsebine morajo imeti različne **POD NAPISE/ LEGENDE**,
- za razvoj vizualne vsebine (raziskovanje, iskanje, produkcija) je treba zagotoviti *dovolj časa in denarja*; naročiti ilustracije in fotografije pri **VRHUNSKIH PROFESIONALCIH** in **SPOŠTOVATI AVTORSKE PRAVICE**.

Prikaz stalne razstave – vizualna vsebina, Haus der Berge, Narodni park Berchtesgaden, Nemčija, avtorica fotografije: Iva Klarić Vujović.

Projektna naloga

Izdelati je treba projektno nalogo za ilustratorje, fotografe, kartografe, maketarje in ostale avtorje vizualnih vsebin.

Projektna naloga mora vsebovati:

- **NASLOV MOTIVA** ilustracije/fotografije,
- **VIZUALNO PREDLOGO** za izdelavo ilustracije/fotografije,
- **TEHNIČNA NAVODILA** za izdelavo ilustracije/fotografije:
MINIMALNI FORMAT A4, RESOLUCIJA 300 DPI, VELIKOST OD 1 DO 3 MB,
- **VIZUALNO PREDLOGO SLOGA** ilustracije/fotografije,

- DODATEN OPIS SLOGA ilustracije – npr. *enostavna črno-bela slika z zelo malo podrobnostmi*,
- OPOMBA ZA AVTORJA – kaj je treba izpostaviti,
- PREVERJANJE USTREZNOSTI MOTIVA – strokovnjak mora pregledati in odobriti ustreznost motiva v projektni nalogi ter ustreznost ilustracije/fotografije po izdelavi/dobavi.

Ilustracije

Ilustracije lahko posredujejo veliko podrobnosti in podatkov, zato je besedilo lahko kratko in strnjeno.

Ilustracije se lahko uporabljajo v različne namene:

- PRIKAZUJEJO, KAKO JE VIDETI tisto, o čemer govori interpretativna tabla (na primer o videzu akacije),
- PRIPOVEDUJEJO ZGODBO o tistem, kar je predstavljeno (na primer o posebni simbiozi akacije in mravelj: mravlje živijo v trnih akacije in tako varujejo drevo pred insekti),
- uporabljajo se lahko v OKRASNE NAMENE (na primer risba trnov akacije se lahko uporablja kot obroba).

Pri izdelavi in uporabi ilustracij je treba upoštevati naslednje:

- ENOBARVNE ILUSTRACIJE so najprimernejše, ker jih je lahko skenirati,
- v primerih, ko strokovne podrobnosti niso tako pomembne, se lahko uporablja tudi LESOREZ, LINOREZ, KOLAŽ ali druge oblike ilustracij,
- uporabljajo se lahko tudi skenogrami obstoječih ilustracij ali OLJNE SLIKE NA PLATNU, ki so bile posebej naročene za potrebe interpretacije in se slogovno ujemajo s programom interpretacije,
- KARIKATURE (humoristične) se lahko uporabijo za dodatno razlago predstavljenega,
- ilustracijam narave je primerno dodati tudi človeške LIKE,
- dobro je uporabljati isti SLOG ILUSTRACIJ tudi na razstavi ali jih strukturirati tako, da vsak slog prikazuje drugo raven informacij, pri čemer je potrebno paziti na SLOGOVNO USKLAJENOST in vizualno privlačnost celote.

Fotografije

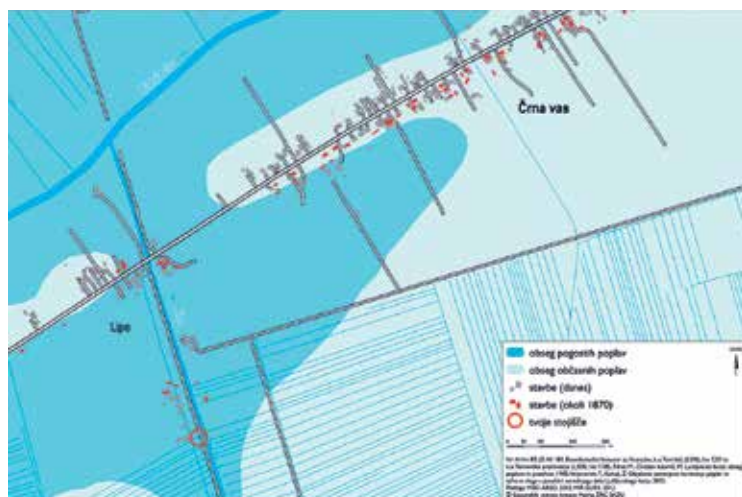
Fotografije so še vedno najpogostejše vizualno interpretativno sredstvo. Pri izbiri in uporabi fotografij je pomembno uporabljati:

- fotografije za PRIPOVEDOVANJE ZANIMIVIH ZGODB,
- prizore, ki ne zmedejo občinstva,
- fotografije zaponazoritev tistega, O ČEMER SE GOVORI,
- VRHUNSKE FOTOGRAFIJE PROFESIONALCEV ter se izogibati uporabi fotografij s pametnih telefonov, saj so vrhunska dela profesionalnih fotografov zagotovilo *odlane* vrednosti naravnih pojavov.

Zemljevidi

Če se na zemljevidih uporabljajo oznake, morajo biti jasne in razumljive. Nasveti za uporabljanje zemljevidov so:

- pridobiti je treba AVTORSKE PRAVICE za njihovo uporabo,
- na zemljevidu naj bodo prikazani zgolj NAJNUJNEJŠI PODATKI,
- zemljevid mora biti DOVOLJ VELIK,
- oblikovanje oziroma celostna podoba mora biti JASNA IN RAZUMLJIVA.

Karta poplav z Učne poti Okljuk za Ljubljanskem barju.

Jack Lorget

Literatura

Beech, M.G. Foxton Canal Museum. Visitor and Heritage Centers. Medmrežje: https://www.waterways.org.uk/pdf/restoration/muse-um__visitor_and_heritage_centres (19. 11. 2019)

Bognar, L., Matijević, M. 2005: Didaktika. Zagreb.

Brochu, L. 2003: Interpretative planing: The five M-Model for Succes- full Planning Projects. Singapore.

Carter, J. 2001: A sense of Place - An interpretive planning handbook, Medmrežje: http://portal.uni-freiburg.de/interpreteurope/service/publications/recommended-publications/carter_sense-of-place.pdf (13. 11. 2019)

Chi, M.T.H., Bassok, M: Lewis, M.W., Reimann, P., Glasses, R. 1989: Self-explanations: How students study and use examples in learning to solve problems. Cognitive Science 13

Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage 2019. Medmrežje: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/13254oe.pdf> (20. 3. 2019)

Davis, P. 1999: Ecomuseums: a Sense of Place. London & New York.

Derrett, R. 2003: Festivals, events and the destination. Festival and Event Management. An international arts and culture perspective. Oxford.

Kostović-Vranješ, V. 2015: Baština - polazište za promicanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj. Medmrežje: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=222661 (14. 11. 2019)

Fountain, S., 1995. Education for Development: A Teacher's Resource for Global Learning. Medmrežje: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000100129> (10. 11. 2018.)

Heritage 2019. Medmrežje: www.unesco.org/culture/heritage/intangible/treasures/html_eng/method.htm (20. 3. 2019)

Howard, P. 2003: Heritage: management, Interpretation, identity. London & New York.

International Council of Museums (ICOM) 2019. Medmrežje: https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/2017_ICOM_Statutes_EN.pdf (5. 3. 2019)

Kolb, D.A., 1984: *Experimental Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. New Jersey.

Ludwig, T. 2015: *Interpretative Guide Manual – Sharing Heritage with People*. Werleshausen.

Maggi, M., Falletti, V. 2000: *Ecomuseums in Europe. What they are and what they can be.: working paper 137*. Torino.

Martin Piñol, C. 2011: *Novi obrazac kulturnih ustanova: Primjer katalonskog centra za interpretaciju romanike*. *Informatica Museologica* 42 – 96.

Martinko, J. 2012: *Radionica – metoda interaktivnog učenja i poučavanja odraslih*. *Andragoški glasnik* 16.

Mc Kercher B., Cros H. du. 2002: *Cultural Tourism. The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. New York.

Miguel, R. de 1866: *Nuevo diccionario latino-español etimológico*. Madrid.

Montfort, J.M., Varine, H. de. 1996: *Ville, culture et développement*. BBF 4

Morales, J. 1983: *Praktični vodič za interpretaciju baštine*. Sevilla.

Morić, I., Aliković, Ć., Raičević, M. 2015: *Vodič za poznavanje maslinovog ulja.*, Medmrežje: <http://www.maslinada.com/wp-content/uploads/2018/02/Vodic.pdf> (13. 11. 2019)

Museum definition 2019. Medmrežje: <https://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/> (5. 2. 2019)

Museums 2019. Medmrežje: <https://en.unesco.org/themes/museums> (5. 2. 2019)

Nesnovna dediščina 2019. Medmrežje: <https://www.gov.si/teme/nesnovna-dediscina/> (23. 10. 2019)

Perić, I. 2011: *Muzejske izložbe. Završni rad*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera. Osijek.

Premična kulturna dediščina 2019. Medmrežje: https://sl.wikipedia.org/wiki/Premi%C4%8Dna_kulturna_dedi%C5%A1%C4%8Dina (18. 10. 2019)

Punat, toš, Stara placa 1 2019. Medmrežje: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=391395735> (15. 2. 2019)

Ragužin, A. 1991: Punat, Knjiga 2. Krk.

Risk, P. 1995: Interpretation and Emotion: Making Heritage Live. Faculty publications Texas.

Sesar, J. 2014: Rezidencijalni programi i perspektive njihova razvoja. Medmrežje: <https://www.kulturpunkt.hr/content/rezidencijalni-pro-grami-i-perspektive-njihova-razvoja> (19. 11. 2019)

The value of museums: Stronghold for museum institutions in times of financial instability 2019. Medmrežje: https://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMONews/nemoNews_1-11www.pdf (5. 2. 2019)

Tilden, F. 1957: Interpreting our Heritage. North Carolina.

Učili smo od profesionalaca kako se radi suhozid 2019. Medmrežje: <http://www.dragodid.org/ucili-smo-od-profesionalaca-kako-se-radi-suhozid/> (15. 2. 2019)

Visitor Center, Policy, Directive and Standard, and Guidedlines Medmrežje: [http://www.usbr.gov/recreation/publications/VstrCntr_Pol-DS-Guide_complete_\(09-07-07\).pdf](http://www.usbr.gov/recreation/publications/VstrCntr_Pol-DS-Guide_complete_(09-07-07).pdf) (5. 3. 2019)

What Are the Major Performing Arts? 2019. Medmrežje: http://www.teach-nology.com/teachers/subject_matter/arts/performing/ (18. 11. 2019)

Zakon o arhivskom gradivu i arhivima 2019. Medmrežje: <https://www.zakon.hr/z/373/Zakon-o-arhivskom-gradivu-i-arhivima> (10. 6. 2019)

Zakon o ohranjanju narave 2019. Medmrežje: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2004-01-4233?op=2004-01-4233> (22. 11. 2019)

Zakon o varstvu kulturne dediščine 2019. Medmrežje: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144> (22. 11. 2019)

Zavarovana območja 2019. Medmrežje: <https://zrsvn-varstvonarave.si/kaj-varujemo/zavarovana-obmocja/> (10. 11. 2019)

Žic-Teklin, A. 2018: Puntarski kod. Rijeka.

Hana Šuligoj

Interreg

SLOVENIJA - HRVAŠKA
SLOVENIJA - HRVATSKA

Evropska unija | Evropski sklad za regionalni razvoj
Evropska unija | Evropski fond za regionalni razvoj

Priročnik za interpretacijo dediščine

Priručnik za interpretaciju baštine

PRIRUČNIK ZA INTERPRETACIJU BAŠTINE

Mirna Draženović, Aleš Smrekar (ur.)

© 2020 ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika

Urednici: **Mirna Draženović, Aleš Smrekar**

Autori: **Dragana Lucija Ratković Aydemir, Ivana Jagić Boljat,**

Mirna Draženović, Iva Klarić Vujović, Mateja Kuka,

Katarina Polajnar Horvat, Aleš Smrekar

Predgovor: **Mateja Breg Valjavec**

Prijevod: **Klemen Prah (v slovenščino),**

Mirna Draženović (v hrvaščino)

Izdavač: **ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika**

Za izdavača: **Matija Zorn**

Založnik: **Založba ZRC**

Za založnika: **Oto Luthar**

Glavni urednik: **Aleš Pogačnik**

Oblikovanje i prijelom: **studiobotas**

Tisak: **Birografika Bori**

Naklada: **250 izvodov**

Prva izdaja, prvi natis. / Prva e-izdaja.

Ljubljana 2020

Pristup elektronskoj verziji priručnika podložna je uvjetima međunarodne licence Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0.

<https://doi.org/10.3986/9789610502470>

Doprinos se temelji na projektu Zaštita i valorizacija baštine te razvoj održivog turizma u prekograničnom krškom krajoliku - KRASN'KRŠ, financiranog iz programa Interreg Slovenija - Hrvatska, Europskog fonda za regionalni razvoj te istraživačkom programu Geografija Slovenije (P6-0101), financiranog od Javne agencije za istraživačku djelatnost Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

719(035)

PRIROČNIK za interpretaciju dediščine / [avtorji Dragana Lucija Ratković ... [et al.] ; urednika Mirna Draženović, Aleš Smrekar ; spremna beseda Mateja Breg Valjavec ; prevoda Klemen Prah (v slovenščino), Mirna Draženović (v hrvaščino)]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, 2020

Vsebuje tudi prevod, tiskan v obratni smeri: Priručnik za interpretaciju baštine ISBN 978-961-05-0246-3

1. Ratković, Dragana Lucija 2. Draženović, Mirna 3. Priručnik za interpretaciju baštine

COBISS.SI-ID 303192320

ISBN 978-961-05-0247-0 (pdf)

COBISS.SI-ID= 303661824

Priručnik za interpretaciju baštine

KRSn'
KRS

Sadržaj

Baština	8
Prirodna baština	10
Zaštićena prirodna područja	10
Kulturna baština	15
Materijalna kulturna baština	16
Nematerijalna kulturna baština	20
Interpretacija baštine	24
Definicije i ciljevi interpretacije baštine	24
Dobrobiti interpretacije baštine	26
Planiranje interpretacije	27
Proces interpretacijskog planiranja	28
Ekomuzej kao primjer umrežavanja prirodne i kulturne baštine	32
Koncept ekomuzeja	35
Načela ekomuzeja	36
Ekomuzeji i turizam	40
Interpretacijska infrastruktura	40
Interpretacijska infrastruktura u zatvorenom	40
Interpretacijski i posjetiteljski centri	44
Muzeji	46
Infrastruktura i interpretacija na otvorenom	46
Sustav interpretacije i signalizacije	49
Urbana oprema	49
Tematska dječja igrališta	50
Umjetnost i umjetničke intervencije	

Mediji interpretacije	54
Medij stalne izložbe	54
Audiovizualni mediji i alati interpretacije i prezentacije	59
Osobna interpretacija	60
Interpretacijsko vodstvo	60
Osnovni ciljevi interpretacijskog vođenja	63
Primjer razvoja interpretacijske šetnje	64
Programska djelatnost	76
Festivali	76
Izvedbena događanja	77
Kreativne radionice	78
Povremene i putujuće izložbe	80
Rezidencijalni umjetnički program	81
Istraživačko i znanstveno djelovanje	81
Sportski programi i događanja	82
Razvoj interpretacijskog sadržaja	86
sadržaj – interpretacijski tekst	86
Osnovna načela pisanja interpretacijskog teksta	86
Struktura interpretacijskog teksta	87
Savjeti za interpretacijsko pisanje	88
Vizualni sadržaj	89
Interpretacijski vizualni sadržaj	89
Projektni zadatak	90
Crteži/ilustracije	91
Fotografije	91
Zemljopisne karte	92
Literatura	96

Interpretirajmo baštinu!

Da, ali kako? Što znači interpretacija? Napokon je pred nama priručnik koji daje sveobuhvatne smjernice o tome kako interpretirati baštinu. Riječ *interpretacija* ima vrlo široko značenje i nalazimo je u različitim kontekstima. Znanstvenici interpretiraju rezultate istraživanja i otkrića, pisci interpretiraju kroz književna djela i pjesme, glazbenici interpretiraju kroz glazbu, likovni umjetnici interpretiraju kroz likovna djela i tako dalje.

Interpretacija baštine, pak, obuhvaća prirodnu i kulturnu (materijalnu i nematerijalnu) baštinu, a *interpretator baštine* promišlja o alatima i medijima prezentacije baštinskih fenomena. Dakle, glavna zadaća interpretatora baštine je da na temelju poznatih činjenica daje dublje značenje baštinskom fenomenu (npr. otapanju vapnenca ili umijeću gradnje suhozida) te interpretira, odnosno predstavi priču tog fenomena na razumljiv način, zanimljiv široj javnosti.

Kako to postići predstavljeno je kroz *Priručnik za interpretaciju baštine*. Priručnik ponajprije definira teorijski aspekt interpretacijske struke kroz prirodnu i kulturnu baštinu te njezinu interpretaciju. Potom slijede praktični aspekti struke u okviru kojih se predstavljaju ekomuzeji, interpretacijska infrastruktura, različiti mediji interpretacije, programska djelatnost i razvoj interpretacijskog sadržaja.

Priručnik je rezultat znanja i prekogranične suradnje stručnjaka s područja baštine i interpretacije baštine u Sloveniji i Hrvatskoj te jedno od mnogih dostignuća projekta KRASn'KRŠ: Zaštita i valorizacija baštine te razvoj održivog turizma u prekograničnom krškom krajoliku / *Ohranjanje in valorizacija dediščine ter razvoj trajnostnega turizma v čezmejni kraški pokrajini*, kojeg sufinancira Program prekogranične suradnje Interreg Slovenija-Hrvatska 2017. - 2020.

dr. Mateja Breg Valjavec,
voditeljica projekta KRASn'KRŠ

Baština

U ovom poglavlju donosimo kratak pregled osnovnih pojmova i legislative vezanih uz prirodnu i kulturnu baštinu te njihove definicije. U smislu održivog razvoja turizma destinacije, o baštini treba promišljati kao o **RESURSIMA** koji stvaraju preduvjete za razvoj posebnih oblika turizma koji su tema sljedećeg poglavlja.

PRIRODNA BAŠTINA odnosi se na sve prirodne fenomene, floru i faunu. Podrazumijeva krajolike, terene i druge prirodne resurse koje želimo očuvati. Ona čini ukupnost prirodnih vrijednosti podneblja (Prirodna baština RH... 2019).

U **KULTURNU BAŠTINU** ubrajamo sve materijalne i nematerijalne vrijednosti koje smo naslijedili i želimo ih očuvati za sljedeće generacije jer one su okosnica identiteta svakog mjesta i ljudske zajednice. Podrazumijeva naslijeđene materijalne artefakte i naslijeđena nematerijalna dobra neke skupine ili društva.

Prirodna ba

Kulturna ba

Zaštićena područja

Nacionalni park
Park prirode
Strogi rezervat
Posebni rezervat
Spomenik prirode
Značajni krajobraz
Park-šuma
Spomenik parkovne arhitekture

Šumska vegetacija
Ornitološki rezervat
Botanički rezervat
Zoološki rezervat
Rezervat u moru
Paleontološki rezervat
...

Baština

Zaštićene životinjske vrste

Zaštićene biljne vrste

Zaštićena staništa

Natura 2000 staništa

Natura 2000 vrste

...

Materijalna kulturna baština

Pokretno kulturno dobro

Zbirka predmeta
Crkveni inventar i predmeti
Arhivska građa, zapisi, dokumenti
Pisma, rukopisi
Filmovi
Arheološki nalazi
Antologijska dijela likovnih
i primjenjenih umjetnosti i dizajna
...

Nepokretno kulturno dobro

Nematerijalna kulturna baština

Oralne tradicije i ekspresije
Izvođačke umjetnosti
Socijalne prakse, rituali i svečanosti
Znanja i djelovanja povezana s prirodom
Tradicionalni obrti
...

Grad, selo ili naselje
Spomenik
Građevina i njezini dijelovi
Elementi povijesne opreme naselja
Arheološko nazalište ili zona
Vrtovi, perivoji i parkovi
...

Baština

Prirodna baština

Prirodna baština označava **PRIRODNE ODLIKE** koje se sastoje od fizičkih ili bioloških formacija ili grupa takvih formacija, a imaju svjetski iznimnu vrijednost s estetskog ili znanstvenog gledišta. Ovdje ubrajamo geološke i fizičko-geografske formacije i točno određene površine koje predstavljaju **STANIŠTA UGROŽENIH VRSTA ŽIVOTINJA I BILJAKA** od svjetski iznimne vrijednosti s gledišta znanosti i zaštite i očuvanja prirode; kao i **MJESTA U PRIRODI** ili točno određene površine u prirodi koje su od svjetski iznimne vrijednosti s gledišta znanosti, zaštite i očuvanja prirode ili kao prirodne ljepote (Kostović-Vranješ 2015).

Prirodna baština odnosi se na zbroj elemenata biološke raznolikosti, uključujući floru, faunu i tipove ekosustava, zajedno s pripadajućim geološkim strukturama i formacijama (georaznolikost). Prema UNESCO-ovoj Konvenciji o Svjetskoj kulturnoj i prirodnoj baštini prirodna baština označava sljedeće:

- **PRIRODNE CJELINE** koje se sastoje od fizičkih ili bioloških formacija ili grupa takvih formacija, a imaju svjetski iznimnu vrijednost s estetskog ili znanstvenog gledišta.
- **GEOLOŠKE, FIZIČKO-GEOGRAFSKE I TOČNO ODREĐENE POVRŠINE** predstavljaju **STANIŠTA UGROŽENIH VRSTA ŽIVOTINJA I BILJAKA** od svjetski iznimne vrijednosti s gledišta znanosti i zaštite i očuvanja prirode.
- **ZNAMENITA MJESTA PRIRODE** ili točno određene površine u prirodi koje su od svjetski iznimne vrijednosti s gledišta znanosti, zaštite i očuvanja prirode ili kao prirodne ljepote (Prirodna baština RH... 2019).

Zaštićena prirodna područja

Određeni lokaliteti te biljne ili životinjske vrste mogu se **ZAŠTITITI ZAKONOM**. Zaštita se organizira u **VIŠE KATEGORIJA**, ovisno o državi i pripadajućem zakonodavstvu. Prema *Zakonu o zaštiti prirode Republike Hrvatske* utvrđeno je devet

kategorija zaštićenih područja. Svaka od njih ima poseban značaj i namjenu.

U Republici Hrvatskoj ove kategorije usko se vežu s IUCN-ovim (*International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources*) kategorijama zaštićenih područja koje polaze od ciljeva upravljanja (Zaštićena područja... 2019).

STROGI REZERVAT podrazumijeva očuvanje izvorne prirode, praćenje stanja prirode i obrazovanje.

NACIONALNI PARK podrazumijeva očuvanje izvornih prirodnih vrijednosti, namjena mu je i znanstvena, kulturna, odgojno-obrazovna, turistička i rekreativna.

POSEBNI REZERVAT podrazumijeva očuvanje radi svoje jedinstvenosti, rijetkosti ili reprezentativnosti te je i od osobitog znanstvenog značenja.

PARK PRIRODE podrazumijeva zaštitu biološke i krajobrazne raznolikosti te ima i odgojno-obrazovnu, kulturno-povijesnu i turističko-rekreacijsku namjenu.

REGIONALNI PARK podrazumijeva zaštitu krajobrazne raznolikosti, održivi razvoj i turizam.

SPOMENIK PRIRODE je neizmijenjeni dio prirode koji se stavlja pod zakonsku zaštitu kako bi se očuvala njihova izvornost i kako bi se zadržale sve zatečene prirodne vrijednosti, a potiče se ekološka, znanstvena, estetska i odgojno-obrazovna vrijednost i potencijal zaštićenog prirodnog lokaliteta.

ZNAČAJNI KRAJOBRAZ podrazumijeva krajobrazne vrijednosti i biološke raznolikosti ili kulturno-povijesne vrijednosti ili krajobraz očuvanih jedinstvenih obilježja, s namjenom za odmor i rekreaciju.

PARK-ŠUMA podrazumijeva očuvanje prirodne ili sađene šume veće krajobrazne vrijednosti, s namjenom za odmor i rekreaciju.

SPOMENIK PARKOVNE ARHITEKTURE podrazumijeva očuvanje umjetno oblikovanog prostora koji ima estetsku, stilsku, umjetničku, kulturno-povijesnu, ekološku ili znanstvenu vrijednost.

**Krajolik Škocjanskih jama,
Regionalni park Škocjanske jame, Slovenija,
autor fotografije: Borut Lozej**

Kulturna baština

U najopćenitijem smislu baština je “nešto što netko želi očuvati i sakupiti i **PRENIJETI BUDUĆIM GENERACIJAMA**” (Howard 2003).

Prema *Zakonu o očuvanju i zaštiti kulturnih dobara Republike Hrvatske*, kulturna su dobra **POKRETNE I NEPOKRETNE** stvari od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja, arheološka nalazišta i arheološke zone, krajolici i njihovi dijelovi koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru, a imaju **UMJETNIČKU, POVIJESNU I ANTROPOLOŠKU VRIJEDNOST**.

To su i nematerijalni oblici i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti kao i dokumentacija i bibliografska baština te zgrade, odnosno prostori u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima (Zakon o zaštiti... 2019).

Tako možemo reći da materijalna kulturna baština predstavlja *tvrd*u, opipljivu kulturu neke zajednice, dok nematerijalna baština predstavlja njezin meki, neopipljivi oblik: ljude, njihove tradicije i znanja koja posjeduju (McKercher, du Cros 2002).

Jama na Prevali, regionalni park Škocjanske jame, Slovenija,
autor fotografije: Borut Lozej

Materijalna kulturna baština

Ova kategorija baštine uključuje sva dobra koja su na neki način MATERIJALNA UTJELOVLJENJA određenih kulturnih vrijednosti, poput povijesnih gradova, građevina, arheoloških nalazišta, kulturnih krajolika i predmeta ili predmeta pokretne kulturne baštine (Heritage... 2019). Zbog svoje raznolikosti i raznorodnosti, dobra materijalne baštine dijelimo na NEPOKRETNIA, odnosno ona koja se ne mogu izmjestiti iz svog izvornog okruženja i POKRETNIA dobra, koja nisu fizički vezana uz izvorno okruženje u kojemu su nastala.

NEPOKRETNIA KULTURNA DOBRA može biti grad, selo, naselje ili njegov dio, građevina ili njezini dijelovi, te građevina s okolišem, elementi povijesne opreme naselja, područje, mjesto, spomenik i obilježje u svezi s povijesnim događajima i osobama, arheološko nalazište i arheološka zona, uključujući i podvodna nalazišta i zone, područje i mjesto s etnološkim i toponimskim sadržajima, krajolik ili njegov dio koji sadrži povijesno karakteristične strukture, koje svjedoče o čovjekovoj nazočnosti u prostoru, vrtovi, perivoji i parkovi, tehnički objekt s uređajima i drugi slični objekti (Zakon o zaštiti... 2019).

GRAĐEVINE I ARHEOLOŠKA NALAZIŠTA najčešći su dokumentirani tipovi nepokretne materijalne baštine, a tu su također povijesni gradovi, odnosno zaštićene povijesne cjeline, kulturni putovi kojima se prate koraci povijesnih trgovačkih poduhvata (poput puta svile, puta jantara, puta soli i sl.), te kulturni krajolici koji objedinjuju različite aspekte kulturne baštine s prirodnom baštinom na određenom području, a često su isprepleteni s nekim autentičnim oblikom nematerijalne kulturne baštine (McKercher, du Cros 2002).

POKRETNIA KULTURNA DOBRA može biti zbirka predmeta u muzejima, galerijama, knjižnicama i drugim ustanovama, kao i u drugim pravnim osobama te državnim i upravnim tijelima uključujući i kod fizičkih osoba, crkveni inventar i predmeti, arhivska građa, zapisi, dokumenti, pisma i rukopisi, filmovi, arheološki nalazi, antologijska djela

likovnih i primijenjenih umjetnosti i dizajna, etnografski predmeti, stare i rijetke knjige, novac, vrijednosni papiri, poštanske marke i druge tiskovine, dokumentacija o kulturnim dobrima, kazališni rekviziti, skice, kostimi i sl., uporabni predmeti (namještaj, odjeća, oružje i sl.), prometna i prijevozna sredstva i uređaji, predmeti koji su značajna svjedočanstva razvitka znanosti i tehnologije (Zakon o zaštiti... 2019).

**Primjer materijalne kulturne baštine,
freske u Crkvi sv. Helene u Gradišću, Slovenija,
autorica fotografija: Iva Klarić Vujović**

Knjižnice i arhivsko gradivo

U pokretna kulturna dobra spada i knjižnično i arhivsko gradivo. Zadaća knjižnica je zadovoljiti OBRAZOVNE, KULTURNE I INFORMACIJSKE POTREBE građana na području svoga djelovanja i promicati čitanje i druge kulturne aktivnosti u cilju unaprjeđivanja ukupnog kulturnog života zajednice (Zakon o knjižnicama... 2019).

Arhivsko su gradivo ZAPISI ILI DOKUMENTI koji su nastali djelovanjem pravnih ili fizičkih osoba u obavljanju njihove djelatnosti, a od TRAJNOG SU ZNAČENJA za kulturu, povijest

i druge znanosti, bez obzira na mjesto i vrijeme njihova nastanka, neovisno o obliku i tvornom nosaču na kojem su sačuvani. Zapisi ili dokumenti poglavito su SPISI, ISPRAVE, pomoćne uredske i poslovne knjige, kartoteke, karte, nacrti, crteži, plakati, tiskanice, slikopisi, pokretne slike (filmovi i videozapisi), zvučni zapisi, mikrooblici, strojnočitljivi zapisi, datoteke, uključujući i programe i pomagala za njihovo korištenje. Arhivsko se gradivo ODLAŽE I ČUVA U SREĐENOM STANJU, tehnički opremljeno i oblikovano u arhivske jedinice (Zakon o arhivskom... 2019).

Primjerenim prostorom za pohranu i zaštitu arhivskoga gradiva smatraju se prostorije (Zakon o arhivskom... 2019):

- koje su SUHE, zračne i zaštićene od prodora nadzemnih i podzemnih voda
- koje su UDALJENE OD mjesta otvorenoga plamena, od prostorija u kojima se čuvaju lako zapaljive tvari, od izvora prašenja i onečišćenja zraka, koje su propisno udaljene od proizvodnih i energetskih POSTROJENJA, instalacija i vodova (plinskih, vodovodnih, kanalizacijskih)
- u kojima ne boravi i kroz koje se ne kreće drugo osoblje osim osoba zaduženih za čuvanje i zaštitu arhivskog gradiva
- kojima je ZAPRIJEČEN PRISTUP NEOVLAŠTENIM OSOBAMA, u radno i izvan radnog vremena
- arhivsko gradivo na papiru čuva se u spremištima u kojima RELATIVNA VLAŽNOST zraka ne odstupa bitno od 45-55% PRI TEMPERATURI od 16-20 C.

Arhivska se jedinica obvezno ulaže u ZAŠTITNI OMOT ili drugu prikladnu ambalažu. U omotu arhivske jedinice nalaze se svi zapisi ili dokumenti koji joj pripadaju, SLOŽENI PO REDU koji je primjeren jedinici. U omotu se ne mogu nalaziti zapisi, dokumenti ili drugi predmeti koji ne pripadaju arhivskoj jedinici. Na omotu arhivske jedinice ispisuju se: redni broj u popisu arhivskog gradiva, oznaka i naziv jedinice, naziv dokumentacijske zbirke i stvaratelja. Na unutarnjoj strani omota navode se PODACI O ZAPISIMA I DOKUMENTIMA u jedinici, sukladno propisima o uredskom poslovanju, te podaci o dokumentima koji nedostaju u jedinici (Zakon o arhivskom... 2019).

Nematerijalna kulturna baština

Prema UNESCO-voj *Konvenciji o očuvanju nematerijalne kulturne baštine* (Convention for the Safeguarding... 2019), nematerijalna baština obuhvaća načine DJELOVANJA, PREDSTAVLJANJA, IZRAŽAVANJA, ZNANJA, UMIJEĆA, KAO I INSTRUMENTE, ALATE, PREDMETE, UMJETNINE I KULTURNE PROSTORE povezane s njima, a koje zajednice, skupine, i u ponekim slučajevima pojedinci, prepoznaju kao dio svoje kulturne baštine. Prenošena s GENERACIJE NA GENERACIJU, svaki se put IZNOVA STVARA od strane zajednica i skupina u odnosu prema okolini, interakciji s PRIRODOM I LOKALNOM POVIJESTI i daje im osjećaj identiteta i kontinuiteta, promovirajući POŠTIVANJE KULTURNE RAZNOLIKOSTI I LJUDSKE KREATIVNOSTI.

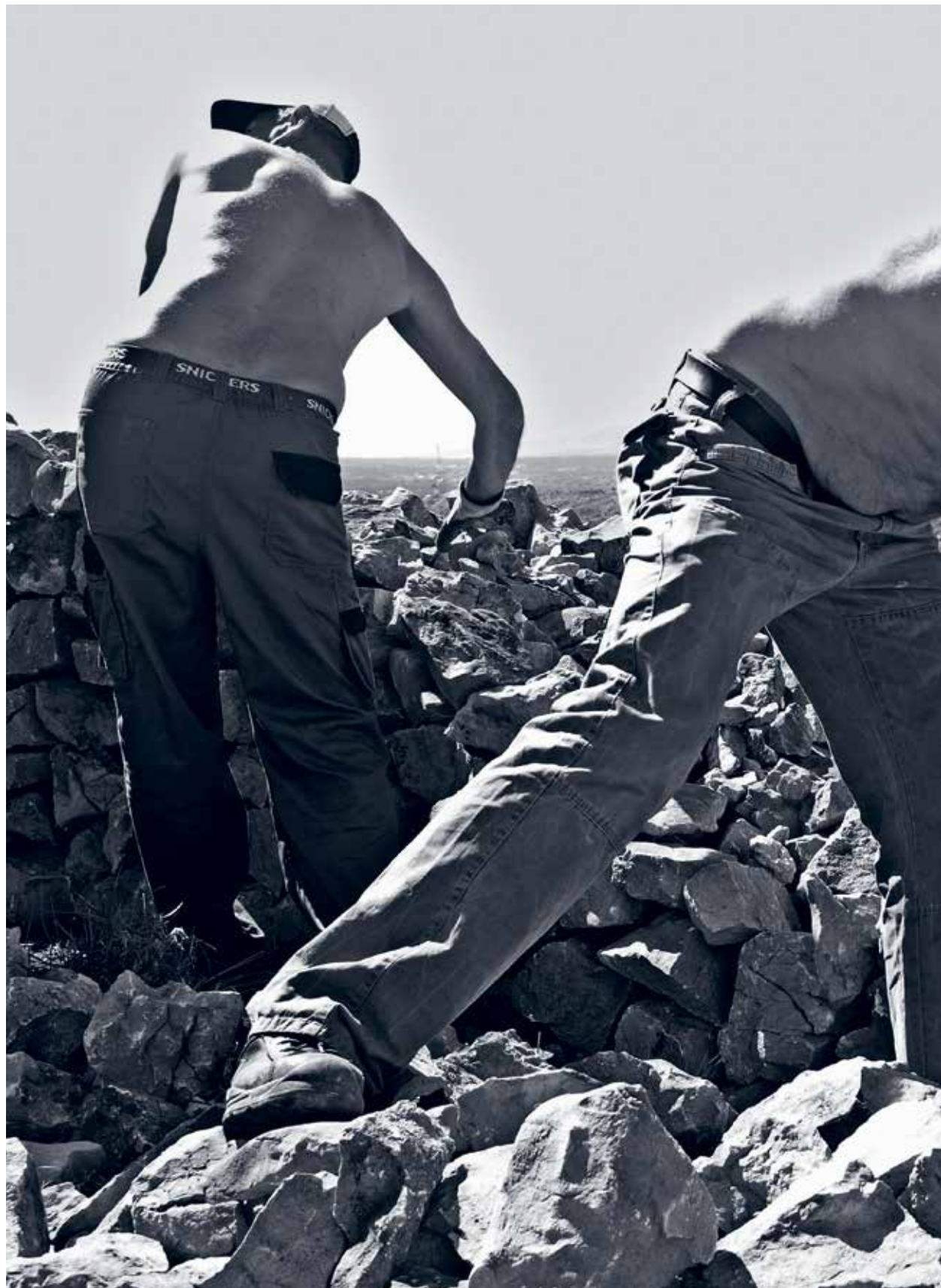
Nematerijalna kulturna baština manifestira se u sljedećim područjima: ORALNE TRADICIJE I EKSPRESIJE, uključujući jezik kao glavno sredstvo prenošenja nematerijalne kulturne baštine; IZVOĐAČKE UMJETNOSTI, SOCIJALNE PRAKSE, RITUALI I SVEČANOSTI, ZNANJA I DJELOVANJA POVEZANA S PRIRODOM I SVEMIROM, TRADICIONALNI OBRTI...

UNESCO-va definicija nematerijalne baštine obuhvaća tradicionalnu i popularnu kulturu kao SVEUKUPNOST KREACIJA KULTURNE ZAJEDNICE temeljene na tradiciji. Te su kreacije nastale od strane skupine i pojedinaca, te su prepoznate kao ono kroz što se odražava očekivanje zajednice: njezin kulturni i socijalni identitet. Pored ostalog uključuju jezik, književnost, glazbu, ples, igre, mitologiju, rituale, običaje, zanate, arhitekturu, kao i tradicionalne oblike komunikacije i informacije.

U *Zakonu o kulturnim dobrima RH*, nematerijalna kulturna dobra mogu biti razni OBLICI I POJAVE DUHOVNOG STVARALAŠTVA što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito: jezik, dijalekti, govori i toponimija, te usmena književnost svih vrsta; folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote; tradicijska umijeća i obrti. Očuvanje nematerijalnih kulturnih dobara provodi se IZRADOM

I ČUVANJEM zapisa o njima, kao i poticanjem njihova PRENOŠENJA I NJEGOVANJA u izvornim i drugim sredinama (Zakon o zaštiti... 2019).

Nematerijalna baština izrazito je POVEZANA UZ MJESTO i kontekst u kojem se javlja. Uklanjanje nematerijalne kulturne baštine izvan njezina konteksta može jako ugroziti njezinu autentičnost. ŽIVI NOSITELJI nematerijalne kulturne baštine su pojedinci ili skupine koje igraju odlučujuću ulogu u promoviranju kontinuiteta nematerijalne kulturne baštine, pa su i prepoznati kao nacionalni ili internacionalni ČUVARI KULTURE. Tu su također i umjetnici i izvođači koji koriste i njeguju tradicionalne metode ili načine kulturnog izražavanja. Jedan od oblika zaštite takvih oblika nematerijalne baštine je osnivanje INSTITUTA, KULTURNIH CENTARA, KONCERTNIH DVORANA, PARKOVA ili MUZEJA na temu nekog specifičnog aspekta nematerijalne kulturne baštine.

Interpretacija baštine

U ovom poglavlju donesimo **DEFINICIJE I CILJEVE** interpretacije baštine, proces planiranja interpretacije baštine i njene dobrobiti za lokalnu zajednicu.

Definicije i ciljevi interpretacije baštine

Prvu definiciju interpretacije donio je interpretator **FREEMAN TILDEN** kojeg interpretatori smatraju ocem interpretacije. Po njemu, interpretacija se definira kao obrazovna aktivnost čiji je cilj otkriti značenja i odnose korištenjem originalnih predmeta, izravnim kontaktom i ilustrativnim medijima, a da se pritom ne komuniciraju samo suhoparne činjenice (Tilden 1957).

Interpretacija je **UMJETNOST PRIČANJA PRIČE** kojoj je cilj u prvom redu **POJASNITI**, a ne informirati. Interpretacijom se prvenstveno želi **OTKRITI**, a ne samo pokazati; **PROBUDITI**, a ne samo zadovoljiti **ZNATIŽELJU**. To je način podučavanja posjetitelja tako da nemaju osjećaj da ih se pokušava podučiti; na sugestivan se način želi pojedinca potaknuti na promjenu ustaljenog stava, odnosno želi ga se potaknuti da o određenoj temi stvori svoje **VLASTITO MIŠLJENJE** (Jorge Morales 1983).

Interpretacija je **PRIJEVOD PROFESIONALNIH** i često složenih **IZRAZA** različitih znanstvenih disciplina i struka u **JEDNOSTAVNIJE I RAZUMLJIVIJE IZRAZE** na način da se ne izgubi smisao i preciznost, a sa **SVRHOM UPOZNAVANJA, RAZUMIJEVANJA, POTICANJA OSJETLJIVOSTI, ENTUZIJAZMA I PREDANOSTI** kod posjetitelja (Paul Risk 1995).

Cilj interpretiranja prirode jest POTAKNUTI POSJETITELJE na RAZUMIJEVANJE PRIRODNIH VRIJEDNOSTI kojima svjedoče boravkom u nekom zaštićenom području. Razumijevanjem se OSTVARUJE VEZA posjetitelja s posebnim mjestima u prirodi te tako potiče bolje UPRAVLJANJE I OČUVANJE PRIRODE.

Za razliku od muzejske funkcije izlaganja predmeta (postupka jasnog i metodičkog predstavljanja neke materije), što je jedna od temeljnih muzejskih funkcija, interpretacija se pored izlaganja neke materije ili njene prezentacije putem različitih medija usmjerava NA OTKRIVANJE I OBJAŠNJAVANJE NJENOG SMISLA. U prijevodu s latinskog pojam interpretirati (*interpretare*) znači OTKRITI SMISAO NEKE STVARI (de Miguel 1866).

Interpretacija je SUŠTINSKI ELEMENT KREIRANJA ISKUSTVA/ DOŽIVLJAJA nekog mjesta koje ima kulturni i povijesni značaj. Da bi privukli posjetitelje, doživljaji koji im se nude moraju proizvesti SNAŽNE EMOCIJE I REAKCIJU POSJETITELJA, i treba ih uključiti, što je više moguće, PUTEV SVIH OSJETILA. Razlog je što se posjetitelj sjeća: 10% onoga što je čuo, 30% onoga što je pročitao, 50% onoga što je vidio i 90% onoga šta je radio. Interpretacija je ključ za generiranje snažnih osjećaja i nezaboravnih doživljaja posjetitelja kulturno-povijesnih lokaliteta (Chi et al. 1995).

Ciljevi interpretacije su višestruki:

- unaprjeđenje RAZUMIJEVANJA kulturnih vrijednosti područja
- PROMOCIJA kulturno-povijesnih iskustava u lokalnim zajednicama
- stimuliranje aktiviranja svih OSJETILA posjetitelja
- razvoj mogućnosti za JAČANJE privatnog turističkog sektora
- privlačenje FONDOVA za očuvanje i konzervaciju lokaliteta i dr. (Risk 1995)

Dobrobiti interpretacije baštine

Interpretacija može donijeti brojne dobrobiti za lokalnu zajednicu i posjetitelje nekog područja, a dugoročno utječe na unaprjeđenje **PRIRODNE, EKONOMSKE, KULTURNE I SOCIJALNE ODRŽIVOSTI MJESTA**.

Najznačajnije su dobrobiti interpretacije prirodne i kulturne baštine:

- obogaćuje **DOŽIVLJAJ** i **ISKUSTVO** posjetitelja
- **POTIČE SVIJEST** posjetitelja o važnosti njegove osobne uloge u zaštićenom području te ga potiče na **RAZUMIJEVANJE** složenosti održivog suživota
- doprinosi smanjenju nepotrebnog uništavanja ili oštećivanja nekog zaštićenog područja poticanjem **BRIGE I INTERESA** posjetitelja za dotično područje; time interpretacija doprinosi smanjenju troškova održavanja i redovnih popravaka
- jedan je od najučinkovitijih načina izgradnje **INSTITUCIONALNOG BRENDA** javnih ustanova za upravljanje zaštićenim područjima i dobivanja podrške javnosti
- jednako kod lokalnih stanovnika kao i kod posjetitelja pobuđuje **OSJEĆAJ PONOSA** prema zemlji ili regiji, lokalnoj i nacionalnoj kulturi i baštini
- potiče **SURADNJU** u turističkom promicanju određenog zaštićenog područja
- **MOTIVIRA** javnost za poduzimanje **AKTIVNOSTI** u području zaštite prirode i baštine
- otvara mogućnosti generiranja **FINANCIJSKIH SREDSTAVA** za ulaganja u **UPRAVLJAČKE AKTIVNOSTI** u zaštićenim područjima
- otvara **NOVA RADNA MJESTA** u lokalnoj zajednici, kao što su na primjer turistički vodiči interpretatori, zaposlenici u novootvorenim centrima za posjetitelje, zaposlenici na održavanju tematskih i poučnih staza, proizvođači rukotvorina, suvenira i sl.

Planiranje interpretacije

svakoj interpretaciji prethodi **PROCES PLANIRANJA**. Rezultat tog procesa je studija koju nazivamo **INTERPRETACIJSKIM PLANOM**. Kako bi se stekao cjelovit uvid u ovaj proces, donosimo definicije interpretacijskog planiranja, kratko opisujemo tijek procesa te korake u njegovom razvoju.

Interpretacijsko planiranje može se definirati kao proces odlučivanja koji objedinjuje **UPRAVLJAČKE POTREBE I ŽELJE POSJETITELJA** kako bi se utvrdio **NAJUČINKOVITIJI NAČIN PRENOŠENJA PORUKE CILJANOJ PUBLICI**.

Proces interpretacijskog planiranja zaključuje se u studiji zvanom interpretacijski plan koja razrađuje cijeli interpretacijski proces. Pisana je koncizno kako bi je mogli koristiti svi koji sudjeluju u njezinoj provedbi. S obzirom da se znanja i potrebe s vremenom mijenjaju, interpretacijski plan treba biti **FLEKSIBILAN, KRATAK ILI NE SUVIŠE DETALJAN**. Ništa u njemu ne treba biti striktno zacrtano – **ON RASTE I NADOPUNJAVA SE S REALIZACIJOM SVAKE OD NJEGOVIH FAZA U PROCESU PROVEDBE!**

Na temelju znanja, iskustva, timskog rada i detaljnih istraživanja, interpretacijski plan osmišljava se sa sljedećim ciljevima:

- prepoznati i predstaviti najznačajnije **TEME I PRIČE** o mjestima, građevinama i predmetima
- opisati **NAJPRIKLADNIJE NAČINE PREZENTIRANJA** tema i priča koje će kod posjetitelja izazvati poticajan doživljaj
- osigurati **OČUVANJE BAŠTINSKIH VRIJEDNOSTI** mjesta, građevina i predmeta
- donijeti **SMJERNICE ZA UPRAVLJANJE BORAVKOM POSJETITELJA**
- oblikovati **PRELIMINARNI TROŠKOVNIK I TERMINSKI PLAN PROVEDBE**
- oblikovati praktično, izvedivo i realno interpretacijsko rješenje, fleksibilno i **OTVORENO ZA DALJNI RAZVOJ**
- predstaviti **LISTU PRIORITETA ostvarivih projekata** i postavilo mjerljive ciljeve
- osigurati **USPJEŠNU EVALUACIJU** zadanih ciljeva.

Proces interpretacijskog planiranja

Interpretacijsko **PLANIRANJE** provodi se **U TRI KORAKA**: priprema, planiranje, provedba. U nastavku je objašnjen tijek svakog koraka interpretacijskog planiranja.

Priprema

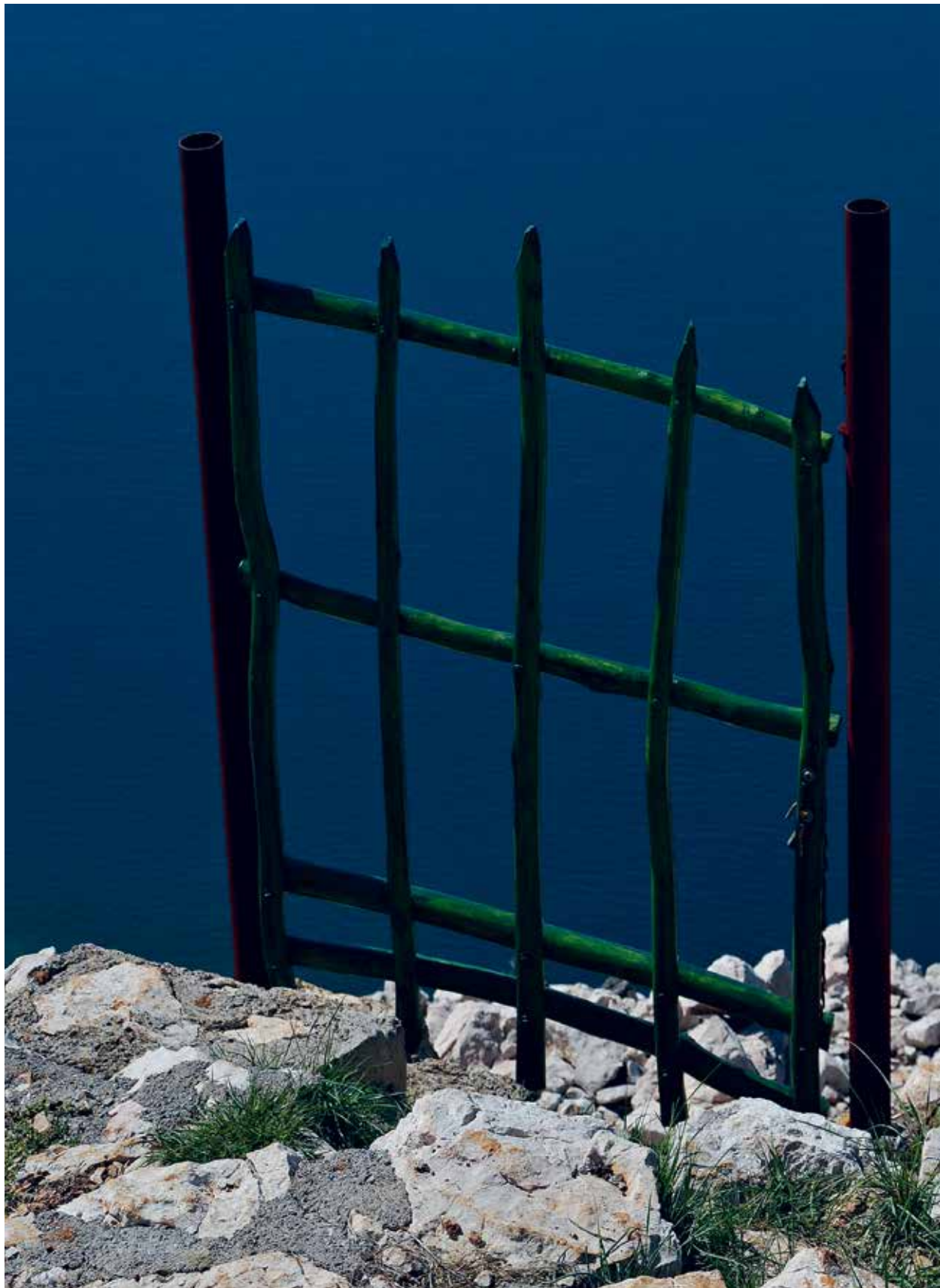
- sakupiti i analizirati sve postojeće **PLANSKE DOKUMENTE**: interpretacijski plan treba razvijati na temelju u njima navedenih općih principa
- osnovati **UPRAVNI ODBOR** koji će pratiti proces interpretacijskog planiranja
- napisati **GLAVNE UPUTE I ZADATKE** interpretacijskog planiranja
- imenovati **SURADNIKE** – savjetnike (po potrebi)
- pripremiti prijavnice za **FINANCIJSKU POTPORU** provedbe interpretacijskog planiranja (po potrebi)

Planiranje

- zadavanje **MJERLJIVIH CILJEVA** koji se žele postići interpretacijskim planom
- **ISTRAŽIVANJE I ANALIZA** pripremnih informacija
- **ANALIZA TERENA**, posjetitelja i mogućih izazova
- provođenje **KONZULTACIJA I RADIONICE** s dionicima
- izrada **PROFILA POSJETITELJA** i korisnika
- **IDENTIFICIRANJE PRIČA** (uz prateće materijale kao što su ilustracije, fotografije i slični sadržaji)
- donošenje **INTERPRETACIJSKE STRATEGIJE** koja obuhvaća prijedlog korištenja **INTERPRETACIJSKIH MEDIJA I ALATA**
- izrada **PRIORITETNE LISTE PROJEKATA**
- donošenje **TERMINSKOG PLANA PROVEDBE**
- donošenje **PRELIMINARNOG TROŠKOVNIKA**

Provedba

- projektiranje i dizajn
- razvoj sadržaja i pisanje interpretacijskih tekstova
- realizacija (radovi)
- evaluacija

Ekomuzej kao primjer umrežavanja prirodne i kulturne baštine

Ekomuzej je primjer efikasnog **ALATA** kojim neka lokalna zajednica preuzima u svoje ruke **UPRAVLJANJE VLASTITIM PRIRODNIM I KULTURNIM NASLJEĐEM**. Jedna od zajedničkih karakteristika svih ekomuzeja su **REFLEKTIRANJE PONOSA LOKALNIH LJUDI** za svoje mjesto kao i eksperimentalnost jer svaka zajednica u procesu upravljanja svojom baštinom treba naći vlastiti put.

Ekomuzeji nastoje *uhvatiti* DUH MJESTA i to je ono što ih čini posebnima. Punina duha nekoga mjesta ostvaruje se u zajednicama koje su intimno povezane s čuvanjem memorije, vitalnosti i kontinuiteta mjesta u kojem žive. Gubitkom te povezanosti, uz ostale društveno-ekonomske faktore, dolazi do napuštanja i degradacije određenog mjesta. Ponovnim buđenjem životnosti, odgovornom aktivacijom i namjenskom upotrebom zapuštenih zajedničkih prostora i urbanih cjelina, koja će ići u smjeru zadovoljavanja potreba lokalnog stanovništva moguće je zajednici vratiti vitalnost i značaj mjesta koji je nekada imala.

Tradicionalni muzeji, kako su i danas u velikoj mjeri percipirani, razvijaju se uvijek oko zbirke predmeta, tima stručnjaka, zgrade i njezine publike. Kao odgovor na nove društveno-kulturne izazove tradicionalne muzejske funkcije zaštite, zgrade, predmeta i publike polako zamjenjuje teritorij, baština, memorija i zajednica. Saznanja koja se pojavljuju u području muzeologije, a proizlaze iz promišljanja nove uloge muzeja u društvu i odnosa sa zajednicom, rezultirala su **RAZVOJEM NOVOG OBLIKA MUZEJSKOGA DJELOVANJA**, tzv. nove muzeologije, koja razvija nove koncepte muzeja poput ekomuzeja, muzeja zajednice, muzeja susjedstva...

Dostignuća “nove muzeologije” koja se razvila u posljednjih 30-ak godina uslijed velikih izazova s kojima se susreće suvremeni svijet i prema kojoj se u znatnoj mjeri mijenja uloga muzeja. Za razvoj glavnog interpretacijskog središta važno je da je on središnje MJESTO ZA ČUVANJE KOLEKTIVNE MEMORIJE LOKALNE ZAJEDNICE u kojoj djeluje i njezinih mnogostrukih identiteta, zatim da je ključno mjesto kojim zajednica interpretira i prezentira svoju kulturu sebi i svim svojim posjetiteljima.

Muzej zajednice je inicijativa koja se rađa u zajednici, reagira na lokalne potrebe i zahtjeve, a stvara se i razvija izravnim uključivanjem lokalnog stanovništva. Tako su ga definirali meksički muzeolozi Cuauhtémoc Camarena i Teresa Morales 2006. godine koji ističu zajednicu kao vlasnika takvoga muzeja i njezin rad kao srž takve organizacije koja širi svoje djelovanje i izvan zidova samoga muzeja. Kao kompleksan kulturni proces UMREŽAVA I VALORIZIRA SVE ELEMENTE PRIRODNE I KULTURNE BAŠTINE, razvijajući se podjednako kroz svoju lokalnu, nacionalnu, europsku i svjetsku dimenziju.

U nastavku donosimo navedena načela na kojima se razvijaju ekomuzeji i muzeji zajednice te je prema njima potrebno svaki put iznova evaluirati i usmjeravati proces njihova djelovanja.

Tradicionalni muzeji

Zbirka
Zgrada
Posjetitelji

Ekomuzeji

Baština
Teritorij
Zajednica

Grafički prikaz osnovnih komponenti tradicionalnog muzeja i ekomuzeja iz kojeg su vidljive njihove osnovne razlike.

Koncept ekomuzeja

Koncept ekomuzeja – *ecomusée* razvili su istaknuti francuski muzeolozi **GEORGE HENRI RIVIÈRE** (1897.–1985.) i **HUGUES DE VARINE** 1971. godine. Riječ ekomuzej je kovanica dviju grčkih riječi: *oikos* - znači ili kuća ili cjelina (kulturno-povijesna prilagodba prirodnim uvjetima i društvenom okolišu), *museion* - znači zbirku predmeta (od znanstvenih ili kulturnih interesa). Pojam *éco* je i skraćunica od *écologie* i prvenstveno se odnosi na novu ideju holističke interpretacije baštine, prema kojoj muzej može ispuniti svoje poslanje, koje mu nameće novo postindustrijsko doba, samo ako djeluje unutar, a ne izoliran od svog prirodnog i socijalnog okruženja.

PETER DAVIS, danas jedan od vodećih europskih muzeologa, u svojoj kultnoj knjizi *Ecomuseums: a Sense of Place*, zaključuje da se jedna karakteristika pojavljuje kao zajednička svim ekomuzejima, **PONOS KOJI IMAJU ZA MJESTO KOJE PREDSTAVLJAJU. ...ekomuzeji nastoje UHVATITI DUH MJESTA** – to je ono što ih po njegovom mišljenju čini posebnima. Davis predlaže pet osnovnih kriterija koji određuju ekomuzej (Davis 1999):

- pokrivaju područje koje se pruža izvan okvira zidova muzeja
- fragmentirana lokacija i interpretacija na licu mjesta
- suradnja i partnerstvo nasuprot vlasništva nad izložbama ili kolekcijama
- uključenost lokalne zajednice i njezinih stanovnika u aktivnosti muzeja
- holistički i interdisciplinarni tip interpretacije.

Načela ekomuzeja

LIUZHU NAČELA ustanovljena su 2000. godine prilikom velikog projekta uspostave ekomuzeja u Kini u suradnji s istaknutim norveškim muzeolozima, a ime su dobila po pokrajini u kojoj se održao radni sastanak. Ovi su principi prihvaćeni na velikom međunarodnom stručnom skupu «2005 Guizhou International Forum on Ecomuseums» održanom u Kini, na kojem su sudjelovali vodeći ekomuzeolozi svijeta.

Kada govorimo o kulturi u predstavljenim načelima, podrazumijevamo **PRIRODNU I KULTURNU BAŠTINU** čija se interpretacija u ekomuzejima prožima sa sljedećim (Davis 2011):

- **LJUDI SU PRAVI VLASNICI SVOJE KULTURE.**
- Oni kulturu imaju pravo sami tumačiti i vrednovati.
- Značenje kulture i njezinih vrijednosti mogu se definirati samo kroz ljudsku percepciju i interpretaciju temeljenu na znanju. Kulturna kompetencija (nadležnost) mora se stalno poboljšavati.
- Sudjelovanje javnosti je suštinski važno za ekomuzeje. **KULTURA JE SVEPRISUTNA, DEMOKRATSKA IMOVINA** i njome se mora demokratski upravljati.
- Kada postoji sukob između turizma i očuvanja kulture, potonjoj se mora dati prioritet. Izvorna baština ne bi trebala biti rasprodana, ali proizvodnju kvalitetnih suvenira koji se temelje na tradicionalnim obrtima treba poticati.
- Dugoročno, **HOLISTIČKO PLANIRANJE** od najveće je važnosti. Kratkoročni ekonomski profiti koji dugoročno uništavaju kulturu moraju se izbjegavati.
- Zaštita kulturne baštine mora biti integrirana u ukupni pristup okolišu. U tom pogledu iznimno su važne tradicionalne tehnike i materijali.
- Posjetitelji imaju moralnu obvezu ponašati se s poštovanjem. Moraju im se dati pravila ponašanja.
- **NEMA UNIVERZALNIH PRAVILA ZA EKOMUZEJE.** Svi su oni različiti u odnosu prema određenoj kulturi i stanju društva koje predstavljaju.

- Socijalni razvoj je preduvjet za uspostavu ekomuzeja u živim društvima. Blagostanje stanovnika mora biti poboljšano na način da se ne ugroze tradicionalne vrijednosti.

Posljedice globalizacije danas u mnogim mjestima uključuju i osiromašivanje stanovništva, gubitak kulturnog identiteta, povećanu emigraciju i dezintegraciju spona zajedništva i solidarnosti u lokalnim zajednicama. U tom kontekstu ekomuzej je potreba i njegova vrijednost nije samo dekorativna: on je nužnost koja omogućuje zajednicama da vrate svoje nasljeđe, kako fizički tako i simbolički.

Ekomuzej predstavlja alat za promišljanje budućnosti, za suočavanje brze transformacije sa snagom koja dolazi iz jezgre identiteta ukorijenjenog u prošlosti. On postaje konkretna slika vrijednosti koje se vežu za zajedništvo ljudi i platforma za prezentiranje i potvrđivanje tih vrijednosti. To je prilika da se ožive životna iskustva koja ne treba zaboraviti, već sačuvati kako bi se o njima poučavale nove generacije, koje će ih naslijediti.

Ekomuzeji i turizam

Već smo u prethodnim poglavljima stekli uvid u pojavu da na sve zasićenijem turističkom tržištu posjetitelji traže priču, jedinstvenost i autentičan doživljaj. Ekomuzej upravo jest **OKVIR ZA ČUVANJE ŽIVIMA PRIČA** koje bi se inače postupno izgubile. Ekomuzej jest u prvom redu **ALAT SVOJE LOKALNE ZAJEDNICE**, ali on je istodobno i **INTERPRETACIJSKA PLATFORMA** koja očuvanu baštinu prezentira i svim svojim posjetiteljima. Ekomuzej nikada nije nastao zbog turizma, ali turizam može biti važan čimbenik financijske održivosti njegova djelovanja i opstanka.

Želja ekomuzeja za jačanjem identiteta obnavljanjem i jačanjem povijesnog nasljeđa koje je sadržano u životu

i sjećanju svake lokalne zajednice u suglasju je s ekonomskim razvojnim ciljevima turizma, dapače može biti i ključni čimbenik i motivator održivog turističkog i sveukupnog razvoja (Montfort, de Hugues 1996). Naime, promocija baštinskih vrijednosti određenog područja i njegova stanovništva može dati i EKONOMSKE UČINKE upravo zahvaljujući razvoju turizma. Povećana društvena i ekonomska vrijednost destinacije na tržištu rezultat je jačanja ukupnog baštinskog identiteta njezina teritorija. To smo vrlo slikovito mogli vidjeti na ranijem primjeru u poglavlju o gastronomiji i turizmu.

Turizam predstavlja važan RESURS, ali je ključno da turistička područja posjeduju prepoznatljivu kulturnu karakterizaciju, AUTENTIČNI KULTURNI IDENTITET koji djeluju na povećanje kvalitete svakodnevnog života svojih stanovnika, a potom PRIVLAČI I POSJETITELJE. Naravno, važno je da lokalno stanovništvo percipira taj proces ne kao suvišan, već kao nešto što im je blisko i služi njihovim interesima. Ako nema tog čimbenika, čitava premisa za stvaranje destinacije koja će svojom baštinom i kulturnim identitetom privući tzv. istraživački turizam pada u vodu.

Dakle, održivi razvoj ide izvan okvira samog turizma, iako on ima neprocjenjivu ulogu. KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA U OVOM SLUČAJU OVISI O TRI ČIMBENIKA: POTRAŽNJI ZA POSJETITELJIMA, OČUVANJU OKOLIŠA I BAŠTINE U ŠIREM SMISLU I LOKALNOJ ZAJEDNICI. Harmonična ravnoteža između tih elemenata ključna je za ODRŽIVI TURIZAM (Falleti 2000).

Interpretacijska infrastruktura

Interpretacijsku infrastrukturu dijelimo na onu **NA OTVORENOM** i na onu **U ZATVORENOM**. U ovom dijelu objašnjavamo svaki od tipova interpretacijske infrastrukture i medija interpretacije.

Interpretacijska infrastruktura u zatvorenom

U nastavku opisujemo **GLAVNE KARAKTERISTIKE I ZNAČAJKE** interpretacijskih, posjetiteljskih centara i muzeja.

Interpretacijski i posjetiteljski centri

Pojam interpretacije usko je povezan sa značenjem riječi objašnjavati ili iznositi značenja nečega, kada objašnjavanjem radnji, činjenica i događaja pomažemo razumijevanju na različite načine. U tom je kontekstu važna **INTERPRETACIJSKA INFRASTRUKTURA** u kojima je interpretacija osnovni alat za objašnjavanje baštinskih elemenata uz uključivanje osjetila i kreiranjem vrhunskog doživljaja.

Ako nekoj osobi koja se ne bavi područjem stvaranja ili upravljanja ustanova u kulturi, govorimo o **MUZEJU**, koncept će joj biti jasan i razumljiv. Imat će barem predodžbu da je riječ o mjestu na kojemu su smješteni originalni predmeti s umjetničkom, kulturnom i društvenom vrijednošću s ciljem promatranja i zaštite. Međutim, **KONCEPTI POPUT CENTRA**

ZA POSJETITELJE, INTERPRETACIJSKOG CENTRA, EKOMUZEJA, UREDA ZA INTERPRETACIJU, PODRUČJA INTERPRETACIJE, CENTRA ZA ANIMACIJU ILI CENTRA ZA RECEPCIJU predstavljani su općoj publici kao nešto zbunjujuće, nešto što izaziva nesigurnost glede onoga što u dotičnim prostorima može pronaći (Martin Piňol 2011).

Dva koncepta od netom spomenutih koja izazivaju najveću zbunjenost svojim značenjem jesu INTERPRETACIJSKI I POSJETITELJSKI centri.

Jorge Morales u svom djelu *Praktični vodič za interpretaciju baštine* navodi kako je B. Morin preporučio da se pred publikom izbjegava riječ *interpretacija* jer može stvoriti značajne nesporazume. Logičnije je rabiti pojam posjetiteljski centar zato što se publici taj pojam čini vezanim uz njih same, on je izravan i njima blizak (Martin Piňol 2011).

Nasuprot tome, kada se upotrebljavaju nepoznati pojmovi poput interpretacije možda će se razviti “određena ravnodušnost, čak možda i odbijanje”. No upotreba pojmova nije nešto što bi moglo privući ili odbiti posjetitelje, jer riječ je o dva različita kulturna sadržaja. Ključno je OBJASNITI PUBLICI ZNAČENJE I SMISAO SVAKOG OD TA DVA CENTRA KAKO NE BI DOŠLO DO NEŽELJENE REAKCIJE.

Važno je znati da ono što određuje neki centar nisu njegova arhitektonska obilježja ili struktura, već PRIRODA/STRUKTURA INFORMACIJA koje u njemu nalazimo i koje ga određuju kao INTERPRETACIJSKI (odnosno interpretacijski centar) ili kao INFORMATIVNI (odnosno centar za posjetitelje) (Martin Piňol 2011).

Interpretacijski centar

Svaki grad, selo ili regija posjeduje važnu KULTURNU BAŠTINU, bilo da je riječ o urbanističkoj, arhitektonskoj ili etnološkoj. Sva ta mjesta raspolažu određenim TURISTIČKIM RESURSIMA koji obuhvaćaju svojstva prirodne baštine (pejzaž, floru, faunu), kao i kulturne baštine od etnografske, povijesne kao umjetničke i spomeničke, do onih koje smatramo

neopipljivima ili generičkima (vjetar, priroda, rat itd.). Svi ti resursi, ako se im se pristupi na odgovarajući način, mogu se pretvoriti u turističke proizvode iznimnog potencijala. Međutim, DA BI SE TI RESURSI MOGLI DOŽIVLJAVATI KAO PROIZVOD, POSJETITELJIMA SE TREBAJU PREDSTAVITI NA PRIKLADAN NAČIN. To je jedna od zadaća INTERPRETACIJSKOG CENTRA (Martin Piňol 2011).

Druga mu je pak funkcija isključivo KULTURNO-OBRAZOVNE NARAVI. Riječ je o promicanju upotrebe kulturnih i prirodnih resursa među samim stanovništvom, a posebno među školskim đacima. Funkcija nekog interpretacijskog centra podrazumijeva razjašnjavanje postojeće stvarnosti i prošlosti nekog kraja čime to postaje korisno edukativno sredstvo na svim razinama obrazovanja.

U ključne zadaće interpretacijskog centra ubraja se i predstavljanje prirodnih i/ili kulturnih baštinskih elemenata na takav način da NIJE POTREBAN IZRAVAN DODIR S RESURSOM. I dok se nudi dovoljno ključnih odgovora potrebnih za razumijevanje baštinskog predmeta istodobno se POTIČE I ŽELJA ZA UPOZNAVANJEM CIJELOG PODRUČJA i svega onoga što se u njemu nalazi, uključujući katkad i stvaranje dojma kako se za jedan dan ne može vidjeti sve ono što nudi posjećeno mjesto, što dovodi do razvoja turizma.

A tome se pridodaje i TURISTIČKA FUNKCIJA koja podrazumijeva poticanje na upotrebu tipičnih proizvoda mjesta u kojemu se nalazi interpretacijski centar.

Zbog svega navedenoga pod pojmom interpretacijskog centra podrazumijevamo SADRŽAJ SMJEŠTEN U ZGRADI ILI NA OTVORENOME KOJI NAJČEŠĆE NE RASPOLAŽE ORIGINALNIM PREDMETIMA I KOJEMU JE CILJ OTKRITI OČITO ILI SKRIVENO ZNAČENJE ONOGA ŠTO SE ŽELI INTERPRETIRATI.

Posjetiteljski centar

Prema autorici Lisi Brochu, posjetiteljski centar obavlja nešto drukčiju funkciju od interpretacijskoga centra,

iako se ta dva pojma često koriste naizmjenično, ili jedan objekt može poslužiti za obje funkcije. Posjetiteljski centar najčešće je osmišljen za PRUŽANJE USLUGA/SERVISA ZA POSJETITELJE koje uključuju: prostor za prihvata, sanitarni čvor, telefonsku govornicu, neku vrstu trgovine ili suvenirnice, hitnu pomoć i slično.

Ponekad služi i kao ADMINISTRATIVNO SJEDIŠTE ODREĐENE USTANOVE, bilo baštinske poput parka prirode i nacionalnog parka, ili turističke poput turističkih zajednica i ureda za destinacijski menadžment. U njima je interpretacija često ograničena na male izložbe u predvorju ili na sustav interpretacijskih i signalizacijskih ploča na otvorenom (Brochu 2003).

S druge strane, posjetiteljski centri ponekad se definiraju i kao obrazovne ustanove ili višenamjenski prostori za različite interpretacijske i edukacijske medije i programe (International Council of... 2019). Obično su dopunjeni pratećim sadržajima, primjerice parkiralištima, hortikulturnim atrakcijama, opremom za sjedenje na otvorenom, šetnicama, vidikovcima i sličnim te USLUGAMA/SERVISIMA NAMIJENJENIM LJUDIMA KOJI SU NA PUTU, npr. WC, pitka voda, mape, vodiči i automati.

Posjetiteljski centri, uključujući pripadajuću opremu, usluge/servise i programe mogu imati sljedeće funkcije:

- 1) učinkovito komuniciraju i informiraju javnost o glavnoj temi kojoj je centar u prvom redu posvećen (baštinskoj, znanstvenoj i slično);
- 2) unaprjeđuju kvalitetu turizma i rekreacije za sve posjetitelje, uključujući i posjetitelje s invaliditetom;
- 3) informiraju o ostalim mogućnostima i sadržajima područja;
- 4) pružaju informacije o prirodnim i kulturnim resursima;
- 5) pomažu ostvarenju sigurnosti posjetitelja i njihovu doživljaju te
- 6) educiraju i promiču očuvanje baštine.

Prema autoru Michael G. Beechu posjetiteljski centar ima najširu definiciju. Ona može uključiti aspekte baštinskih centara i muzeja. Oni mogu sadržavati i neke artefakte,

ali primarna im je funkcija INFORMIRATI JAVNOST O SADAŠNJOJ SITUACIJI NEKOG FENOMENA, POVIJESTI, BUDUĆIM PLANOVIMA I PRUŽA IZVRSNU PRILIKU ZA PROMICANJE PROJEKTA OBNOVE ODREĐENE VRSTE BAŠTINE. U interpretaciji i prezentaciji oslanjat će se na 3D modele, interpretacijski tekst, ilustracije, fotografije i zemljovide kako bi se ispričala priča. Izložci ovdje mogu pokriti manju površinu, ostavljajući više prostora za prodaju i prikupljanje sredstava (Beech godina nepoznata).

Posjetiteljski centri, veliki i mali, mogu dati pregled nekog područja ili regije i unaprijediti njegov IDENTITET. Njihova uloga je uvođenje posjetitelja u povijest i priču mjesta te pružanje dodatnog sadržaja za razvoj turizma i edukaciju. Oni mogu biti formirani kao muzeji, zabavni centri ili jednostavno mjesto odmora za posjetitelje. Infografika u nastavku prikazuje prednosti i nedostatke posjetiteljskih centara (Carter 2001):

Prednosti

- mogućnost prezentiranja predmeta in situ
- nude prostor za različite medije prezentacije koji zadovoljavaju različite prigode i potrebe
- pružaju mjesto odmora tijekom cijele godine, bez obzira na vremenske uvjete
- kontroliraju pristup i način na koji se posjetitelji ponašaju na lokalitetu
- generiraju profit
- stvaraju radna mjesta
- postaju platforma za sudjelovanje lokalne zajednice

Ograničenja

- za realizaciju je potrebna velika investicija i dugoročno planiranje
- potrebna je radna snaga (otvaranje i zatvaranje svakog dana)
- nisu pristupačni izvan radnog vremena

Prednosti i ograničenja interpretacijskih centara i centara za posjetitelje

Muzeji

Prema dosadašnjoj definiciji ICOM-a (International Council of Museums), muzej je neprofitna institucija koja trajno pruža uslugu društvu i njegovu razvoju, otvorena je javnosti, PRIKUPLJA, ČUVA, ISTRAŽUJE, KOMUNICIRA I IZLAŽE MATERIJALNU I NEMATERIJALNU BAŠTINU čovječanstva

i okoline u svrhu edukacije, proučavanja i uživanja (International Council of... 2019).

ICOM je u potrazi za novom definicijom muzeja jer su se u odnosu na dosadašnju, U PROTEKLIM DESETLJEĆIMA MUZEJI ZNAČAJNO TRANSFORMIRALI. Prilagodili su i iznova definirali svoje principe, politike i prakse zbog čega dosadašnja definicija ICOM-a više ne reflektira izazove i raznovrsnost vizija i odgovornosti današnjih muzeja (Museum definition... 2019).

UNESCO navodi kako su muzeji mnogo više od samo mjesta u kojima se predmeti čuvaju i izlažu. Zbog značajnog porasta važnosti kulturnog turizma u posljednjim desetljećima, broj muzeja je značajno porastao, od 22.000 muzeja 1975. godine, do 55.000 muzeja danas (Museums... 2019).

NEMO (Network of European Museum Organisations) ističe kako muzeji imaju značajan utjecaj na pojedince i na društvo u cjelini. Vrijednosti muzeja mogu se sažeti u društvene, edukacijske, ekonomske i vrijednosti koje nose same zbirke.

DRUŠTVENA VRIJEDNOST odnosi se na činjenicu da su muzeji stvarani za ljude i imaju potencijal učvrstiti veze unutar društva, biti mjesto dijaloga i susreta različitih kultura.

EDUKACIJSKA VRIJEDNOST odnosi se na muzeje kao obrazovne institucije koje nude formalno i neformalno obrazovanje za sve dobne skupine, što pomaže razumjeti svijet koji nas okružuje.

EKONOMSKA VRIJEDNOST odnosi se na mogućnost muzeja da pruže značajnu mogućnost za ekonomski rast, mogu pomoći revitalizirati lokalnu ekonomiju, obogatiti je raznolikošću ponude te utjecati na razvoj održivog turizma, kreativnosti i inovacije.

VRIJEDNOSTI ZBIRKI u muzejima reflektiraju kulturnu raznolikost i identitete ljudi i nacija, zbirke su srce muzeja (The value of... 2019).

Infrastruktura i interpretacija na otvorenom

Najčešća infrastruktura za posjetitelje na otvorenom su staze. Pokret promoviranja staza koji je u posljednje vrijeme zaživio diljem svijeta nastao je iz ideje o poboljšanju kvalitete života – povezivanja pojedinih segmenata staza oblikovanjem veće rekreacijske i transportne mreže. Time se ljudima pruža više mogućnosti za hodanje, vježbanje, učenje o svojoj zajednici i njezinoj baštini te za promatranje, učenje i aktivno sudjelovanje u zaštiti života u prirodi. Nakon što se fokusiramo na metodološku i tehničku prezentaciju **SUSTAVA SIGNALIZACIJE**, odnosno opreme staza, na kraju ćemo ukratko predstaviti načine kako različite **UMJETNIČKE FORME** te **INTERVENCIJE U PROSTORU** mogu poboljšati doživljaj posjetitelja na stazi.

Sustav interpretacije i signalizacije

Oznake igraju važnu ulogu u oblikovanju staze. Staze su oblikovane U KONKRETNOM OKOLIŠU, a putem oznaka **OBAVJEŠTAVAJU POSJETITELJE O VAŽNIM POJAVAMA I SADRŽAJIMA UNUTAR ZAŠTIĆENOG PODRUČJA**. Oznake služe za informiranje, vođenje, usmjeravanje, reguliranje i upozoravanje posjetitelja. Važan su alat za upravljanje kretanja posjetitelja na zaštićenom području. Oznake su najčešće podijeljene u **TRI GLAVNE KATEGORIJE**, ovisno o njihovoj funkciji: **I) ORIJENTACIJSKE/INFORMACIJSKE OZNAKE**, **II) OZNAKE UPOZORENJA** I **III) INTERPRETACIJSKE/OBRAZOVNE OZNAKE**. Sve oznake zajedno čine sustav signalizacije i interpretacije na otvorenom.

Orijentacijske i informacijske oznake

Orijentacijske oznake su **NAVIGACIJSKI ALATI KOJI POMAŽU POSJETITELJIMA PRI KRETANJU I ODREĐIVANJU NJIHOVE TRENU-TAČNE LOKACIJE**. Oni prikazuju položaj objekata, a često prikazuju i karte ili planove cijelog područja, kako

bi posjetitelji vidjeli lokaciju IZ PTIČJE PERSPEKTIVE. Informacijske oznake prikazuju radno vrijeme, aktivnosti i atrakcije koje se nude; mogu se nalaziti u centru za posjetitelje, pokraj ceste ili na lokalitetu. Ponekad nude i mogućnosti orijentacije. I jedne i druge oznake nalaze se na ulazu u lokalitet ili u turističku atrakciju. Često se mogu naći i na drugim dijelovima lokaliteta, pogotovo na početku svakog odjeljka ili tematskog područja.

Primjer orijentacijskih i signalizacijskih oznaka, Nacionalni park Bavarska šuma, Njemačka, autorica fotografija: Iva Klarić Vujović

Oznake upozorenja i sigurnosti

Oznake upozorenja i sigurnosti informiraju posjetitelje O POTENCIJALNIM OPASNOSTIMA TIJEKOM NJIHOVOG POSJETA I UKAZUJU KAKO MOGU POBOLJŠATI OSOBNU SIGURNOST.

Oznake upozorenja i sigurnosti jasno prepoznaju prijetnju te ukazuju i na ljudsko ponašanje koje može biti povezano ili pridonositi takvoj prijetnji. Oznake upozorenja i sigurnosti obično se nalaze na mjestima gdje je prijetnja od opasnosti ili sama opasnost moguća.

Interpretacijske/obrazovne oznake

Interpretacijske/obrazovne oznake pružaju INFORMACIJE O MJESTU, OBJEKTU ILI DOGAĐAJU, POVEĆAVAJUĆI TAKO POSJETITELJEVO RAZUMIJEVANJE, UŽITAK I KVALITETU ISKUSTVA I DOŽIVLJAJA. Ove oznake prenose interpretaciju činjenica,

brojki i konceptata u format koji je privlačan i razumljiv posjetiteljima. Cilj oznake je da posjetitelja zainteresira, obrazuje i nadahne. Oznake preuzimaju ulogu vodiča interpretatora ili učitelja.

Interpretacijske/obrazovne oznake mogu se naći u posjetiteljskoj infrastrukturi na otvorenom (parkovima s divljim životinjama, nacionalnim i lokalnim parkovima, uz staze ili šetnice), ali MOGU POSLUŽITI I KAO INTERPRETACIJSKI ALATI koji se koriste za stvaranje složenijih interpretacija i doživljaja posjetitelja u posjetiteljskoj infrastrukturi u zatvorenim prostorima (interpretacijskim centrima, centrima za posjetitelje, muzejima, galerijama i sl.).

Interpretacijske/obrazovne oznake najčešći su oblik opreme interpretacijske infrastrukture na otvorenom. Dobro izrađena i smještena interpretacijska oznaka može biti vrlo učinkovita, dok će loše izrađena i pogrešno smještena oznaka biti kontraproduktivna. Interpretacijske oznake trebale bi sadržavati maštovitu kombinaciju teksta i slike kako bi ispričale priču o nekom objektu ili mjestu. To je suprotno od informacijskih oznaka koje sadrže samo upute.

Prednosti

- 24-satni pristup
- koriste postojeće objekte i vlastito okruženje kao objekt interpretacije
- relativno su jeftini
- dizajnom se mogu uklopiti u postojeće okruženje
- mogućnost interpretacije određene lokacije i priča vezanih uz njih na licu mjesta
- mogućnost prikaza mjesta kakvo je bilo nekada davno
- mogućnost prikaza detalja nedostupnih oku posjetitelja
- uspostava identiteta parka na udaljenim lokacijama, bez potrebe za vodstvom vodiča interpretatora
- upozoravanje posjetitelja na potencijalne opasnosti iz prirode ili prouzročene od strane ljudi, te upućivanje u sigurnosna rješenja
- zamijeniti se mogu relativno brzo i jeftino

Ograničenja

- ograničena količina teksta i grafike po ploči
- ne funkcionira dobro pri predstavljanju zahtjevnijih sadržaja
- kvalitetnije predstavlja opipljive sadržaje; nešto manje uspješno one neopipljive te univerzalne ideje
- može ugroziti vizualni identitet parka
- može se pokazati nepraktičnim na lokacijama izloženih ekstremnim klimatskim ili prirodnim ekstremima
- podložni su vandalizmu

Prednosti i ograničenja sustava interpretacije i signalizacije na otvorenom

Primjer interpretacijskih oznaka, Nacionalni park Bavarska šuma, Njemačka, autorica fotografije: Iva Klarić Vujović

Urbana oprema

Vrste objekata koji su potrebni uz stazu i njihov smještaj duž staze ovisi o nekoliko čimbenika: o postavkama i predloženoj namjeni staze, frekventnosti uporabe staze, razini servisiranja ili održavanja koje ovi objekti trebaju te o tome koliko je rada oko njih potrebno kao i prilagodbe postojećoj infrastrukturi. Objekti od javnog interesa smješteni uz glavnu stazu najčešće su klupe, nadstrešnice, konstrukcije za bicikle, prostori za piknik i koševi za odlaganje smeća.

Tematska dječja igrališta

Tematska dječja igrališta su ZABAVNO-EDUKATIVNE POVRŠINE opremljene elementima za igru i rekreaciju. Takva igrališta kroz elemente za igru provlače određene teme koje su povezane s baštinom i identitetom mjesta. Tako, naprimjer, penjalice i klackalice mogu poprimiti izgled životinja, na njima mogu biti postavljeni citati ili kratki infotekstovi s ilustracijama koji interpretiraju određeni sadržaj. Ova igrališta su interaktivna, zabavna i omogućuju djeci da se na drugačiji način upoznaju s prikazanim sadržajem.

Umjetnost i umjetničke intervencije

Edukativni i interpretacijski aspekti razvoja staza omogućavaju i potiču KREATIVNA I INOVATIVNA RJEŠENJA DIZAJNERA, UMJETNIKA I OBRTNIKA. Umjetnički aspekt kulturnih ruta i tematskih staza privlači posjetitelje, potiče ih na zaustavljanje, doživljavanje i razmišljanje o krajoliku u kojem se nalaze, ili ih pak potiču da se odmore na unikatno izrađenim klupama ili odmorištima koji će njihov pogled usmjeriti na jedinstven prizor.

Mediji interpretacije

Medij stalne izložbe

Različite ustanove koriste **KOMUNIKACIJSKI MEDIJ STALNE (MUZEJSKE) IZLOŽBE** za potrebe educiranja, komuniciranja i interpretiranja najrazličitijih tema i fenomena. Stalne muzejske izložbe i izložci **GLAVNI SU MEDIJI INTERPRETACIJE U INTERPRETACIJSKIM I POSJETITELJSKIM CENTRIMA**. Zato je važno upoznati se s definicijama, timovima i koracima u procesu njihova nastanka.

Definicije

Definicije izložbe su različite. Prema Tomislavu Šoli ona je finalni oblik svake kreativne interpretacije, dok je za nizozemskog muzeologa Petera van Menscha izložba “zemlja snova”, odnosno rezultat procesa selekcije i organizacije informacija gdje posjetitelj prihvaća sudove i interpretacije kojima izložba kao medij određuje značenje. Prema Ivi Maroeviću izložba je pak složeni informacijski sustav u kojemu se pomoću predmeta i dokumenata korisnicima, publici, prenosi poruku koja će se konstituirati u svakoj pojedinoj ličnosti u skladu s njezinim interesom, znanjem i imaginacijom.

U UNESCO-ovom priručniku iz 1989. godine **IZLOŽBA** je definirana kao komunikacija koja podrazumijeva veliku publiku s ciljem **PRIJENOSA INFORMACIJA, IDEJA I OSJEĆAJA** nadovezujući se na materijalni dokaz čovjeka i njegova okruženja uz pomoć vizualnih pomagala.

Za razliku od UNESCO-ove definicije koja je usmjerenija na publiku, Ellis Burcaw usredotočuje se na estetiku izložbe, tj. definira izložbu kao skup predmeta umjetničke, povijesne, znanstvene ili tehnološke prirode kroz koji se posjetitelji

kreću od jedne jedinice do druge određenim slijedom koji je dizajniran smisleno, u obrazovnom i estetskom pogledu. Dok je opet prema Yani Herremanu drukčije: on se usmjerio na izložbeni prostor te je izložbu definirao kao KOMUNIKACIJSKI MEDIJ TEMELJEN NA OBJEKTIMA I NJIHOVIM KOMPLEMENTARNIM ELEMENTIMA, prezentiran u za to predodređenom prostoru koji koristi specijalne interpretacijske tehnike i slijed učenja kojima je cilj prijenos i komunikacija sadržaja, vrijednosti i znanja (Perić 2011).

Općenito govoreći, izložbe su organizirane prezentacije ili izlaganja jednog ili više izložaka, najčešće u interpretacijskoj infrastrukturi u zatvorenim prostorima. Pod IZLOŠKOM podrazumijevamo ili JEDNU STVAR ili PREDMET IZLOŽEN UNUTAR IZLOŽBE, ili posebno oblikovan 3D INTERPRETACIJSKI OBJEKT koji često u sebi sadrži tekst, ilustracije, mehaničku ili IT interakciju.

Primjer stalne izložbe u Interpretacijskom centru krške vegetacije Sežana, Slovenija, autorica fotografije: Mirna Draženović

Tko radi muzejske izložbe?

Tko je autor izložbe? Česti su slučajevi da je pojedinac nositelj ideje, ali gotovo je nemoguće da jedna osoba organizira cijelu izložbu. Zato se najčešće tim poslom bave **POJEDINCI ILI TIMOVI IZ NAJMANJE DVA STRUČNA PODRUČJA**. Prvi je interpretacijski tim interpretatora – kustosa - muzeologa čiji su zadatci:

- 1) stvoriti koncepciju, interpretacijski plan, osnovni scenarij i nacrt izložaka;
- 2) organizirati poruke koje izložbom žele biti prenesene na prihvatljiv, logičan i edukativan način s prijedlogom interpretacijskih medija (interaktivni, video, multimedijalni, svjetlosni, grafički, 3D i slično);
- 3) pratiti razvoj i realizaciju izložbe od početka do kraja, a posebno u dijelu razvoja sadržaja. Drugi je tim arhitekata, dizajnera i vizualnih umjetnika (različitih tipova dizajna prema potrebi), uloga kojih je na što maštovitiji i prikladniji način oblikovati prostor, ambijent i komunikacijske kanale izložbe kojima se poruke prenose.

Proces nastanka muzejske izložbe

Preliminarni muzeološki program – Idejno rješenje

Prva razina uređenja stalnih izložbi je izrada IDEJNOG ILI KONCEPTUALNOG RJEŠENJA ILI PRELIMINARNOG MUZEOLOŠKOG PROGRAMA. Ono se donosi u studiji koja prethodi svakoj drugoj razradi, pa i arhitektonskom rješenju. Prema metodologiji (Muze d.o.o.) struktura idejnog rješenja je, uz manje izmjene (ovisno o kontekstu izložbenog projekta), sljedeća:

- 1) Uvod;
- 2) Okviri i standardi rada;
- 3) *Benchmarking* analiza;
- 4) Temeljne izjave;
- 5) Funkcionalna dispozicija prostora;
- 6) Kratki interpretacijski plan;
- 7) Konceptualno-shematska razrada;
- 8) Plan aktivnosti i
- 9) Preliminarni troškovnik.

Proces rada prema ovoj metodologiji uključuje usku suradnju tima interpretatora - kustosa - muzeologa s klijentom i ključnim dionicima, koja je posebno važna u područjima interpretacijskog planiranja i tematske razrade scenarija stalne muzejske izložbe. U ovoj fazi klijent sudjeluje s prijedlozima tema kojima ovaj tim određuje važnost i određenima daje prvenstvo, oblikuje ih u jasnu i ZANIMLJIVU PRIČU – SINOPSIS IZLOŽBE te priču povezuje s različitim interpretacijskim medijima i prostornim sastavnicama

interpretacijske infrastrukture (multifunkcionalni prostori, tematski parkovi, tematske rute, prostori za edukaciju i slično). Tek na temelju interpretacijskog plana postavlja se idejni likovni identitet i nacrt scenografije stalne muzejske izložbe.

Definirana muzeološka koncepcija – Izvedbeno rješenje

U drugoj fazi rada izložbeni se projekt razvija kroz niz izvedbenih rješenja objedinjenih pod nazivom definirana muzeološka koncepcija: studiju CJELOVITOG INTERPRETACIJSKOG I PREZENTACIJSKOG PROGRAMA IZLOŽBE I IZVEDBENU DOKUMENTACIJU LIKOVNOG POSTAVA. Izvedbena rješenja povezana su jedinstvenim detaljnim troškovnikom.

CJELOVITI INTERPRETACIJSKI I PREZENTACIJSKI PROGRAM krovni je dokument interpretatora – kustosa - muzeologa u drugoj fazi procesa rada na razvoju stalne izložbe. Prema spomenutoj metodologiji, ovaj dokument objedinjuje sastavne elemente idejnog rješenja i donosi detaljnu interpretacijsku, sadržajno-tematsku i oblikovnu razradu svih izložbenih elemenata, uključujući i rezultate stručnih i specifičnih znanstvenih ekspertiza za specifična područja koja se komuniciraju izložbom. Ovdje se razrađuju priča (sinopsis) i sve tematske cjeline kojima se prenose poruke izložbe, donosi razrada tipova izložbenih elemenata koji prenose određene razine poruka te izbor predmeta, vizualnih i tekstualnih sadržaja stalne muzejske izložbe.

Ovako definirani i razrađeni elementi izložbe usklađeni su s izvedbenim rješenjima Likovnog postava i Troškovnikom. Usklađenost dokumentacije postignuta je primjenom sustava s razrađenim šiframa pod kojima se svaki izložak razrađuje u svim izvedbenim rješenjima.

Sastavni dio Cjelovitog interpretacijskog i prezentacijskog programa ponekad su i interpretacijski tekstovi. Oni se pišu na temelju stručnih i znanstvenih podloga koje može pribaviti klijent ili vanjski suradnici. Rad tima interpretatora – kustosa - muzeologa osigurava da se Cjeloviti interpretacijski i prezentacijski program integralno realizira.

Na temelju Cjelovitog interpretacijskog i prezentacijskog programa LIKOVNI POSTAV STALNE IZLOŽBE donosi razradu, nacрте i tehničke specifikacije rješenja arhitekata i najmanje četiriju vrsta dizajna koje su ključne u razvoju ambijenta i scenografije izložbe: grafički, produkt, IT i multimedija te muzejski dizajn rasvjete.

Slijedom navedenoga, Likovni postav stalne izložbe donosi se u četiri zasebna izvedbena dokumenta:

- 1) Likovni postav stalne izložbe - grafički muzejski dizajn;
- 2) Likovni postav stalne izložbe - muzejski produkt-dizajn;
- 3) Likovni postav stalne izložbe - muzejski IT i multimedijski dizajn;
- 4) Likovni postav stalne izložbe - muzejski dizajn rasvjete i, prema potrebi,
- 5) Likovni postav stalne izložbe - dizajn ozvučenja.

Oblik i struktura ovih dokumenata usklađeni su prema specifičnostima svake od navedenih vrsta dizajna. Najbolje rješenje je osigurati istodobni razvoj glavne i izvedbene arhitektonske dokumentacije s izvedbenim rješenjima izložbe.

Implementacija

Preporučuje se OSIGURATI DA TIM KOJI JE OBLIKOVAO IDEJNO RJEŠENJE SUDJELUJE U SVIM FAZAMA PLANIRANJA I REALIZACIJE kako bi se ostvario autorski kontinuitet i time osigurala kvaliteta i uspješna realizacija konačnog rješenja autorskog djela, odnosno ovako kompleksnog multimedijalnog i interdisciplinarnog komunikacijskog medija kao što je stalna izložba (Brochu 2003).

Primjer audiovizualnog medija, Nacionalni park Gesäuse, Austrija, autorica fotografije: Mateja Kuka

Audiovizualni mediji i alati interpretacije i prezentacije

Audiovizualni (AV) interpretacijski mediji koriste se podjednako u interpretacijskoj infrastrukturi u zatvorenim prostorima i na otvorenom. Sadrže **ZVUČNE I VIZUALNE KOMPONENTE** koje se koriste **PRI INTERPRETACIJI I PREZENTACIJI**, poput videozapisa i audiozapisa, animiranih, igranih ili dokumentarnih filmova, kompjuterskih igrica i sl.

Prednosti

- praktično za prezentaciju kronoloških sadržaja ili sadržaja u nastavcima
- mogućnost iluzije realnog sadržaja i emotivnog učinka
- pružanje mogućnosti dramatizacije
- prenosivo na područja izvan zadanih lokacija
- mogućnost prikazivanja mjesta, ljudi, životinja, biljaka i godišnjih doba koje u danom trenutku ne bi bilo moguće vidjeti
- mogućnost kreiranja atmosfere i raspoloženja
- mogućnost dopiranja do više posjetitelja u isto vrijeme
- mogućnost prilagodbe posjetiteljima s poteškoćama
- mogućnost prikazivanja sadržaja uzroka i posljedica, prije i poslije

Ograničenja

- potreba za kompleksnom opremom, periodičnim održavanjem i stalnim nadzorom
- mogu djelovati pomalo sterilno i bezlično
- ne ostavljaju puno mogućnosti posjetiteljima u proučavanju određenog objekta ili proučavanju u posjetiteljevoj dinamici
- repetitivnost audiozapisa može unositi nervozu zaposlenicima objekta/područja
- ne može se svugdje koristiti
- može doći do prekida vizualnog ili audiosadržaja
- cijena realizacije i održavanja može biti previsoka
- ljudi općenito imaju visoka očekivanja po pitanju audiovizualnih medija, te niskobudžetna realizacija može dovesti do razočaranja kod posjetitelja

Prednosti i ograničenja audiovizualnih medija interpretacije

Osobna interpretacija

Osobna interpretacija koristi se podjednako u interpretacijskoj infrastrukturi u zatvorenim prostorima i na otvorenom.

To je tzv. interpretacija uživo, odnosno vođenje po izložbi ili stazi u narativnoj formi koristeći **UMIJEĆA PRIPVIJEDANJA** (engl. *storytelling*) ili **KOSTIMIRANOG IGRANJA ULOGA** (engl. *role-play*).

Interpretacija baštine koristi niz medija, no smatra se **NAJBOLJOM KADA SE REALIZIRA DIREKTNIM KONTAKTOM LICEM U LICE**, zbog čega interpretacijsko vođenje ima istaknutu ulogu (Ludwig 2015).

Prednosti

- direktna osobna komunikacija često je posjetiteljima ugodnija nego komunikacija putem ponuđenih medija
- mogućnost prilagodbe potrebama i zahtjevima posjetitelja te lakoća u promjeni uvjeta prezentacije
- mogućnost poticanja interesa posjetitelja praćenjem njihovih reakcija
- interaktivnost
- mogućnost praćenja i unošenja promjena po potrebi
- poticanje različitih vještina interpretatora
- dinamično, djelotvorno i relativno jednostavno za postavljanje
- napose na kratke staze može biti ekonomično
- mogućnost komunikacije kompleksnih poruka te pružanja pomoći posjetiteljima u povezivanju opipljivog i neopipljivog kao i općih koncepata života i prirode

Ograničenja

- nužni su izrazito dobro osposobljeni interpretatori i pripovjedači
- mogućnost nedosljednosti u prenošenju sadržaja
- potreba za detaljnim nadzorom i dodatnom edukacijom
- može se pokazati kompliciranim i skupim za cijelu godinu
- visoki ponavljajući troškovi

Prednosti i ograničenja osobne interpretacije

Interpretacijsko vodstvo

Osnovno pravilo **INTERPRETACIJSKOG VODSTVA** najbolje se objašnjava uporabom »**RAZGOVORA**«, a ne »**GOVORA**«. Oba načina mogu prilično precizno predstaviti određenu

temu, ali u razgovoru je sudionik puno opušteniji, djeluje spontanije i manje formalno. VODIČ-INTERPRETATOR ne koristi bilješke. Razlikujemo nekoliko vrsta razgovora koje prilagođavamo grupama sudionika ili posjetitelja (turisti, školske grupe, starije osobe, lokalno stanovništvo, osobe s invaliditetom...), NAMJENI (prezentacija izložbe, lokaliteta, demonstracija vještina...) i OKRUŽENJU u kojem se nalazimo (posjetiteljski centar, nalazište, šuma...).

Za uspješnost INTERPRETACIJSKOG VODSTVA svaki vodič-interpretator treba pronaći svoj osobni STIL u kojem će se osjećati ugodno. Istina je da dobri vodiči-interpretatori proučavaju tehnike drugih, gledaju ih i slušaju, ali ih ne kopiraju. Neki su vodiči-interpretatori energičniji i čini se da prenose puno energije publici. Neki se doimaju mirnije, dok neki drugi kombiniraju ta dva stila, prilagođavajući se određenim situacijama.

POSAO VODIČA-INTERPRETATORA nije samo podučavanje i prenošenje informacija, već prije svega, prenošenje, interpretiranje i promatranje iz manje uobičajenih perspektiva, razmjena vlastitih iskustava i poticanje sudionika na istraživanje i razmišljanje.

Ključ kvalitetnog interpretacijskog vodstva leži u očitom LAKOĆI I KONCIZNOSTI NASTUPA. Tajna je u sposobnosti da zbijemo duge priče u atraktivne poruke. PORUKA predstavlja dublje značenje koje se odnosi na prirodu fenomena, kao i na podlogu i iskustvo posjetitelja. To su priče u jednoj rečenici koje se odražavaju u iskustvima sudionika. U klasičnom vodstvu teme i činjenice su u prvom planu, dok su u interpretacijskom vodstvu poruke i značenja u prvom planu. Činjenice su važne jer zaokružuju poruku, a na taj ih je način lakše upamtiti.

Ako vodič-interpretator na jednom mjestu predstavlja samo jedan fenomen ili objekt i koristi samo jednu PORUKU, tada govorimo o INTERPRETACIJSKOM GOVORU. Međutim, kada je na jednoj lokaciji povezano nekoliko fenomena ili objekata, govorimo o INTERPRETACIJSKOJ ŠETNJI, gdje vodič-interpretator oblikuje GLAVNU PORUKU i povezuje je s nekoliko SPECIFIČNIH PORUKA koje opisuju određene fenomene ili objekte.

Primjer stručnog vodstva po stalnoj izložbi u Centru Lusen, Nacionalni park Bavarska šuma, Njemačka, autorica fotografije: Mirna Draženović

Kod aktivnog uključivanja sudionika bitno je postavljati PITANJA. Može ih postaviti vodič-interpretator ili sudionik. Važno je na početku šetnje postaviti pitanja, kako bi se sudionici opustili i oraspoločili, što će olakšati dijalog. Postavljajući pitanja, vodič-interpretator saznaje koji su interesi sudionika pa prema tome može usmjeriti interpretacijsku šetnju. U takvom dijalogu poželjna su takozvana OTVORENA PITANJA, koja ne traže potvrde ili negativne odgovore, već moraju biti dovoljno općenita da potaknu sudionike na razmišljanje i odgovore temeljene na njihovom iskustvu. To nisu pitanja zasnovana na obrazovanju, takozvana pitanja zatvorenog tipa, koja nude jedan konkretan odgovor u svrhu provjere znanja sudionika.

Jedan od početnih zadataka interpretatora-vodiča je UPOZNAVANJE SA SKUPINOM SUDIONIKA. Poželjno je da prije upoznavanja prikupi osnovne podatke o skupini, kako bi se mogao pripremiti za bolje vodstvo. Prije susreta sa skupinom trebao bi dobiti informacije tko su sudionici, zašto su došli, što ih zanima i ostale pojedinosti.

Veličina skupine do 15 sudionika utječe na izbor mjesta gdje se događa interpretacijski govor. Osnovno je pravilo da interpretator-vodič ne stoji između sudionika i predmeta kojeg interpretira. Ovisno o okolnostima, sudionici su različito pozicionirani (klaster, krug, nekoliko manjih skupina, linija...), kao i interpretator-vodič (oni su malo udaljeni od skupine). Manje skupine omogućuju aktivnije uključivanje sudionika, pa je prikladnije da se veća skupina podijeli u manje i dodijeli im se zadatke.

Vodič-interpretator mora biti najmanje 15 minuta prije službenog početka vodstva na VIDLJIVOM MJESTU s jasnom oznakom (uniforma, značka, dogovorena oznaka...). Sa sobom mora ponijeti mobilni telefon i opremu za hitne slučajeve (ako postoji takav rizik). Prije vodstva treba znati broj sudionika, pregledati njihovu opremu, znati sve važne informacije i dogovoriti mjesto sastanka u slučaju da se netko izgubi. Kako bismo očuvali područja i prostore za posjetitelje, sudionike treba upoznati s pravilima ponašanja.

Uspješni vodiči-interpretatori preispituju koliko su uspješni u svojem radu, pa redovito provode SAMOPROCJENU, a povremeno je korisno da ih ocjenjuju nadređeni, stručnjaci u području interpretacije baštine te sudionici.

Osnovni ciljevi interpretacijskog vođenja

Tri su osnovna sudionika svake interpretacije: VODIČ INTERPRETATOR koji interpretira, FENOMEN koji se interpretira I GRUPA LJUDI odnosno sudionika koja sudjeluje. Glavni je cilj svakog interpretacijskog iskustva oživjeti onaj prostor koji se nalazi između ta tri sudionika, što se postiže snažnim postavljanjem teme koja unutar sebe veže činjenice i značenja (Ludwig 2015).

Uzevši u obzir vodiča interpretatora, fenomen, sudionike i temu, osnovni su ciljevi interpretacije sljedeći (Ludwig 2015):

- poticati upravljanje baštinom (postati ambasador, doživljavati baštinu osobno, inspirirati više nego davati instrukcije, koristiti različite uloge vodiča interpretatora, odnosno objašnjavati, slušati, diskutirati, poticati sudionike...)

- Pretvoriti fenomen u iskustvo (pomagati da predmeti i događaji ožive kroz osjete, ples, pjesmu, slikanje i tako dalje, koristiti iznenađenja u interpretaciji koja nisu vidljiva na prvu, prilagoditi metodologiju grupi, koristiti usporedbe, primjere i druge načine kojima se približava fenomen grupi, prikaz fenomena u širim okvirima...)
- Sudjelovati u razmjenama sa sudionicima (saznati o pozadini grupe odnosno ljudi u grupi, koristiti dijalog, započeti razgovor, postavljati pitanja grupi...)
- Uskladiti činjenice sa smislenim temama (odrediti temu za interpretaciju sažimajući duge priče u zanimljive teme, davati značenja fenomenima, pronaći univerzalne vrijednosti unutar teme, animirati one koji manje sudjeluju, shvatiti temu kao organizacijski alat oko kojeg se gradi interpretacija...)

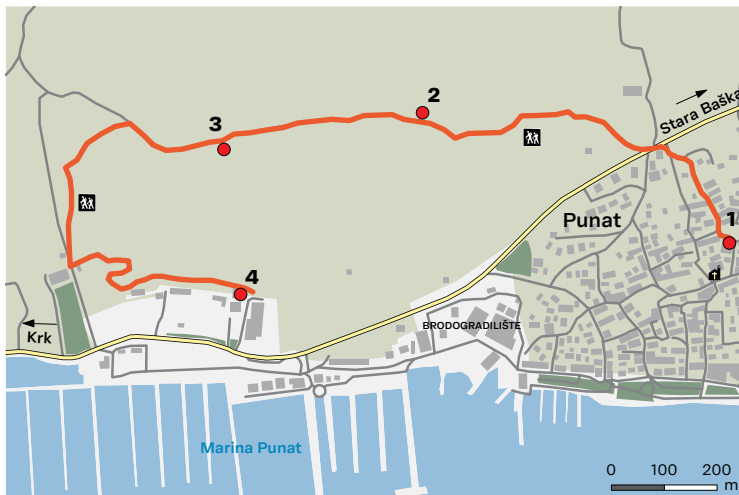
Primjer razvoja interpretacijske šetnje

Ovdje se nalazi primjer interpretacijske šetnje na lokalitetu Punat, koja je izrađena prema metodologiji Interpret Europe priručnika za Interpretacijskog vodiča, autora Thorstena Ludwiga (2015). Posjetiteljima bi dodatno dočarala tradicijski zanat maslinarstva, ukorijenjen u krškom krajoliku i dugoj povijesti života ljudi na otoku Krku. Kroz kratku povijest maslinarstva i života na kršu posjetitelje bi vodila jednosatna šetnja od Starog toša, gdje se nekad mljelo masline, preko maslinika i suhozida pa sve do uljare Punat u kojoj se danas proizvodi maslinovo ulje.

Opis praktičnog organizacijskog aspekta interpretacijske šetnje

Interpretacijska šetnja započinje u INTERPRETACIJSKOM CENTRU STARI TOŠ, koji se nalazi u samom centru grada Punta (broj 1. na mapi). Iduća postaja nalazi se na makadamskom putu koji vodi u MASLINIKE uz sami rub grada Punta (broj 2. na mapi). Iduće stajalište bit će jedna od SUHOZIDNIH OGRADA (broj 3. na mapi) koje će pratiti posjetitelje do samog kraja ove šetnje. Ona završava na Cesti maslinovog ulja gdje su postavljene oznake koje objašnjavaju proizvodnju maslinovog ulja i vode do zadnjeg stajališta na šetnji – ULJARE PUNAT (broj 4. na mapi).

Plan šetnje

Objašnjenje glavne poruke i njenog značaja

Proizvodnja maslinova ulja dugi niz stoljeća, pa tako i danas, od iznimne je važnosti za Puntare. Gotovo svaka obitelj u Puntu ima svoj maslinik s makar desetak stabala maslina, dok se veliki broj ljudi bavi i uzgojem maslina.

GLAVNA PORUKA ove šetnje koja vodi posjetitelje kroz kratku povijest maslinarstava u Puntu želi dočarati tu **NERASKIDIVU VEZU PUNTARA I MASLINA**, zašto su masline tako važan dio života Puntara i koja im sve bogatstva proizvodnja maslinova ulja donosi, osim onog očitog materijalnog. Jer osim zarade, proizvodnja maslinova ulja je nekad, a i danas tijekom berbe, predstavlja razdoblje druženja i veselja sumještana u zajedničkom radu. Zajedništvo i važnost maslina za Puntare prožeti su kroz glavne poruke interpretacijske šetnje, prikazane na infografici u nastavku.

Tradicijska proizvodnja maslinovog ulja u tošu okupljala je mještane u zajedništvu i pjesmi.

Svaki kamen u suhozidu jednako je važan i vrijedan, kao što je i svaki član društvene zajednice Puntara.

Uzgoj maslina za puntare stoljećima predstavlja život i bogatstvo.

Dugovječnost i izdržljivost masline Puntarima je stoljećima donosila bogatstvo, duhovno i materijalno.

Proizvodnja, primjena i dobrobiti maslinovog ulja i danas su važan dio života Puntara.

Infografika glavne poruke i njenog značaja

Opis fenomena i njihovog značaja

1. Fenomen: Stari toš

Toš u Puntu datira u sam početak 19. stoljeća te se smatra jednim od najbolje sačuvanih mlinova za masline na otoku Krku, sa sačuvanim pokretnim i nepokretnim inventarom. Osim po svojoj primarnoj namjeni, značajan je i za društvenu povijest Punta kao mjesto zimskog okupljanja i druženja.

Smješten je u najstarijoj jezgri naselja, u prizemlju kamene jednokatnice (Punat, toš, Stara... 2019). Čine ga “pijat” (kameni tanjur u koji su ubacivali masline), “kolo” (kameni žrvanj), “vesla” (drvene grede koje su gurali fizičkom snagom i tako okretali “kolo”). Kada su se masline samljele, stavljalo ih se u okrugle platnene vreće “šopрте” s rupom u sredini, koje se polijevalo kipućom vodom i stiskalo polugama drvenog vijka. Iz zgnječene mase počelo bi kapati zlatnožuto maslinovo ulje (Žic-Teklin 2018).

Prikaz dobivanja maslinovog ulja, Stari toš u Puntu na otoku Krku, Hrvatska, autor fotografije: Dubravko Orlić

Fenomen	Okupljanje uz stari toš.
Tema	Zajedništvo mještana u radu.
Poruka puna rečenica koja u ovom slučaju sadrži univerzalan pojam	Tradicijska proizvodnja maslinovog ulja u tošu okupljala je mještane u zajedništvu i pjesmi.

Poruka je “svjetionik” prema kojem plovite. Vaše činjenice podržavaju poruku i može ih se iskusiti na licu mjesta.

1. Činjenica u obliku rečenice	Mljevenje maslina zahtijevalo je fizičku snagu, grupni i sinkronizirani rad sumještana.
Značenje pobuđuje...	Poštivanje tuđeg rada. Značaj dobrosusjedskih odnosa.
Stepenice	Opis funkcioniranja toša. Povijesna fotografija mljevenja maslina na tošu.
Otvorena pitanja	Prema broju drvenih greda koliko je ljudi bilo najmanje potrebno za okretanje "kola"?
Postav/pribor	Postav pojedinačnog zadatka – obilazak oko toša.

2. Činjenica u obliku rečenice	Za vrijeme mljevenja maslina uvijek se pjevalo pjesme šaljivog sadržaja, odnosno religiozne, ako bi u toš ušao pop.
Značenje pobuđuje...	Osjećaj zajedništva. Muzikalnost.
Stepenice	Citat pjesme: "Stari toš od sto deli, srićan ki mu je va deli." Puntarska poslovice (Ragužin 1991).
Otvorena pitanja	Koje su sve bile teme pjesama koje su se pjevale uz rad na tošu?
Postav/pribor	Konferencijski postav kada vodič-interpretator pjeva pjesmu i navodi grupu da mu se pridruži.

3. Činjenica u obliku rečenice	Vlasnicima toša nije bilo važno samo samljeti masline, nego napraviti što bolje druženje i zabavu.
Značenje pobuđuje...	Shvaćanje konteksta vremena u kojem nije bilo toliko izbora i mogućnosti za zabavu kao danas.
Stepenice	Promjena perspektive – da mi sada meljemo masline, kako bi to izgledalo.
Otvorena pitanja	Za vrijeme mljevenja maslina, što mislite koje su bile zadaće muškaraca, a koje žena?
Postav/pribor	Postav pojedinačnih zadataka – jedan dio grupe je oko "kola", drugi radi na peći za grijanje vode, treći pjeva šaljive pjesme.

2. Fenomen: Maslina

Maslina je vrsta voća i plod drveta *olea europaea*. Zbog visokog postotka masti maslina je dobila ime po latinskoj riječi *olea*, što znači ulje. Raste na krševitom tlu, zahtijeva klimu bez velikih temperaturnih oscilacija, dobro podnosi sušu, ali ne i temperature ispod nule. Uzgaja se u toplim predjelima Mediterana, uz more, najviše do 400 m nadmorske visine. Maslina cvjeta početkom ljeta, a plod sazrijeva na jesen, ovisno o sorti i klimatskim uvjetima. Uzgaja se ponajviše zbog ploda koji se jede sirov, a još se više koristi za najupotrebljavaniji voćni sok ikad iscijeđen iz biljke – maslinovo ulje. A berba maslina nije samo posao koristan zbog ulja; branje maslina zbližava obitelji i prijatelje, vodi ih u prirodu i dobra je tjelesna aktivnost.

Lako prepoznatljivo, nisko, čvornato deblo otporno je na truljenje, zbog čega maslinu zovu “stablom vječnosti”. Prvih sedam godina ne donosi ploda, a najveći urod daje nakon 20 godina. Poslije 150 godina urod se smanjuje, a nakon 200 godina na mjestu starog stabla izbiju samonikle mladice. Mediteranskim narodima maslinovo ulje služilo je kao sredstvo plaćanja, upotrebljavali su ga kao lijek, kozmetički pripravak, pa čak i za glancanje dijamanta. Zbog karakterističnih svojstava prirodni je konzervans za ribu i sir, koji čuvani u maslinovom ulju mogu ostati upotrebljivi godinama (Morić et al., 2015).

Berba maslina, Punat, autor fotografije: Dubravko Orlić

Fenomen	Maslina i njene specifičnosti.
Tema	Dugovječnost i izdržljivost masline.
Poruka puna rečenica koja u ovom slučaju sadrži univerzalan pojam	Dugovječnost i izdržljivost masline Puntarima je stoljećima donosila bogatstvo, duhovno i materijalno.

Poruka je “svjetionik” prema kojem plovite. Vaše činjenice podržavaju poruku i može ih se iskusiti na licu mjesta.

1. Činjenica u obliku rečenice	Maslini ne treba jako plodno tlo, već može rasti na krškom i suhom tlu.
Značenje pobuđuje...	Divljenje prema prirodi i snazi masline. Shvaćanje konteksta.
Stepenice	Stimulacija osjetila – opipati suho čvornato deblo drva masline.
Otvorena pitanja	Kada biste drvo masline morali opisati kao čovjeka, koje biste mu dali karakteristike i osobine?
Postav/pribor	Postav pojedinačnog zadatka – obilazak drveta masline.

2. Činjenica u obliku rečenice	Maslina je otporna na truljenje i zbog njene otpornosti zovu je „stablom vječnosti“, može živjeti preko 150 godina nakon čega na mjestu starog stabla izbija novo.
Značenje pobuđuje...	Shvaćanje konteksta. Divljenje prema prirodi.
Stepenice	Istraživanje koje stablo masline je među najstarijima.
Otvorena pitanja	Poznajete li koje priču iz povijesti ili poznatu povijesnu osobu za koju se veže drvo masline ili njeni plodovi?
Postav/pribor	Postav pojedinačnog zadatka – pronalazak najstarijeg stabla masline.

3. Činjenica u obliku rečenice	Maslina je izrazito bogata mastima i daje puno ulja koje je Puntarima služilo kao sredstvo razmjene dobara u prošlosti.
Značenje pobuđuje...	Shvaćanje konteksta. Osjećaj vrijednosti.
Stepenice	Demonstracija u vrijeme jeseni na plodu masline pokazati masnoću u pulpi, a kada nema plodova fotografiju istog.
Otvorena pitanja	Koji bi proizvod danas mogao biti ekvivalent maslinovom ulju u smislu vrijednosti?
Postav/pribor	Konferencijski postav u kojem vodič-interpretator grupi pokazuje plod masline.

3. Fenomen: Suhozid

Gromače ili suhozidni kameni zidovi bez vezivnog materijala odvajaju dva susjedna zemljišta i sprječavaju štete od ulaska gladnih životinja. U okolici Punta razlikuju se “unjulice”, izgrađene od jednog reda kamena, i “duplice”, načinjene od dva reda kamena između kojih je manje kamenje ili zemlja, što ih čini nepropusnima na udare bure (Žic-Teklin 2018).

Posebne su tehnike i načini kako se suhozidi trebaju slagati. Naprimjer, u donji red idu najveći kameni, a najpravilniji brid kamena slaže se prema naprijed da formira lice zida. Zatim se pod stražnji dio kamena podmeće manji kamen da postigne stabilnost i nagib, a princip je da gornja ploha kamena bude horizontalna ili malo nagnuta prema unutra. Suhozidom se čovjek kroz povijest borio ili se još uvijek bori protiv erozije, poplava, lavina, isušivanja, a usput su u suhozidu i oko njega svoj dom našle brojne sitne biljke i životinje povećavajući bioraznolikost i kompleksnost okoliša (Učili smo od... 2019).

Suhozidi, Punat, autor fotografije: Darko Molnar

Fenomen	Umijeće suhozidne gradnje.
Tema	Snalažljivost i suživot s prirodom.
Poruka puna rečenica koja u ovom slučaju sadrži univerzalan pojam	Svaki kamen u suhozidu jednako je važan i vrijedan, kao što je to i svaki član društvene zajednice Punta.

Poruka je “svjetionik” prema kojem plovite. Vaše činjenice podržavaju poruku i može ih se iskusiti na licu mjesta.

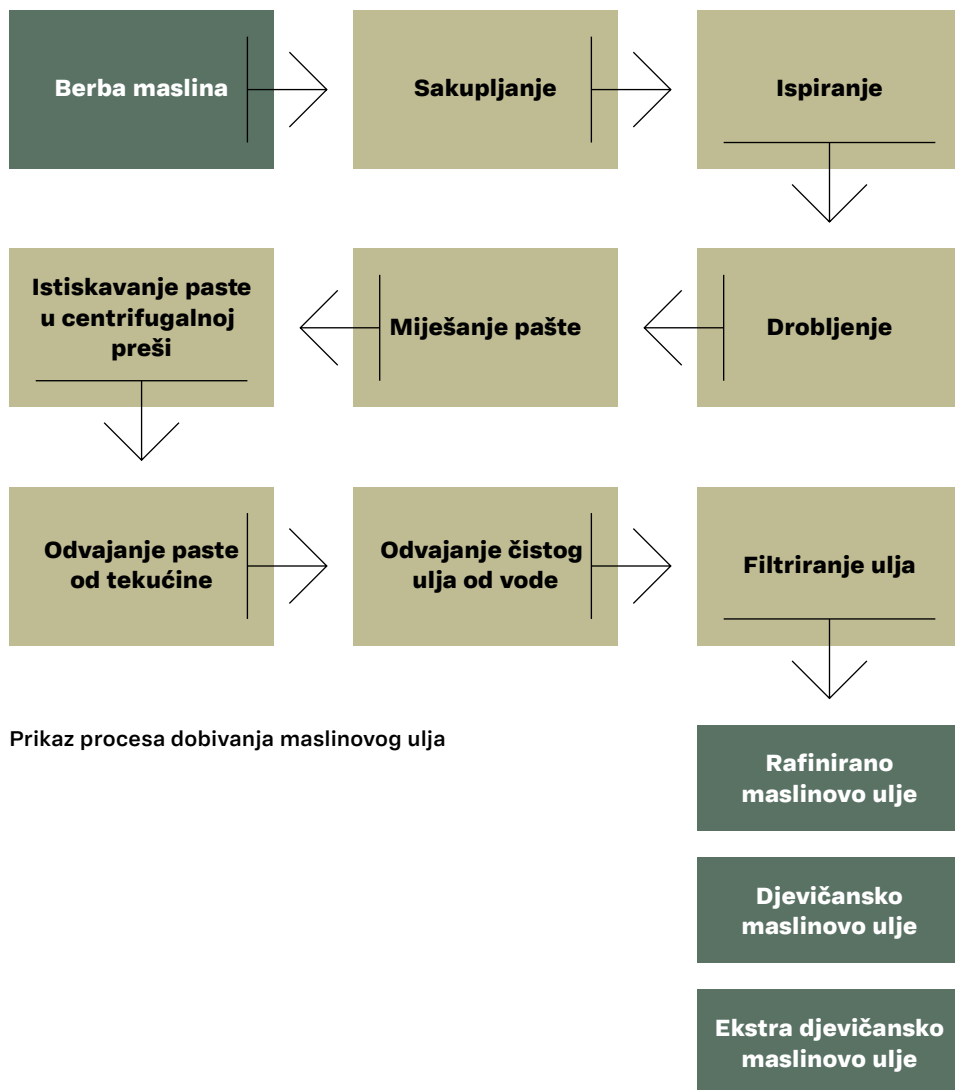
1. Činjenica u obliku rečenice	Za ograđivanje zemljišta koristio se kamen kojeg je bilo u izobilju.
Značenje pobuđuje...	Poštovanje prema lokalnom stanovništvu, njihovoj snalažljivosti i načinima suživota s prirodom.
Stepenice	Stimuliranje osjeta – primiti u ruke jedan kamen.
Otvorena pitanja	U ovom krajoliku kojeg materijala ima najviše, a bio bi koristan kao ograda i zaštita zemljišta?
Postav/pribor	Postav pojedinačnih zadataka – primiti u ruke i osjetiti težinu i strukturu kamena.

2. Činjenica u obliku rečenice	Suhozidi su se postavljali kako bi se odvojila susjedna zemljišta i spriječio ulazak gladnih životinja.
Značenje pobuđuje...	Osjećaj pravednosti i poštovanje vlastitog i tuđeg teritorija.
Stepenice	Promjena perspektive pokazivanjem fotografije suhozida iz zraka koja pokazuje brojnost parceliranih zemljišta u okolici Punta.
Otvorena pitanja	Može li netko pokazati granicu jednog zemljišta?
Postav/pribor	Konferencijski postav za pokazivanje fotografije prikaza suhozida iz zraka.

3. Činjenica u obliku rečenice	Umijeće suhozidne gradnje uvršteno je na UNESCO-ov popis nematerijalne baštine čovječanstva.
Značenje pobuđuje...	Poštovanje prema tradicijskom umijeću koje je oblikovalo krajolik.
Stepenice	Demonstracija slaganja kamena – ako se jedan izvadi, ruši se cijela konstrukcija.
Otvorena pitanja	Kako se međusobno razlikuju suhozidne ograde? Uže, jedan red, dva reda, zašto nisu sve jednake?
Postav/pribor	Konferencijski postav za demonstraciju slaganja kamena.

4. Fenomen: Uljara

U Općini Puntar živi oko 350 obitelji i svaka od njih ima barem 10 stabala maslina. Nakon berbe, svoje masline oni odnose u uljaru koja ih zatim prerađuje metodom centrifugiranja i hladnim prešanjem pri čemu ulje ne mijenja svoj kemijski sastav i uvelike dobiva na kakvoći i postojanosti. Takvo hladno prešano maslinovo ulje smatra se najzdravijim upravo zbog načina prerade.

Fenomen	Uljara i proizvodnja maslinovog ulja danas.
Tema	Različite vrste i primjene maslinovog ulja
Poruka puna rečenica koja u ovom slučaju sadrži univerzalan pojam	Proizvodnja, primjena i dobrobiti maslinovog ulja i danas su važan dio života Puntara.

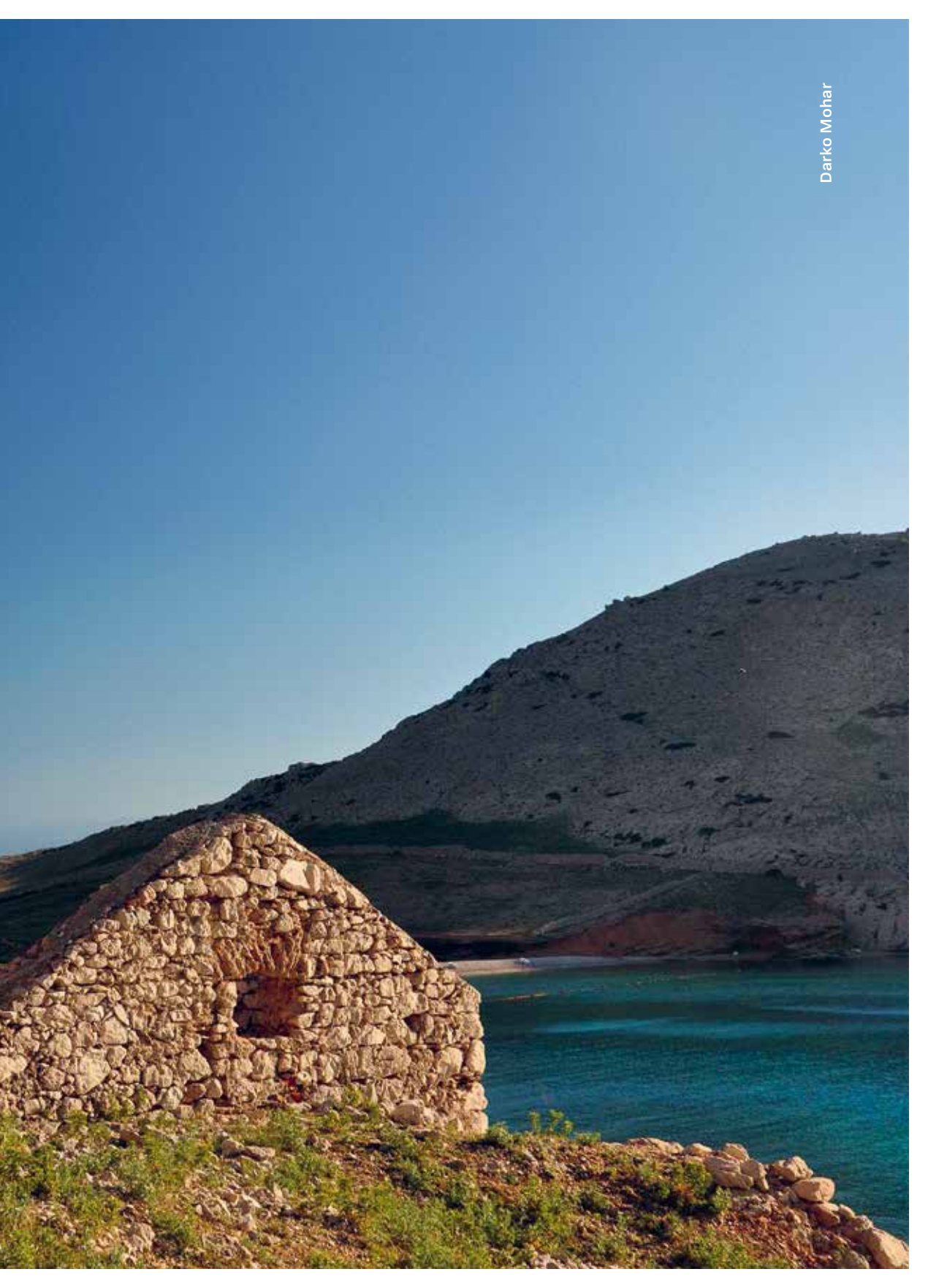
Poruka je “svjetionik” prema kojem plovite. Vaše činjenice podržavaju poruku i može ih se iskusiti na licu mjesta.

1. Činjenica u obliku rečenice	Prerada maslina u ulje nekad se radila u tošu, a danas pomoću strojeva uljare u koju dolaze svi proizvođači iz Punta.
Značenje pobuđuje...	Razmišljanje o nekadašnjim i današnjim načinima proizvodnje.
Stepenice	Usporedba strojne proizvodnje s onom koju su posjetitelji doživjeli u starom tošu.
Otvorena pitanja	Koje su još procese ljudi danas modernizirali? Smatrate li da se time izgubio dio čari zajedništva u radu?
Postav/pribor	Didaktički postav.

2. Činjenica u obliku rečenice	Pravo znanje maslinara očituje se u biranju pravog trenutka za berbu maslina točno određene zrelosti ploda.
Značenje pobuđuje...	Poštovanje prema radu i znanju maslinara.
Stepenice	Stimuliranje osjeta – kušanje različitih vrsta ulja (ekstra djevičansko ili ne, autohtone krčke sorte ili uvozne talijanske itd.)
Otvorena pitanja	Koje vam se sorte više sviđaju? Kako biste opisali okus maslinovog ulja?
Postav/pribor	Didaktički i postav pojedinačnih zadataka – degustacija različitih sorta ulja.

3. Činjenica u obliku rečenice	Ekstra djevičansko maslinovo ulje Punta ima iznimna ljekovita svojstva.
Značenje pobuđuje...	Iznenadenost. Divljenje prema prirodi.
Stepenice	Davanje primjera korištenja maslinovog ulja u ljekovite svrhe.
Otvorena pitanja	Koristite li vi maslinovo ulje za nešto drugo osim u kuhinji?
Postav/pribor	Didaktički postav.

Programska djelatnost

PROGRAMSKA DJELATNOST interpretacijskih centara ili centara za posjetitelje ključna je za **OSTVARENJE NJIHOVA POSLANJA**. Programska djelatnost može biti usmjerena na **RAZVIJANJE DOŽIVLJAJA POSJETITELJA**, ali i na odgovaranje na potrebe lokalnog stanovništva i njihovih glavnih dionika.

Festivali

Festival je poseban **DOGAĐAJ KOJI SLAVI JEDINSTVENI TRENUTAK U VREMENU** na način ceremonije i rituala kako bi zadovoljio specifične ljudske potrebe (Derrett 2003).

Riječ festival proizlazi iz lat. *festum*, engl. *feast*, tal. *fiesta* i označava **VRIJEME SLAVLJENJA**. Festival povezuje krajolik s načinom života na jednostavne i kompleksne načine unoseći ljudsku dimenziju u statični prostor koji postaje animiran, pokrenut. Također potiče da se isti prostor nastavi animirati i koristiti na drugačiji način i nakon prestanka festivala.

Festivali imaju važnu ulogu u gradu i regiji u kojoj se odvijaju. Postaju atrakcije, kreatori imidža, animatori statičnih urbanih atrakcija (npr. graditeljske baštine) i katalizatori razvitka, posebice u segmentu turizma. Mogu **PRODULJITI SEZONU, POVEĆATI TRAJANJE VRHA SEZONE ILI STVORITI SASVIM NOVU SEZONU**. Medijska pokrivenost koju generiraju festivali pomaže pak destinacijama da izgrade povjerenje i pozitivnu sliku o sebi na tržištu. Umjetnosti i kulturne industrije kroz festivale obogaćuju turističku ponudu putem kreiranja doživljaja!

Perspektiva razvoja zajednice kroz festival naglašava posebno razvoj u segmentima kao što su ponos zajednice, osjećaj zajedništva, suradnje, vodstva, slavljenja zajedničkih

kulturnih tradicija, kapaciteta za utjecanje na vlastiti razvoj, poboljšanja na socijalnom planu i na planu očuvanja okoliša. Festivali zabavljaju lokalno stanovništvo i omogućavaju rekreacijsku aktivnost za vrijeme i izvan turističke sezone. Festivali su PRIVLAČNI ZAJEDNICAMA JER SE OBRAĆAJU I POKREĆU ZA NJIH VAŽNA PITANJA poput urbanog oblikovanja, lokalnog ponosa i identiteta, baštine, očuvanja, urbane obnove, generacijskog zapošljavanja, investicija i ekonomskog razvoja. Festivali odražavaju zajednicu i njezin doživljaj same sebe i osjećaja prema prostoru i vremenu u kojem se nalazi.

Ogulinski festival bajke, Ogulin, Hrvatska, autor fotografije: Domagoj Blažević

Izvedbena događanja

Izvedbena ili scenska umjetnost podrazumijeva **UMJETNIČKI IZRAZ** govorom, pokretom tijela, glumom, glazbom i drugim sredstvima, koja se neposredno predstavljaju publici na pozornici.

Plesna predstava
na Ogulinskom
festivalu bajke, Ogulin,
Hrvatska,
autor fotografije:
Domagoj Blažević

Izvođačke umjetnosti su oblici umjetnosti gdje umjetnik koristi svoje lice, tijelo i prisutnost. GLAVNE SU VRSTE SCENSKIH UMJETNOSTI glazba, opera, ples, drama, i recitacija. Osim tih pet, ostali su oblici izvođačkih umjetnosti cirkuske predstave, magija, mjuzikli i drugi koji uključuju korištenje umjetnikovog lica i tijela (pantomima) (What are the... 2019).

Kreativne radionice

Radionica (engl. *workshop*) je suvremeni oblik **INTERAKTIVNOG UČENJA I POUČAVANJA** koji je usmjeren na polaznika s ciljem razvijanja vještina i/ili jačanja osjetljivosti za određene probleme.

Zbog specifičnog oblika rada didaktičari radionicu uvrštavaju u područje obrazovnih strategija kojima se oblikuju načini i metode rada u nastavnom procesu (Bognar i Matijević 2005). Radionica je **NAJDJELOTVORNIJA METODA SOCIJALNOG I GLOBALNOG UČENJA I POUČAVANJA** (Fountain 1995.) koja se odvija unutar grupne interakcije 15–20 sudionika. Sudionici

Primjer kreativne radionice u Ivaninoj kući bajke, Ogulin, Hrvatska, autor fotografije: Domagoj Blažević

radionice zajedno rade na razvijanju vještina i stavova kojih (često) nije prije postojalo.

Odmak od tradicionalne uloge nastavnika, strukturirana i ciljno orijentirana komunikacija koja podrazumijeva osobno i aktivno zalaganje svakog sudionika, te interaktivne metode poučavanja osnovna su obilježja radionice. Radionica se oblikuje prema modelu iskustvenog učenja (Kolb 1984) koji je usmjeren na proces i osobno stjecanje vještina, a ne na neposredni ishod i preuzeto znanje. Potiče se suradničko i iskustveno učenje strukturirano određenim aktivnostima u svrhu intelektualnog poticajna i djelotvornog održavanja motivacije sudionika. **TEME I SADRŽAJI RADIONICE SU METODIČKI STRUKTURIRANI** i pristupačni u različitim procesima poučavanja s naglaskom na aktivne načine učenja putem doživljavanja, razumijevanja i uopćavanja. Ključni je cilj radionice da **SUDIONICI STEKNU PRAKTIČNE VJEŠTINE** koje će koristiti u radnom i životnom okruženju. U tom smislu, radionica se percipira kao oblik rada u kojem procesi razmjene i stjecanja informacija moraju biti uređeni i vođeni (Fountain 1995). Voditelj radionice stoga treba mobilizirati niz strateških kompetencija usmjerenih na koordinaciju aktivnosti u planiranju, programiranju i provođenju/realizaciji radionice (Martinko 2012).

Povremene i putujuće izložbe

Povremene i putujuće izložbe **PROGRAMSKE SU AKTIVNOSTI** organizirane **U PROSTORU CENTARA ILI IZVAN**, u suradnji s obrazovnim i kulturnim ustanovama u državi i inozemstvu.

POVREMENA IZLOŽBA organizirana je prezentacija ili izlaganje jednog ili više izložaka i organizira se u za to predviđenom galerijskom ili izložbenom prostoru centara, a odvija se u ograničenom vremenskom razdoblju. Povremenu izložbu centri mogu organizirati samostalno ili u suradnji s umjetnicima i srodnim organizacijama. Cilj organiziranja povremenih izložbi je predstavljanje različitih tematika, zbirki i umjetničkih izričaja koji se tematski uklapaju u djelovanje centara. Teme izlaganja povremenih izložbi mogu biti predstavljanje prikupljene ili digitalizirane građe, znanstvenog istraživačkog rada, dječjih radova nastalih kroz održavanje radionica i natječaja u sklopu djelovanja centara, umjetnička izlaganja skulptura, slika, fotografija i ostalih umjetničkih djela povezanih s tematikom djelovanja centara, a u suradnji s različitim umjetnicima.

PUTUJUĆA IZLOŽBA organizirana je prezentacija ili izlaganje jednog ili više izložaka povezanih s tematikom djelovanja centara i organizira se u suradnji sa znanstvenim, obrazovnim, kulturno-turističkim i ostalim srodnim organizacijama i ustanovama u Hrvatskoj i inozemstvu. Na taj način centri proširuju svoje djelovanje izvan svojih prostornih okvira, umrežavaju se i jačaju svoju vidljivost na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Teme izlaganja putujućih izložbi mogu biti predstavljanje prikupljene ili digitalizirane građe, znanstvenog istraživačkog rada, te dječjih radova nastalih kroz održavanje radionica i natječaja u sklopu djelovanja centara.

Rezidencijalni umjetnički program

Za razliku od izložbi, festivala i ostalih prezentacijskih oblika umjetnosti, rezidencijalni se programi **NE FOKUSIRAJU NA REZULTAT, NEGO NA PROCES STVARANJA** i važan su izvor inspiracije i osobnog istraživanja umjetnika.

U tom se procesu **IZMJEŠTANJA** i **MOBILNOSTI** prelaze i olabavljaju granice, otvaraju kanali za razmjenu informacija i mišljenja, grade dugoročne veze i partnerstva. Ona obogaćuju život kako lokalnih tako i gostujućih umjetnika te lokalni kulturni krajolik i kulturnu ponudu. Veze koje se pritom uspostavljaju izlaze daleko izvan polja umjetnosti i rada umjetnika ili kulturnih radnika te **GRADE MREŽU ODNOSA IZMEĐU UMJETNIKA I ZAJEDNICE**, organizatora u kulturi i publika, organizacija iz različitih sektora kao što su ekologija, ljudska prava i slično, lokalnih proizvođača, poduzeća, škola, fakulteta i mnogih drugih. Drugim riječima, oni često utječu na izgradnju ili ponovno uspostavljanje veza među različitim dijelovima društva koje su nužne za zajedničko djelovanje u cilju ostvarivanja pozitivnih promjena u društvu (Sesar 2014).

Istraživačko i znanstveno djelovanje

Znanstvena djelatnost posjetiteljskih i interpretacijskih centara podrazumijeva aktivnosti **SUSTAVNOG ISTRAŽIVANJA** područja relevantnih u svom djelovanju te promoviranja i komuniciranja rezultata istraživačkog rada putem različitih programskih aktivnosti.

ISTRAŽIVAČKI I ZNANSTVENI RAD podrazumijeva sustavno prikupljanje relevantne građe putem ustupanja, posudbe i akvizicije predmeta, zapisa, dokumenata, literature i fotografija. Prikupljena građa digitalizira se i arhivira u digitalnim i fizičkim arhivima, dokumentacijskim centrima i knjižnicama centara.

PROMOCIJA I KOMUNIKACIJA REZULTATA ISTRAŽIVAČKOG RADA provodi se putem izdavanja znanstvenih publikacija, objavljivanja informacija o istraživačkom i znanstvenom radu na web-stranicama centara te kroz organizaciju povremenih i putujućih izložbi, predavanja, stručnih skupova i seminara koji se tematski uklapaju u djelovanje centara, a u suradnji s obrazovnim i kulturnim ustanovama u Hrvatskoj i inozemstvu.

Sportski programi i događanja

Sportska događanja i programi organiziraju se **U SURADNJI** sa sportskim udrugama i klubovima, **KORISTEĆI SPORTSKU INFRASTRUKTURU** na tom području ili **PRIRODNE TERENE I POVRŠINE**, ovisno o vrsti sporta i programu.

SPORTSKI PROGRAMI podrazumijevaju mogućnost individualnog odabira sporta i rekreacije ili sudjelovanja u organiziranim događanjima koja mogu biti profesionalna ili amaterska. Primjeri sportskih natjecanja su biciklističke utrke, automobilske utrke, maraton, triatlon, ronjenje, plivanje, surfanje, jahanje, tenis, nogomet, odbojka itd.

Razvoj interpretacijskog sadržaja

Tekstualni sadržaj – interpretacijski tekst

Pisanje interpretacijskog teksta je vještina koja zahtjeva promišljanje i praksu. Najbolji je onaj tekst koji prenosi priču koristeći se mnogim kreativnim tehnikama kako bi oživio neki predmet ili mjesto. Prilikom pisanja interpretacijskog teksta potrebno je **RAZLIKOVATI INTERPRETACIJU OD INFORMACIJE**. Jedna od ključnih razlika je da je **INTERPRETACIJA OKRENUTA POSJETITELJU – PRENOSI ZNAČENJE** na način lako razumljiv posjetitelju, dok je **INFORMACIJA OKRENUTA SUBJEKTU** na koji se odnosi – **PRENOSI ČINJENICU**.

Osnovna načela pisanja interpretacijskog teksta

Interpretacijski tekst, odnosno poruka koju se želi prenijeti posjetitelju trebala bi slijediti ova načela interpretacije (Tilden 1954):

- **PROVOCIRATI** odnosno **POTAKNUTI** pažnju posjetitelja, njihovu znatiželju i interes
- **POVEZATI** sadržaj sa svakodnevnim životima posjetitelja – interpretacija mora biti **RELEVANTNA** za posjetitelja; posjetitelj se mora moći poistovjetiti s interpretiranim sadržajem
- **OTKRITI** glavnu poruku interpretacije koristeći **KREATIVNE NAČINE** i različite medije
- odnositi se na **CJELINU** – interpretacija treba predstavljati cjelinu, a ne samo jedan dio
- **TEŽITI JEDINSTVENOSTI** u interpretaciji – u dizajnu, grafičkim prikazima, fontovima. **VIZUALNI DIO** služi

kao nadopuna priči koja se interpretira i mora se stilom uklapati u način prezentacije priče.

Primjer tekstualnog sadržaja na stalnoj izložbi, Haus der Berge, Nacionalni park Berchtesgaden, Njemačka, autorica fotografije: Iva Klarić Vujović

Struktura interpretacijskog teksta

Interpretacijski tekst treba biti podijeljen hijerarhijski, na nekoliko razina:

- Razina 1: NASLOV KOJI SUMIRA TEMU
- Razina 2: GLAVNE IDEJE – PODNASLOVI
- Razina 3: KRATKI TEKST KOJI OBJAŠNJAVA TEMU
- Razina 4: POTPISI/LEGENDE POD SLIKAMA/POVEZNICE S DODATNIM INFORMACIJAMA/UPUTE I POZIVI ZA KORIŠTENJE INTERAKTIVNIH IZLOŽAKA

Hijerarhijska organizacija teksta omogućava LAKŠE ČITANJE i uzima u obzir ljude s različitim RAZINAMA INTERESA. Ako ljudi nisu jako znatiželjni ili nemaju vremena, na ovaj način mogu okom *preletjeti* preko naslova i tako dobiti dojam o čemu je riječ.

Savjeti za interpretacijsko pisanje

Važno je znati da zanimanje posjetitelja za tekst uglavnom nije veliko. Istraživanja su pokazala da ono naglo opada ako VELIČINA pojedinog teksta premaši 50-75 RIJEČI. Potrebno je imati na umu da KONCENTRACIJA prosječne odrasle osobe traje 30 SEKUNDI i da većina ljudi u zaštićeno područje dolazi kako bi se OPUSTILA, a ne kako bi učila.

Postoji niz tehnika koje pomažu tekst približiti publici:

- **OBRAĆANJE ČITATELJU U DRUGOM LICU.** Ovo znači da im se treba obraćati s "ti". Primjerice: *'Pogledaj kako se lišajevi hvataju za stabla uzimajući vodu i hranu iz zraka.'*
- **UPOTREBA METAFORE, ANALOGIJE I USPOREDBE.** Ovo pomaže ljudima da povežu ono o čemu im se govori s onim što već znaju. Primjerice: *'Čavke su poput nas. Kada smo gladni, mi jednostavno otvorimo hladnjak i uzmemo hranu koju smo tamo ranije spremili. Tako je i s čavkama. Kad su gladne, samo iskopaju žir koji su ranije zakopale.'*
- **PRIMJENA HUMORA.** Humor može biti vrlo učinkovit u obraćanju publici, ali valja imati na umu da nije sve jednako smiješno svima. Potiče se korištenje humora, no pažljivo.
- **POSTAVLJANJE PITANJA I POTICANJE MAŠTE POSJETITELJA.** Interpretacijski tekst može postavljati specifična pitanja kako bi potaknuo maštu publike. Primjerice: *'Koje se poznato piće dobiva od ovog naizgled nevinog grma?'* ili *'Možete li zamisliti život ovdje za vrijeme progona, kad je cijelo vaše selo moglo biti uništeno u trenu?'*
- **PISANJE U PRVOM LICU JEDNINE.** Priču se nekad može vrlo efektno ispričati u prvom licu, kao da je autor teksta lik iz priče. To znači i da će interpretacijski tekst biti napisan u prvom licu.
- **PISANJE KRATKIH REČENICA I PASUSA.** Dugačke rečenice i beskrajni pasusi nisu pogodni jer ih većina posjetitelja ne pokušava čitati. Izvjesna je i mogućnost da ih posjetitelji dožive kao dosadne. Dakle, potiče se da tekstovi budu kratki i jednostavni!
- **IZBJEGAVANJE ŽARGONA I STRUČNIH IZRAZA.** Žargon i stručni izrazi znaju zbuniti i odbiti čitatelja. Potiče se upotreba standardnog jezika.

- **IZNOŠENJE SAMO JEDNE MISLI PO REČENICI.**
- **VARIRANJE DUŽINE REČENICA.** Potiče se postizanje ujednačenog ritma rečenica.
- **ČITANJE VLASTITIH REČENICA.** Potiče se pisanje interpunkcijskih znakova gdje su potrebni.
- **OBRAĆANJE PAŽNJE NA ZNAČENJA RIJEČI.** Pozornost se skreće na značenja riječi jer mogu biti subjektivna i izazvati otpor kod čitatelja.
- **IZBJEGAVANJE KLIŠEA KOJI MOGU ODBITI LJUDE** zbog moguće pomisli kod posjetitelja da unaprijed znaju kako neka rečenica završava, a da je ni ne pročitaju čime se gubi čar otkrivanja.
- **POTIČE SE PISANJE I UREĐIVANJE TEKSTA.** Bolje je uvijek na kraju procesa imati manje riječi nego na početku.

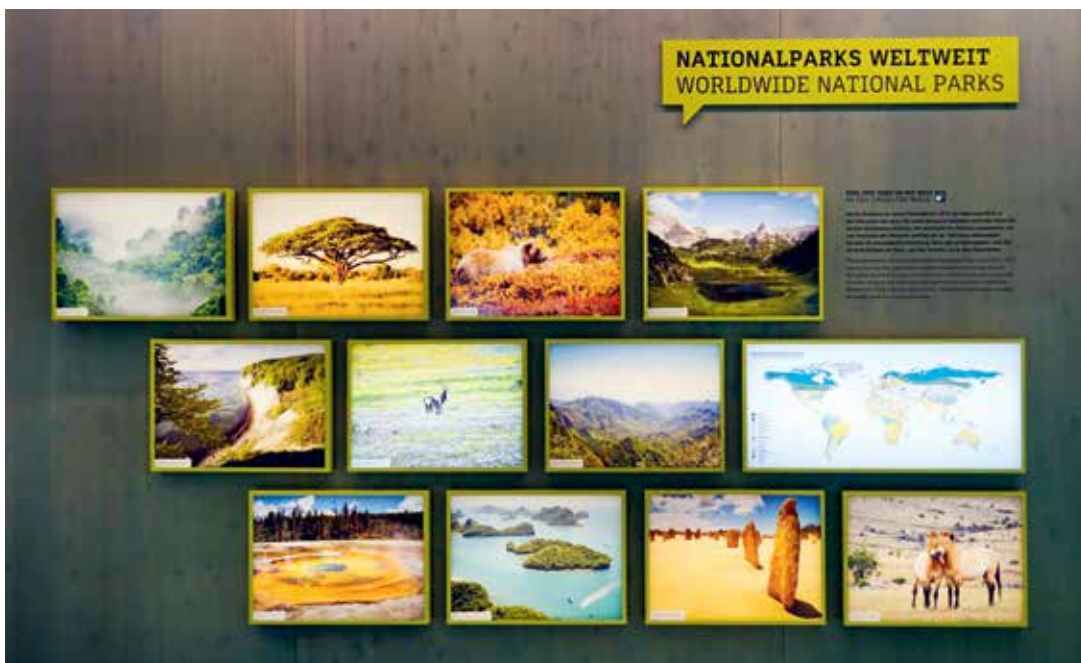
Vizualni sadržaj

Interpretacijski vizualni sadržaj

Vizuali su često puno bolji način komuniciranja od riječi. Kako opisati prugasto jedarce? *“Riječ je o rijetkoj vrsti leptira iz porodice lastinrepaca koja ima bijela ili žućkasta krila s tigrastim crnim šarama...”* Predlaže se prikazati ga vizualno, primjerice, nacrtati ga.

Upotreba vizualnog sadržaja na oznakama pomaže u interpretaciji:

- pokazuju ono što posjetitelj ne može VIDJETI ispred sebe
- CRTEŽI često bolje ilustriraju nešto od fotografija
- svi vizualni sadržaji trebali bi imati jasnu VEZU S TEKSTOM
- svi vizualni sadržaji trebali bi biti jasno POTPISANI/LEGENDIRANI
- za razvoj vizualnog sadržaja (istraživanje, pronalaženje, produkciju) važno je rezervirati DOVOLJNO VREMENA I NOVCA; naručiti crteže i fotografije od VRHUNSKIH PROFESIONALACA i POŠTOVATI AUTORSKA PRAVA.

Primjer vizualnog sadržaja na stalnoj izložbi, Haus der Berge, Nacionalni park Berchtesgaden, Njemačka, autorica fotografije: Iva Klarić Vujović

Projektni zadatak

Važno je napraviti jasan projektni zadatak za ilustratore, fotografe, kartografe, maketare i ostale autore vizualnih sadržaja.

Projektni zadatak treba sadržavati:

- NAZIV MOTIVA ilustracije/fotografije
- VIZUALNI PREDLOŽAK za izradu ilustracije/fotografije
- TEHNIČKE UPUTE za izradu ilustracije/fotografije:
MIN. FORMAT A4, 300 DPI, 1-3 MB
- VIZUALNI PREDLOŽAK STILA ilustracije/fotografije
- DODATAN OPIS STILA ilustracije – npr. *jednostavan crno-bijeli crtež s vrlo malo detalja*
- NAPOMENA ZA AUTORA – što je važno istaknuti
- PROVJERA TOČNOSTI MOTIVA – stručnjak treba pregledati i odobriti točnost motiva u projektnom zadatku te točnost ilustracije/fotografije nakon izrade/dobavljanja

Crteži/ilustracije

Crtežima se može komunicirati jako puno detalja i informacija. Stoga tekst može biti kratak i sažet.

Crteži se mogu koristiti u razne svrhe:

- **POKAZUJU KAKO IZGLEDA** ono o čemu interpretacijska oznaka govori (npr. kako izgleda akacija)
- **PRIČAJU PRIČU** o onome o čemu se govori (npr. o posebnoj simbiotskoj vezi akacije i mrava: mravi žive u trnju akacije i tako štite drvo od insekata)
- mogu se koristiti u **DEKORATIVNE SVRHE** (npr. crtež trnja akacije može se koristiti kao obrub).

Za izradu i korištenje crteža važno je na umu imati sljedeće:

- **MONOKROMNI CRTEŽI** najpraktičniji su jer ih je lako skenirati.
- U situacijama u kojima stručni detalji nisu toliko bitni, može se razmišljati i o korištenju **DRVOREZA, LINOREZA, KOLAŽA** ili drugih oblika ilustracije.
- Mogu se koristiti i skenovi postojećih crteža ili za interpretacijske potrebe posebno naručenih **ULJA NA PLATNU** koja se stilski uklapaju u interpretacijski program.
- **KARIKATURE** (humoristične) mogu biti korištene kako bi dale dodatno svjetlo na ono o čemu se govori.
- Dobro je crtežima prirode dodati i **LJUDSKE LIKOVE**.
- Dobro je koristiti isti **STIL CRTEŽA** na izložbi ili ih strukturirati tako da svaki stil prikazuje drugu razinu informacije, ali treba paziti da su **STILOVI USKLAĐENI** i da čine vizualno privlačnu cjelinu!

Fotografije

Fotografije su još uvijek najčešći vizualni interpretacijski medij. Pri odabiru i upotrebi fotografija važno je:

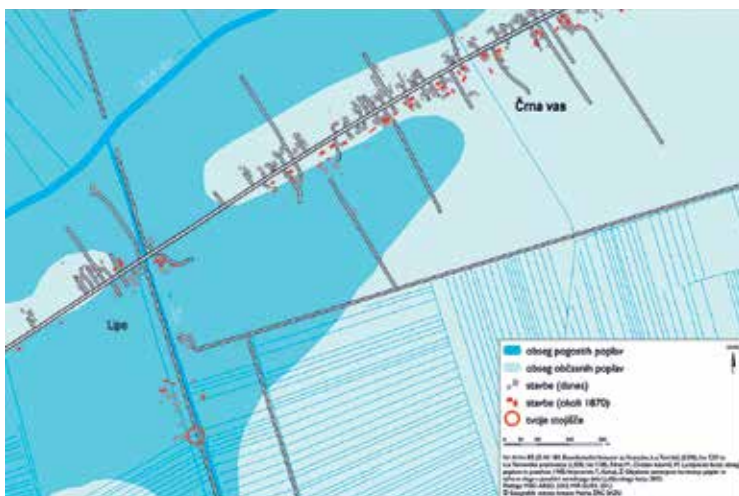
- Koristiti fotografije kako bi se **ISPRIČALA ZANIMLJIVA PRIČA**.
- Koristiti prizore koje ne zbunjuju publiku.
- Koristiti fotografije koje ilustriraju ono o **ČEMU SE GOVORI**.
- Koristiti **VRHUNSKE FOTOGRAFIJE PROFESIONALACA**

te izbjegavati korištenje fotografija s pametnih telefona. Vrhunska djela profesionalnih fotografa će fenomenima iz prirode osigurati *dodanu* vrijednost.

Zemljopisne karte

Ako se na oznakama koriste zemljopisne karte, one moraju biti jasne i razumljive. Savjeti za korištenje zemljovida i zemljopisnih karata:

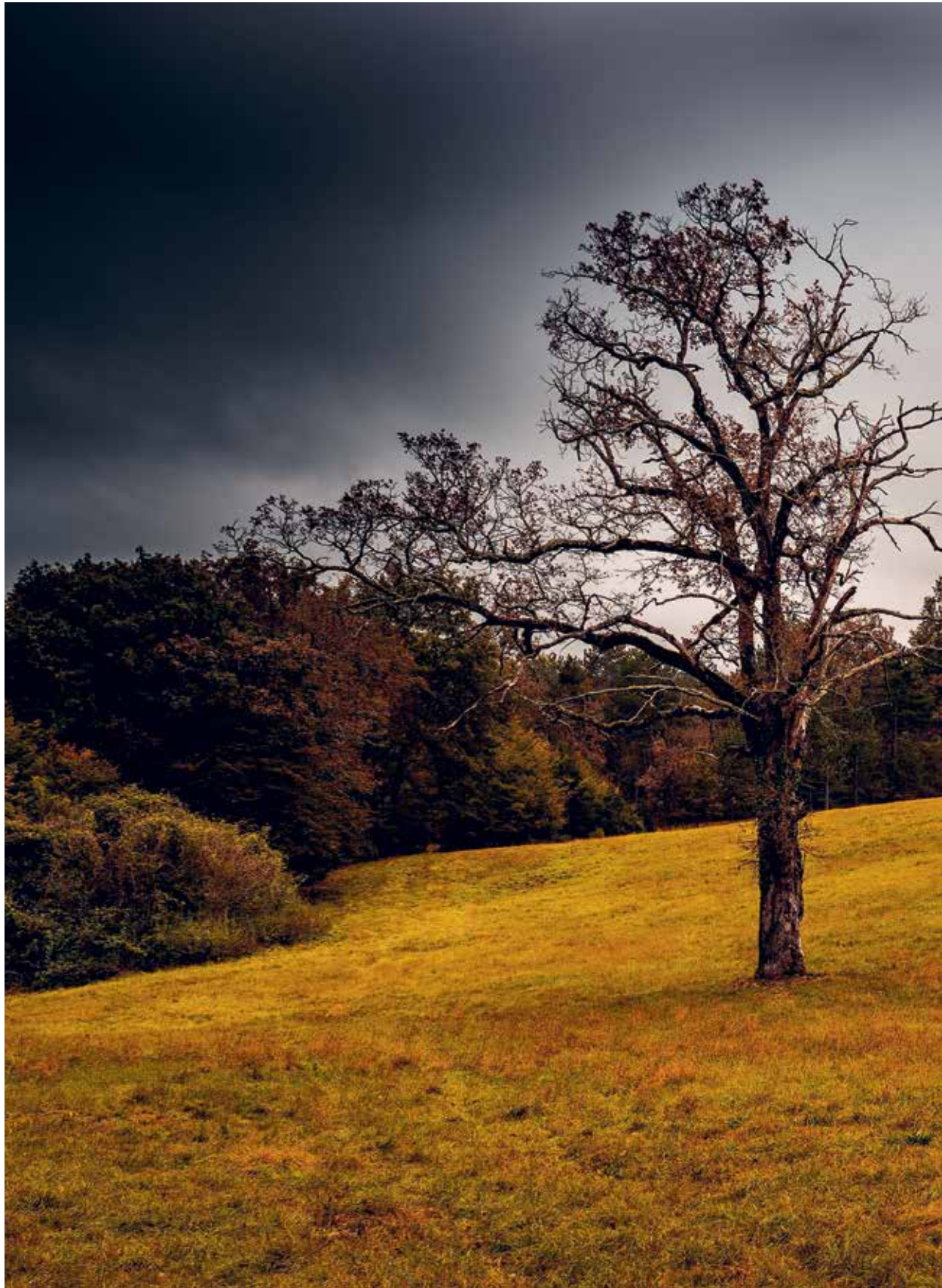
- Osigurati **AUTORSKA PRAVA** za korištenje karte.
- Na karti prikazivati samo **NAJNUŽNIJE INFORMACIJE**.
- Karta mora biti **DOVOLJNO VELIKA**.
- Dizajn mora biti **JASAN I RAZUMLJIV**.

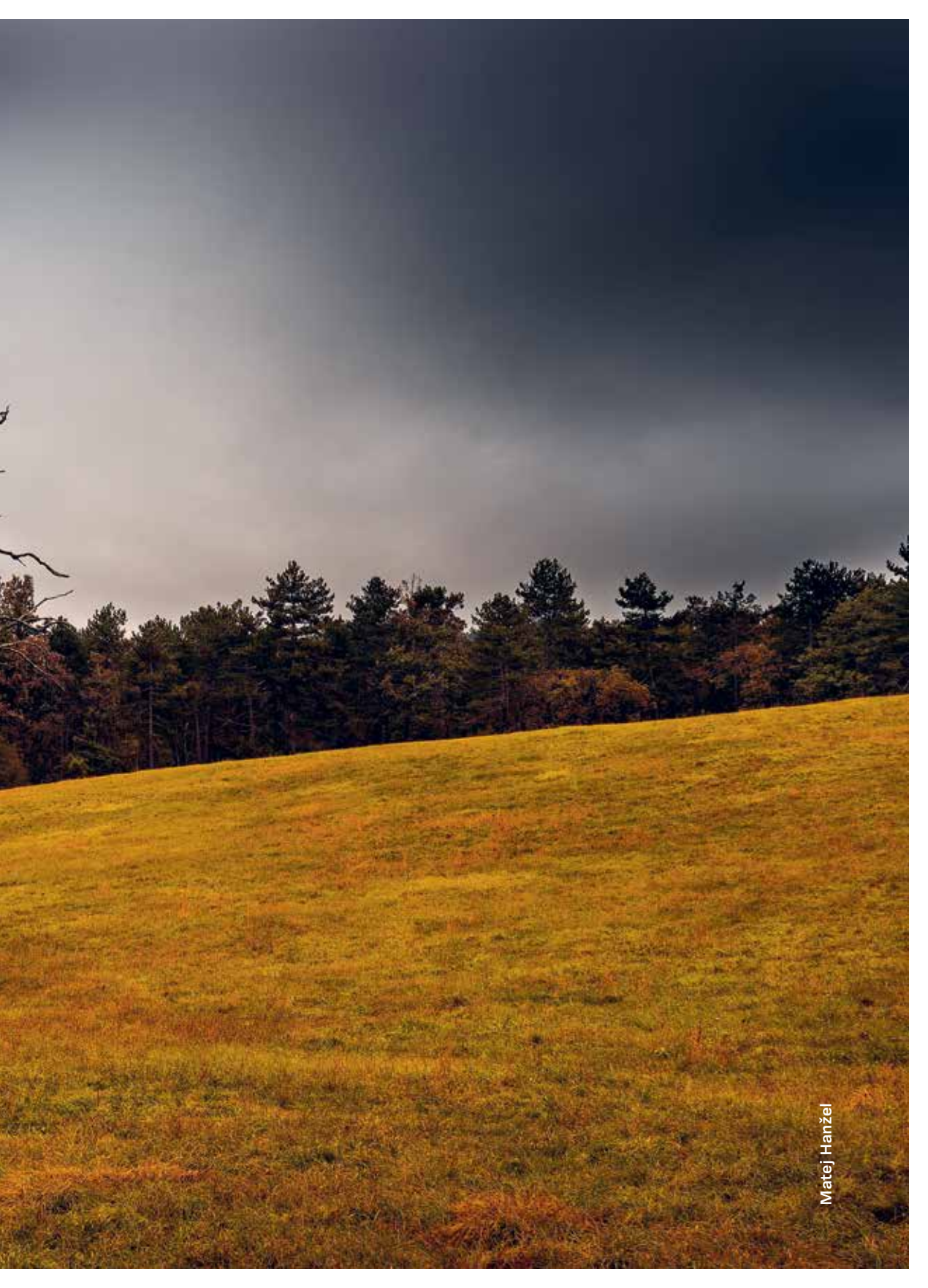

Karta s prikazom poplavljenih područja na Poučnoj stazi Okljuk u Ljubljanskem barju, Slovenija

Jack Lorget

Matej Hanžel

Literatura

Beech, M.G. Foxton Canal Museum. Visitor and Heritage Centers. Internet: https://www.waterways.org.uk/pdf/restoration/muse-um__visitor_and_heritage_centres (19.11.2019.)

Bognar, L., Matijević, M. 2005: Didaktika. Zagreb.

Brochu, L. 2003: Interpretative planing: The five M-Model for Succes- full Planning Projects. Singapore.

Carter, J. 2001: A sense of Place - An interpretive planning handbook, Internet: http://portal.uni-freiburg.de/interpreteurope/service/publications/recommended-publications/carter_sense-of-place.pdf (13.11.2019.)

Chi, M.T.H., Bassok, M: Lewis, M.W., Reimann, P., Glasses, R. 1989: Self-explanations: How students study and use examples in learning to solve problems. Cognitive Science 13

Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage 2019. Internet: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf> (20.3.2019.)

Davis, P. 1999: Ecomuseums: a Sense of Place. London & New York.

Derrett, R. 2003: Festivals, events and the destination. Festival and Event Management. An international arts and culture perspective. Oxford.

Kostović-Vranješ, V. 2015: Baština - polazište za promicanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj. Internet: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=222661 (14.11.2019.)

Fountain, S., 1995. Education for Development: A Teacher's Reso- urce for Global Learning. Internet: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000100129> (10.11.2018.)

Heritage 2019. Internet: www.unesco.org/culture/heritage/intangible-treasures/html_eng/method.htm (20.3.2019.)

Howard, P. 2003: Heritage: management, Interpretation, identity. London & New York.

International Council of Museums (ICOM) 2019. Internet: https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/2017_ICOM_Statutes_EN.pdf (5.3.2019.)

Kolb, D.A., 1984: *Experimental Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. New Jersey.

Ludwig, T. 2015: *Interpretative Guide Manual – Sharing Heritage with People*. Werleshausen.

Maggi, M., Falletti, V. 2000: *Ecomuseums in Europe. What they are and what they can be.: working paper 137*. Torino.

Martin Piñol, C. 2011: *Novi obrazac kulturnih ustanova: Primjer katalonskog centra za interpretaciju romanike*. *Informatica Museologica* 42 – 96.

Martinko, J. 2012: *Radionica – metoda interaktivnog učenja i pouča- vanja odraslih*. *Andragoški glasnik* 16.

Mc Kercher B., Cros H. du. 2002: *Cultural Tourism. The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. New York.

Miguel, R. de 1866: *Nuevo diccionario latino-español etimológico*. Madrid.

Montfort, J.M., Varine, H. de. 1996: *Ville, culture et développement*. BBF 4

Morales, J. 1983: *Praktični vodič za interpretaciju baštine*. Sevilla.

Morić, I., Aliković, Ć., Raičević, M. 2015: *Vodič za poznavanje ma- slinovog ulja.*, Internet: <http://www.maslinada.com/wp-content/uploads/2018/02/Vodic.pdf> (13.11.2019.)

Museum definition 2019. Internet: <https://icom.museum/en/activi-ties/standards-guidelines/museum-definition/> (5.2.2019.)

Museums 2019. Internet: <https://en.unesco.org/themes/museums> (5.2.2019.)

Nesnovna dediščina 2019. Internet: <https://www.gov.si/teme/nesnovna-dediscina/> (23.10.2019.)

Perić, I. 2011: *Muzejske izložbe. Završni rad*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera. Osijek.

Premična kulturna dediščina 2019. Internet: https://sl.wikipedia.org/wiki/Premi%C4%8Dna_kulturna_dedi%C5%A1%C4%8Dina (18.10.2019.)

Prirodna baština RH 2019. Internet: <https://sites.google.com/site/geografijarepublikehrvatske/prirodna-bastina-rh> (22.9.2019.)

Punat, toš, Stara placa 1 2019. Internet: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=391395735> (15.2.2019.)

Ragužin, A. 1991: Punat, Knjiga 2. Krk.

Risk, P. 1995: Interpretation and Emotion: Making Heritage Live. Faculty publications Texas.

Sesar, J. 2014: Rezidencijalni programi i perspektive njihova razvoja. Internet: <https://www.kulturpunkt.hr/content/rezidencijalni-programi-i-perspektive-njihova-razvoja> (19.11.2019.)

Svjetska prirodna i kulturna baština 2019. Internet: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59130> (12.11.2019.)

The value of museums: Stronghold for museum institutions in times of financial instability 2019. Internet: https://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMONews/nemoNews_1-11www.pdf (5.2.2019.)

Tilden, F. 1957: Interpreting our Heritage. North Carolina.

Učili smo od profesionalaca kako se radi suhozid 2019. Internet: <http://www.dragodid.org/ucili-smo-od-profesionalaca-kako-se-radi-suhozid/> (15.2.2019.)

Visitor Center, Policy, Directive and Standard, and Guiedlines Internet: [http://www.usbr.gov/recreation/publications/VstrCntr_Pol-DS-Guide_complete_\(09-07-07\).pdf](http://www.usbr.gov/recreation/publications/VstrCntr_Pol-DS-Guide_complete_(09-07-07).pdf) (5.3.2019.)

What Are the Major Performing Arts? 2019. Internet: http://www.teach-nology.com/teachers/subject_matter/arts/performing/ (18.11.2019.)

Zakon o arhivskom gradivu i arhivima 2019. Internet: <https://www.zakon.hr/z/373/Zakon-o-arhivskom-gradivu-i-arhivima> (10.6.2019.)

Zakon o knjižnicama 2019. Internet: <https://www.zakon.hr/z/745/Zakon-o-knji%C5%BEicama> (10.6.2019.)

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara RH 2019. Internet: <https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara>, (13.11.2019.)

Zaštićena područja 2019. Internet: <https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/zastita-prirode/zasticena-podrucja/1188> (22.9.2019.)

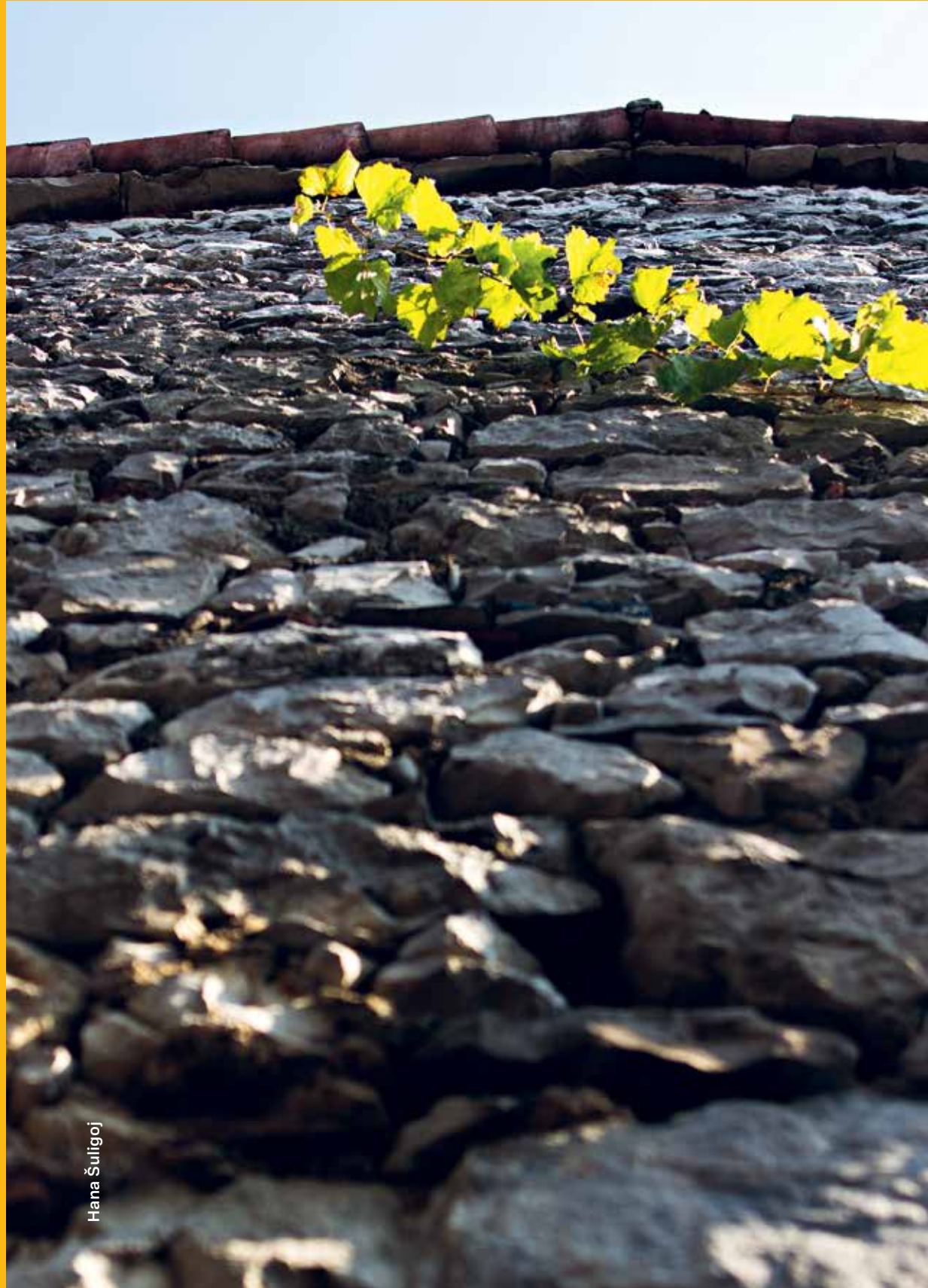
Žic-Teklin, A. 2018: Puntarski kod. Rijeka.

Jože Simonič

Hana Šuligoj

Interreg

SLOVENIJA - HRVAŠKA
SLOVENIJA - HRVATSKA

Evropska unija | Evropski sklad za regionalni razvoj
Evropska unija | Evropski fond za regionalni razvoj

Priručnik za interpretaciju baštine